

Met het oog op de toekomst

Een analyse naar de toekomstverwachtingen achter de burgerinitiatieven NovioVolta en DeA, en naar de toekomstverwachtingen achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en de gemeente Apeldoorn

Jolien Nieuwenhuis

Bachelorthesis Geografie, Planologie en Milieu (GPM)

Faculteit der Managementwetenschappen

Radboud Universiteit Nijmegen

Augustus 2017

Met het oog op de toekomst

Een analyse naar de toekomstverwachtingen achter de burgerinitiatieven NovioVolta en DeA, en naar de toekomstverwachtingen achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en de gemeente Apeldoorn

Jolien Nieuwenhuis

Bachelorthesis Geografie, Planologie en Milieu (GPM)

Faculteit der Managementwetenschappen

Radboud Universiteit Nijmegen

Augustus 2017

Begeleidend docent: Sietske Veenman

Studentnummer: 4716558

Aantal woorden: 35.716

Voorwoord

Voor u ligt de bachelorthesis: 'Met het oog op de toekomst.' Het onderzoek van deze bachelorthesis, over de rol die toekomstverwachtingen spelen binnen de motivaties van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie en het duurzaamheidsbeleid van provincies en gemeenten, is uitgevoerd binnen de provincie Gelderland, de gemeenten Nijmegen en Apeldoorn en de burgerinitiatieven NovioVolta en deA. Deze scriptie is geschreven in het kader van mijn pre-master Geografie, Planologie en Milieu (GPM) aan de Radboud Universiteit.

Gedurende het schrijven van mijn bachelorthesis is de focus van mijn thesis een aantal keer verschoven. Dankzij mijn begeleider Sietske Veenman, met wat hulp van PhD student Marieke Oteman, heb ik mij uiteindelijk met een heel interessant onderwerp bezig gehouden.

Bij deze wil ik mijn begeleider Sietske Veenman bedanken voor het vele meedenken, al haar kritische feedback en haar flexibiliteit tijdens dit gehele proces. Ook wil ik Marieke Oteman bedanken, voor het meedenken over een mogelijke onderzoeksvraag en voor haar openheid tijdens het oriënterende interview. Verder wil ik graag alle andere interviewees van de provincie Gelderland, de gemeenten Nijmegen en Apeldoorn en de burgerinitiatieven NovioVolta en deA bedanken voor hun tijd en openheid. Zonder hun medewerking had ik dit onderzoek nooit kunnen voltooien.

Ik wens u veel plezier toe tijdens het lezen van deze bachelorthesis.

Jolien Nieuwenhuis

Nijmegen, 11 augustus 2017

Samenvatting

Sinds 2009 is het aantal burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie in grote mate gestegen, van 40 naar 360 projecten, aldus Oteman, et al (2017). In de sociale wetenschap wordt veel onderzoek gedaan naar burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, onder andere naar de motivaties die achter deze initiatieven liggen: naar 'waarom' deze initiatieven worden opgericht (Oteman, et al, 2017; Djerf-Pierre, et al, 2016; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000). Zo onderscheiden Oteman, et al (2017) drie overkoepelende motivaties: economisch gerichte motivaties, sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties en ecologisch gerichte motivaties.

Interessant is dat er in de motivaties achter deze burgerinitiatieven, geen onderscheid wordt gemaakt tussen hedendaags gerichte motivaties en toekomstgerichte motivaties. In artikelen over de motivaties van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie zijn duidelijk toekomstverwachtingen te herkennen, maar hier wordt geen expliciet onderscheid in gemaakt (Oteman, et al, 2017; Trutnevyte, et al, 2011; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000). Bijvoorbeeld: in de ecologische motivatie 'CO² uitstoot verminderen' (Oteman, et al, 2017) zit een bepaalde verwachting over hoe de toekomstige wereld eruit ziet wanneer de CO² uitstoot niet wordt verminderd. Vervolgens hebben die burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie er hun doel van gemaakt om deze mogelijke toekomst te voorkomen, door de CO² in het heden te verminderen.

De auteurs onderscheiden de rol die toekomst speelt binnen motivaties, niet expliciet (Oteman, et al, 2017). Dit terwijl toekomstgerichte visies of toekomstverwachtingen (Jacobs, Janssens en Swyngedouw, 2003), het gedrag van mensen in het heden kunnen beïnvloeden, en mensen kunnen motiveren om te ondernemen, te innoveren, hun gedrag te veranderen, collectief sociale acties te ondernemen, et cetera (Sardar, 2009). Toekomstverwachtingen kunnen mensen er dus waarschijnlijk ook toe zetten om burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie op te richten.

Er is meerdere malen gepubliceerd over toekomstverwachtingen en toekomst discoursen, maar er is nog geen helder afgebakende definitie van toekomstverwachtingen (Sardar, 2009). Het ontbreekt voornamelijk aan structureel uitgevoerd empirisch onderzoek naar het thema (Sardar, 2009). Met deze bachelorthesis is exploratief onderzoek gedaan naar toekomstverwachtingen, door te kijken of toekomstverwachtingen een rol spelen binnen de motivaties van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie en in het duurzaamheidsbeleid van de lokale overheid.

Schoor en Scholtens (2015) benoemen het belang van een gecommiteerd lokaal netwerk, met een gedeelde visie, voor het ontstaan en de verdere ontwikkeling van burgerinitiatieven. Hierbij kan onder andere gedacht worden aan de impact van de overheid: multi-level gevormd beleid bepaald de kaders en omstandigheden waarbinnen burgerinitiatieven moeten manoeuvreren (Timmen, 2013; Schoor en Scholtens, 2015). Doordat de nationale overheid vrijwel geen aandacht besteedt aan burgerinitiatieven (Oteman, et al, 2017), is ervoor gekozen om alleen naar de invloed van de lokale overheidslagen op burgerinitiatieven te kijken: de provincie en de gemeente. Deze bachelorthesis is uitgevoerd binnen een aantal casussen: de provincie Gelderland, de gemeenten Nijmegen en Apeldoorn, en de burgerinitiatieven NovioVolta en DeA.

Het doel van deze bachelorthesis is om te ontdekken of een discrepantie tussen de eventuele toekomstverwachtingen van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie en de motivaties en eventuele toekomstverwachtingen achter het duurzaamheidsbeleid van de lokale overheid (provincie en gemeenten), van impact is op het ontstaan en de verdere ontwikkeling van burgerinitiatieven (Timmen, 2013). Om dit doel te realiseren, is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd: *spelen toekomstverwachtingen een rol in de economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties van de burgerinitiatieven NovioVolta en deA (duurzame Energiecoöperatie Apeldoorn) en spelen toekomstverwachtingen een rol in de economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk (of anders) gerichte motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en de gemeente Apeldoorn? Wat is de impact van de eventuele discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de verschillende partijen, op het ontstaan en de plannen van de burgerinitiatieven?*

Om de toekomstverwachtingen van de provincie Gelderland, de gemeenten Nijmegen en de gemeente Apeldoorn, en de burgerinitiatieven NovioVolta en deA te onderscheiden, is allereerst gekeken naar de motivaties achter deze casussen. Dit was nodig om de toekomstverwachtingen binnen deze motivaties te ontdekken, waar het in deze bachelorthesis om draait. Oteman, et al (2017) hebben drie overkoepelende motivaties met hun onderzoek naar burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie in Nederland gevonden, namelijk: economisch gerichte motivaties, ecologisch gerichte motivaties en sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties. Aangezien deze drie overkoepelende thema's in veel vergelijkbare onderzoeken naar voren komen (Djerf-Pierre, et al, 2016; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000; Jonkers, 2017), is ervoor gekozen om op deze drie motivaties te focussen.

Nadat de motivaties van de casussen kort zijn besproken met het verzamelen van data, werd gezocht naar de eventuele toekomstverwachtingen achter deze motivaties. Er is weinig expliciet geschreven over wat toekomstverwachtingen zijn. Wat wel bekend is, is het volgende: toekomstverwachtingen zijn intuïtieve verwachtingen over de toekomst, gebaseerd op mensen hun eerdere ervaringen en emoties (Trutnevyte, et al, 2011). Deze verwachtingen hebben een effect in het heden, doordat er een gedragsverandering in het heden tot stand komt (Sardar, 2009). Mensen gaan (collectief) actie ondernemen, mensen hun denken veranderd, et cetera (ibid). Een toekomstverwachting is bijvoorbeeld de verwachting van hoe de wereld en het klimaat eruitziet, wanneer de temperatuur wereldwijd 2 graden Celcius stijgt, waar het Klimaatakkoord van Parijs in het heden op is gebaseerd (Sardar, 2009; United Nations Treaty Collection, n.d.). De toekomstverwachting is dus een reden die in de toekomst ligt, een verwachte toekomst, dat gedrag, denken of handelen van mensen in het heden veranderd (Sardar, 2009). Het begrip blijft echter slecht afgebakend, mede doordat het ontbreekt aan structureel uitgevoerd empirisch onderzoek. Om deze reden is er met deze bachelorthesis, door middel van kwalitatief onderzoek met semi-gestructureerde interviews en beleidsdocumenten en/of statuten van de casussen, getracht meer kennis te verkrijgen over wat toekomstverwachtingen zijn.

Er is bij elke individuele casus met ten minste twee mensen gesproken, om de betrouwbaar van de resultaten te versterken. Bij de provincie en bij de beide gemeente is gestreeft om mensen te spreken van verschillende functies binnen de overheidsorganen. Er is zowel met raadsleden / wethouders als met ambtenaren gesproken, waarbij ten minste één interviewee actief heeft meegewerkt aan het schrijven van het huidige duurzaamheidsbeleid. Bij de burgerinitiatieven is met mensen gsproken die actief betrokken zijn geweest bij de oprichting

van het burgerinitiatief, en met mensen die tegenwoordig nog steeds in het bestuur zitten van het initiatief.

De resultaten van de interviews zijn in twee lagen geanalyseerd. Allereerst is per casus geanalyseerd welke motivaties en toekomstverwachtingen achter de casus liggen, oftewel een 'within-case analysis'. Hierbij werd voornamelijk gekeken naar de resultaten van de interviews, maar de relevante documenten werden ook met deze resultaten vergeleken. Ten tweede vond er een 'cross-case analysis' plaats: de resultaten van de casusbeschrijvingen werden naast elkaar gelegd om mogelijke patronen te onderzoeken en conclusies te kunnen trekken. Dit gebeurde op de volgende manier: de resultaten van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en het Nijmeegse burgerinitiatief NovioVolta zijn met elkaar vergeleken, en de resultaten van de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het Apeldoornse burgerinitiatief deA ook.

Voor de rol van toekomstverwachtingen binnen de motivaties van de vijf casussen geanalyseerd konden worden, is eerst vastgesteld wat de belangrijkste motivaties van de vijf casussen zijn. Uit deze analyses komen de volgende overkoepelende motivaties - per casus gepresenteerd - naar voren (zie tabel 0):

Tabel 0: overkoepelende motivaties van alle casussen

Provincie Gelderland	Gemeente Nijmegen	NovioVolta	Gemeente Apeldoorn	deA
1. Sociaal-maat. Motivaties	1. Ecologische motivaties	1. Ecologische motivaties	1. Sociaal-maat. motivaties	1. Sociaal-maat. motivaties
2. Economische motivaties	2. Economische motivaties	2. Sociaal-maat. motivaties	2. Economische motivaties	2. Ecologische motivaties
3. Ecologische motivaties	3. Sociaal-maat. motivaties	3. Economische motivaties.	3. Ecologische motivaties	3. Economische motivaties

Oteman, Kooij en Wierink (2017) schreven dat burgerinitiatieven in Nederland als primaire motivatie vaak ecologische redenen hadden, hierna economisch gerichte motivaties en als derde pas sociaal-maatschappelijke motivaties. Het Nijmeegse burgerinitiatief NovioVolta heeft als de belangrijkste motivatie inderdaad ecologisch gerichte motivaties. Het Apeldoornse burgerinitiatief deA valt in de derde categorie, en heeft als belangrijkste motivatie sociaal-maatschappelijke motivaties. De provincie Gelderland en de gemeente Apeldoorn hebben als belangrijkste motivaties, net als het burgerinitiatief deA, sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties. De gemeente Nijmegen heeft, net als het burgerinitiatief NovioVolta, ecologische motivaties als primaire motivatie. Wat opvalt is dat geen van de vijf partijen als primaire motivatie economische redenen heeft. Ook valt op dat er bij alle casussen zowel economische-, als ecologische- als sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties zijn genoemd, zoals ook te zien is in de bovenstaande tabel.

Nadat de motivaties zijn vastgesteld, is gekeken naar de rol die toekomstverwachtingen spelen binnen de motivaties. Vanuit de cross-case analyses komt naar voren dat toekomstverwachtingen een rol spelen in de motivaties van beide burgerinitiatieven en het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland en de beide gemeenten, maar ze spelen niet overall een even grote rol. Bij de provincie Gelderland, de beide gemeenten en het burgerinitiatief NovioVolta zitten meerdere en breder verspreide toekomstverwachtingen achter hun motivaties zitten (ecologische, economische en / of sociaal-maatschappelijke toekomstverwachtingen). Bij het burgerinitiatief deA spelen alleen ecologische toekomstverwachting mee. Opvallend is dat bij

alle vijf de partijen ecologische toekomstverwachtingen meespelen in de motivaties, bijvoorbeeld: *“Fossiele brandstoffen hebben nu al een impact op ons milieu. Als we zo doorgaan dat gaat het verder mis: we maken het milieu en het klimaat ermee kapot”* (persoonlijke communicatie met Fluitsma, 24 mei 2017). Een aantal andere voorbeelden van genoemde toekomstverwachtingen zijn: *“Economisch gericht: De voorraden grondstoffen raken op, en dit heeft een negatieve invloed op ons welvaartsniveau en onze manier van leven in de toekomst”* (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017), en *“Sociaal maatschappelijk gericht: De macht van landen als Rusland gaat alleen maar stijgen, doordat de productie en verkoop van Russisch gas alleen maar gaat toenemen in de toekomst”* (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017). Concluderend kan gesteld worden: het is aannemelijk dat toekomstverwachtingen een rol spelen binnen de motivaties van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, en ook binnen de motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de lokale overheid.

De doelstelling van deze bachelorthesis is om te kijken wat de impact is van een eventuele discrepantie van de toekomstverwachtingen tussen de burgerinitiatieven en de lokale overheid, op het ontstaan en de ontwikkeling van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie. Vanuit de cross-case analyse blijkt dat er tussen de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en het Nijmeegse burgerinitiatief NovioVolta geen sprake is van een discrepantie in hun toekomstverwachtingen. Uit de cross-case analyse tussen de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het Apeldoornse burgerinitiatief deA blijkt dat er sprake is van een voorzichtig aangenomen discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de drie partijen. Echter kan niet aannemelijk worden gemaakt dat deze minimale discrepantie heeft gezorgd voor problemen rond de oprichting van het burgerinitiatief deA, en ook niet dat het zorgt voor problemen rond het voortbestaan van dit burgerinitiatief.

Zelfs al kan aan de hand van de verkregen empirie niet worden vastgesteld of een (grote) discrepantie tussen toekomstverwachtingen van de verschillende partijen een negatieve impact op het voortbestaan van burgerinitiatieven, dan alsnog is het van belang om te erkennen dat toekomstverwachtingen een rol spelen binnen motivaties. De toekomstverwachtingen (Jacobs, Janssens en Swyngedouw, 2003) die mensen intuïtief hebben (Trutnevyte, et al, 2011), beïnvloeden hun gedrag in het heden en kunnen hen motiveren om bepaalde dingen te ondernemen, te innoveren, hun gedrag te veranderen, collectief sociale acties te ondernemen, et cetera (Sardar, 2009). Vanuit de empirie blijkt: toekomstverwachtingen beïnvloeden mensen hun gedrag, en ze kunnen er bijvoorbeeld voor zorgen dat mensen collectief actie ondernemen. Bijvoorbeeld door een burgerinitiatief rondom hernieuwbare energie op te richten, of door (ambitieuw) duurzaamheidsbeleid te schrijven. Voor toekomstig wetenschappelijk motivatiegericht onderzoek, is het dus van belang om de rol van toekomstverwachtingen mee te nemen in de analyse.

De thesis wordt afgesloten met een reflectie op de vraag: wat zijn toekomstverwachtingen? Aan de hand van de empirie kan deze vraag nog niet volledig worden beantwoord, maar er zijn wel drie aspecten van toekomstverwachtingen ontdekt:

1. *Een visueel aspect:* verwachtingen over hoe de toekomst eruit ziet of moet zien;
2. *Een doelgericht aspect:* toekomstverwachtingen zorgen voor een bepaalde vorm van resultaat- / doelgerichtheid.
3. *Een tijdsaspect:* toekomstverwachtingen- zowel het visuele beeld wat mensen hebben bij de toekomst, als het toekomstdoel – kunnen korte- of lange termijn gericht zijn.

Inhoudsopgave

Voorwoord	ii
Samenvatting	iii
Inhoudsopgave.....	vii
1. Inleiding.....	1
1.1 Het projectkader	1
1.2 Wetenschappelijke relevantie.....	2
1.3 Maatschappelijke relevantie	3
1.4 Doelstelling.....	4
1.5 Vraagstelling.....	5
2. Theoretisch kader.....	6
2.1 Multi-level governance	6
2.2 Multi-level governance en de Energietransitie	8
2.3 Economisch, ecologisch, sociaal-maatschappelijke motivaties	9
2.4 Toekomstverwachtingen en guiding visions / leitbild.....	11
2.5 Toelichting operationalisatie.....	14
2.6 Operationalisatie.....	15
3. Methodologie.....	18
3.1 Onderzoeksstrategie	18
3.2 Onderzoeksmethode.....	19
3.3 Criteria casusselectie.....	20
3.4 De geselecteerde casussen	21
3.5.1 Verantwoording interview topic-lijst	22
3.5.2 Verantwoording interviewees.....	23
3.6 Analyse methoden	23
4. Beschrijvingen casussen en casusanalyses	25
4.1.1 Beschrijving van de provincie Gelderland	25
4.1.2 Casusbeschrijving case 1: motivaties en toekomstverwachtingen provincie Gelderland	26
4.2.1 Beschrijving van de gemeente Nijmegen.....	28
4.2.2 Casusbeschrijving case 2: motivaties en toekomstverwachtingen gemeente Nijmegen	29
4.3.1 Beschrijving van het burgerinitiatief NovioVolta	32
4.3.2 Case beschrijving case 4: motivaties en toekomstverwachtingen NovioVolta.....	33
4.4 Cross-case analyse: Gelderland, Nijmegen en NovioVolta	36

4.5.1 Beschrijving van de gemeente Apeldoorn	40
4.5.2 Casebeschrijving case 3: motivaties en toekomstverwachtingen gemeente Apeldoorn	41
4.6.1 Beschrijven van het burgerinitiatief DeA	43
4.6.2 Casebeschrijving case 5: motivaties en toekomstverwachtingen van DeA	44
4.7 Cross-case analyse: Gelderland, Apeldoorn en deA	46
5. Conclusie, aanbevelingen en discussie	53
5.1 Conclusie	53
5.2 Aanbevelingen voor provincie, gemeenten en burgerinitiatieven	55
5.3 Aanbevelingen voor verder wetenschappelijk onderzoek.....	56
5.4 Reflectie op de inhoud: de rol van toekomst binnen motivaties.....	57
5.5 Reflectie op de bachelorthesis	58
5.6 Toekomstverwachtingen in motivaties: een aanpassing van de operationalisatie	59
Referenties	63
Bijlage 1. Interview topic-lijst gemeentes en provincie	67
Bijlage 2. Interview topic-lijst burgerinitiatieven.....	68
Bijlage 3. Verantwoording interviewees	69
Bijlage 4. Resultaten interviews	71
Bijlage 4.1 De provincie Gelderland - genoemde motivaties en toekomstverwachtingen	71
Bijlage 4.2 De gemeente Nijmegen - genoemde motivaties en toekomstverwachtingen	72
Bijlage 4.3 NovioVolta - genoemde motivaties en toekomstverwachtingen.....	73
Bijlage 4.4 De gemeente Apeldoorn - genoemde motivaties en toekomstverwachtingen	74
Bijlage 4.5 DeA - genoemde motivaties en toekomstverwachtingen	75

1. Inleiding

1.1 Het projectkader

De transitie naar hernieuwbare energie in Nederland begon al in de zeventig jaren van de 20^e eeuw (Rooijen en Wees, 2004). Op dit moment is Nederland echter voor de energievoorziening nog steeds voor bijna 95% (94,2%) afhankelijk van fossiele brandstoffen (Ministerie van Economische zaken, 2016; Centraal Bureau voor de Statistiek, 2016). In het Energieakkoord van 2013 en het daarop gebaseerde Energierapport van 2016 staat de volgende nationale doelstelling rondom hernieuwbare energie beschreven (Ministerie van Economische zaken, 2016, p. 15 en Sociaal-Economische raad, 2013, p. 11): “Een toename van het aandeel van hernieuwbare energieopwekking (nu ruim 5,6 procent) naar 14 procent in 2020. Een verdere stijging van dit aandeel naar 16 procent in 2023”.

Wat opvalt wanneer gekeken wordt naar het plan van aanpak om de transitie naar hernieuwbare energie te realiseren, is de gecentraliseerde aanpak van de nationale overheid (Oteman, et al, 2017; Ministerie van Economische zaken, 2016). Dit terwijl er vanaf onderop, door de Nederlandse burger, ook vanalles wordt gedaan om de Nederlandse Energietransitie te versnellen. Dit is onderdeel van een brede maatschappelijke ontwikkeling op dit moment: de toename van burgerparticipatie en actief burgerschap in Nederland (van der Steen, et al, 2013). Een voorbeeld hiervan, in het kader van de Nederlandse Energietransitie, zijn de vele burgerinitiatieven, of *grassroot / community initiatives* (bottom-up georganiseerde initiatieven), die zijn ontstaan (Oteman, et al, 2017). Er is in Nederland een sterk stijgend aantal burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie zichtbaar (Oteman et al, 2017; Lokaal Energie Monitor, 2017). Sinds 2009 is het aantal burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie in grote mate gestegen, van 40 naar 360 projecten, aldus Oteman, et al (2017). Het is al aannemelijk gemaakt dat lokale initiatieven rondom hernieuwbare energie een positieve impact kunnen hebben op de Energietransitie (Oteman, et al, 2017; Hufen, en Koppejan, 2015; Seyfang en Smith, 2007; Schwencke, 2012), echter besteedt de nationale overheid weinig aandacht aan deze burgerinitiatieven (Oteman, et al, 2017).

In de sociale wetenschap wordt wel veel onderzoek gedaan naar burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, onder andere naar de motivaties die achter deze initiatieven liggen. Waar de Nederlandse overheid een sterk economisch gerichte motivatie heeft voor de Energietransitie (Oteman, et al, 2017; Ministerie van Economische zaken, 2016), blijkt dat de meeste ‘*grassroot initiatives*’ rondom hernieuwbare energie in Nederland in eerste instantie een ecologisch gerichte motivatie hebben (Oteman, et al, 2017). Op de tweede plek komen pas economische motivaties naar voren bij burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie (ibid) en als derde onderscheiden Oteman, Kooij en Wierink (2017) sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties. Dit verschil in motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de overheid en burgerinitiatieven is van belang, aangezien een gecommiteerd lokaal netwerk en een gedeelde visie van groot belang zijn voor het ontstaan en de verdere ontwikkeling van lokale burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie (Schoor en Scholtens, 2015).

Interessant is dat er in de motivaties van burgerinitiatieven, geen onderscheid wordt gemaakt tussen hedendaags gerichte motivaties en toekomstgerichte motivaties. In artikelen over de motivaties van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie zijn duidelijk toekomstverwachtingen te herkennen, maar hier wordt geen expliciet onderscheid in gemaakt (Oteman, et al, 2017; Trutnevyte, et al, 2011; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en

Spangenberg, 2000). Bijvoorbeeld: in de ecologische motivatie 'CO² uitstoot verminderen' (Oteman, et al, 2017) zit een bepaalde verwachting over hoe de toekomstige wereld eruit ziet wanneer de CO² uitstoot niet wordt verminderd. Vervolgens hebben die burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie er hun doel van gemaakt om deze mogelijke toekomst te voorkomen, door de CO² in het heden te verminderen. De auteurs onderscheiden de rol die toekomst speelt binnen motivaties, echter niet expliciet (Oteman, et al, 2017). Dit terwijl toekomstgerichte visies of toekomstverwachtingen (Jacobs, Janssens en Swyngedouw, 2003), het gedrag van mensen in het heden kunnen beïnvloeden, en mensen kunnen motiveren om bepaalde dingen te ondernemen, te innoveren, hun gedrag te veranderen, collectief sociale acties te ondernemen, et cetera (Sardar, 2009). Toekomstverwachtingen kunnen mensen er dus waarschijnlijk ook toe zetten om burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie op te richten.

Er is meerdere malen gepubliceerd over toekomstverwachtingen en toekomst discoursen, maar er is nog geen helder afgebakende definitie van toekomstverwachtingen. Aldus Sardar, een wetenschapper die sterk geïnteresseerd is in toekomstgericht discours onderzoek (Sardar, 2009, p. 180): "The list demonstrates that while futures thinking has a long and distinguished history, the thinkers themselves had problems in describing what they were actually doing". Het ontbreekt voornamelijk aan structureel uitgevoerd empirisch onderzoek naar het thema (Sardar, 2009). In deze bachelorthesis wordt exploratief onderzoek gedaan naar toekomstverwachtingen, door te kijken of toekomstverwachtingen een rol spelen binnen de motivaties van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie en in het duurzaamheidsbeleid van de lokale overheid.

Schoor en Scholtens (2015) benoemen het belang van een gecommiteerd lokaal netwerk, met een gedeelde visie, voor het ontstaan en de verdere ontwikkeling van burgerinitiatieven. Hierbij kan onder andere gedacht worden aan de impact van de overheid: multi-level gevormd beleid bepaald de kaders en omstandigheden waarbinnen burgerinitiatieven moeten manoeuvreren (Timmen, 2013; Schoor en Scholtens, 2015). Doordat de nationale overheid vrijwel geen aandacht besteedt aan burgerinitiatieven, is ervoor gekozen om alleen naar de invloed van de lokale overheidslagen op burgerinitiatieven te kijken: de provincie en de gemeente. Hierover meer in het theoretisch kader.

Deze bachelorthesis wordt uitgevoerd binnen een aantal casussen: de provincie Gelderland, de gemeenten Nijmegen en Apeldoorn, en de burgerinitiatieven NovioVolta en DeA. De onderzoeksvraag is als volgt geformuleerd: *spelen toekomstverwachtingen een rol in de economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties van de burgerinitiatieven NovioVolta en deA (duurzame Energiecoöperatie Apeldoorn) en spelen toekomstverwachtingen een rol in de economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk (of anders) gerichte motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en de gemeente Apeldoorn? Wat is de impact van de eventuele discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de verschillende partijen, op het ontstaan en de plannen van de burgerinitiatieven?*

1.2 Wetenschappelijke relevantie

Er is op verschillende wijze onderzoek gedaan naar burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, zoals bijvoorbeeld met het MobGIs project van de Radboud Universiteit (MobGIs, 2015-2018) en de rol die de overheid hierin speelt (Oteman, et al, 2017). Schoor en Scholtens (2015) hebben onderzoek gedaan naar 13 verschillende lokale initiatieven rondom hernieuwbare energie

in Nederland, waarin ze hebben gekeken naar het netwerk van deze initiatieven en de rol van gedeelde visies in het succes van deze initiatieven. Oteman, Kooij en Wiering (2017) gebruiken de beleidsarrangementen methode om te kijken naar de ontwikkeling van deze burgerinitiatieven in Nederland. Ze beschrijven de vier fasen van ontwikkeling, waarbij ze onder andere kijken naar het beleid op nationaal, provinciaal en regionaal niveau (Oteman, et al, 2017). Zij onderscheiden hierbij ook de drie belangrijkste motivaties voor het oprichten van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie: economische, ecologische en sociaal-maatschappelijke motivaties. Deze drie termen worden ook, al dan niet in combinatie met andere termen, door anderen sociale wetenschappers genoemd (Djerf-Pierre, et al, 2016; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000; Trutnevyte, et al, 2011).

Echter is er nog geen onderzoek gedaan naar de mogelijke rol van toekomstverwachtingen (Jacobs, Janssens en Swyngedouw, 2003), binnen motivaties (Djerf-Pierre, et al, 2016; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000). De term toekomstverwachtingen (en vergelijkbare termen) komen in meerdere artikelen naar voren (Jacobs, Janssens en Swyngedouw, 2003; Sardar, 2009; Trutnevyte, et al, 2011), maar er is nog geen afgebakende beschrijving van wat toekomstverwachtingen inhouden (Sardar, 2009). Dit komt doordat er weinig empirisch onderzoek naar toekomstverwachtingen is gedaan (Sardar, 2009; Trutnevyte, et al, 2011). Het enige empirische onderzoek wat ernaar neigt, is het onderzoek van Trutnevyte, et al (2011). Zij hebben de burgers van een Zwitsers dorpje – Urnäsch - een aantal toekomstige energievoorziening scenario's voorgelegd, en gevraagd in welke statements de burgers zich het meeste konden vinden. Voorbeelden hiervan zijn (Trutnevyte, et al, 2011, p. 7887): "Preparation for high oil prices: Urnäsch removes fossil fuels completely from its heating sector". Het doel van dit onderzoek was erop gericht om te kijken in hoeverre de visies van de burgers overeen kwamen (Trutnevyte, et al, 2011). Ook hierin wordt echter niet expliciet gefocust op de rol van toekomstverwachtingen binnen motivaties, en op wat toekomstverwachtingen precies zijn. Daarom wordt er met deze bachelorthesis, om bij te dragen aan de kennis over de motivaties achter burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie en aan de kennis over toekomstverwachtingen, juist wel gezocht naar het onderscheid tussen motivaties en toekomstverwachtingen.

Dit alles wordt gedaan met een multi-level governance aspect door te kijken naar een provincie en twee gemeenten, wat in het kader van de motivaties achter burgerinitiatieven ook niet eerder is gedaan.

1.3 Maatschappelijke relevantie

De afgelopen jaren is er op meerdere manieren onderzoek gedaan naar de motivaties die achter deze burgerinitiatieven liggen (Oteman, et al, 2017; Trutnevyte, et al, 2011; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000). Echter is er nog geen onderscheid gemaakt tussen motivaties die gericht zijn op het heden, en motivaties waar toekomstverwachtingen onder schillen, en de discrepanties hierin tussen burgerinitiatieven en de lokale overheid (Sardar, 2009; Oteman, et al, 2017; Trutnevyte, et al, 2011; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000). Dit is relevant voor de maatschappij, om twee redenen:

1. Lange termijn denken voor de Nederlandse overheid is een belangrijke succesfactor voor de Nederlandse energietransitie (Kemp, Rotmans en Loorback, 2007). Door het multi-level governance systeem waar Nederland een onderdeel van is, wordt beleid rondom de energietransitie gevormd door de samenwerking en interactie tussen supranationale, regionale

(Europese), nationale en subnationale overheidsinstellingen (Marks, Hooghe en Blank, 1996). Tegelijkertijd wordt het beleid beïnvloed door niet-overheidsactoren zoals internationale bedrijven, NGO's, consumenten, en vele anderen partijen (Marquardt, 2017). Burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie spelen ook hun rol in de Nederlandse energietransitie (Oteman, et al, 2017) en kunnen dus wellicht een positieve invloed hebben op de lange termijn visie rondom de Energietransitie in Nederland.

De stelling van Kemp, Rotmans en Loorback (2007) is dat de overheid weinig lange termijn visie heeft, maar schrijven zij niets over de aan- of afwezigheid van lange termijn visie bij de subnationale / lokale overheid, zoals de provincies en gemeenten in Nederland. Door naar de motivaties en toekomstverwachtingen van de provincie Gelderland en de gemeenten Nijmegen en Apeldoorn te vragen, kan worden ontdekt of de lokale overheid wel een lange termijn visie heeft (met haar duurzaamheidsbeleid). Mocht dit zo zijn, dan kan de lokale overheid bijdragen aan de lange termijn visie van de nationale overheid, wat een positieve impact kan hebben op de Nederlandse Energietransitie (Kemp, Rotmans en Loorback, 2007).

Om deze beide redenen is het voor de maatschappij relevant om de rol van toekomstverwachtingen binnen motivaties, van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie en de lokale overheid, te onderzoeken.

2. De beleidsarrangementen methode, een multi-actor beleidsnetwerk model, gaat uit van vier dimensies: discours, middelen, regels en actoren (Arts, Leroy en Tatenhove, 2006). Timmen (2013) heeft aan de hand van deze methode onderzocht welke van deze dimensies belangrijk zijn voor de ondersteuning vanuit de gemeente, voor burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie. In zijn conclusie spreekt hij echter nauwelijks meer over de rol van discourse (Timmen, 2013), terwijl een gedeelde visie in het netwerk rondom burgerinitiatieven ontzettend belangrijk is voor het slagen van de initiatieven (Schoor en Scholtens, 2015). Tot nu toe is er in verder onderzoek wel aandacht besteedt aan de motivaties van burgerinitiatieven (Oteman, et al, 2017; Trutnevyte, et al, 2011; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000), maar niet aan eventuele discrepanties in de motivaties achter burgerinitiatieven, in vergelijking met de motivaties van provincies en gemeenten, na de thesis van Timmen (2013). Aangezien het hebben van een gedeelde visie belangrijk is voor het slagen van burgerinitiatieven (Schoor en Scholtens, 2015), is het de aanname dat het ook belangrijk is dat de toekomstverwachtingen binnen de motivaties in het netwerk rondom burgerinitiatieven overeenkomen. Aangezien burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie een positieve bijdrage hebben op de energietransitie (Oteman, et al, 2017; Hufen, en Koppejan, 2015; Seyfang en Smith, 2007; Schwencke, 2012), is het van belang dat burgerinitiatieven zo goed mogelijk kunnen ontstaan en zo goed mogelijk hun toekomstige plannen kunnen uitvoeren. Om deze redenen is het maatschappelijk relevant om te onderzoeken in hoeverre het netwerk rondom de burgerinitiatieven, gedeelde toekomstverwachtingen heeft met de burgerinitiatieven.

1.4 Doelstelling

Het doel van deze bachelorthesis is om te ontdekken of een discrepantie tussen de eventuele toekomstverwachtingen van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie en de motivaties en eventuele toekomstverwachtingen achter het duurzaamheidsbeleid van de lokale overheid (provincie en gemeenten), van impact is op het ontstaan en de verdere ontwikkeling van burgerinitiatieven. Om tot dit doel te komen, moet allereerst twee dingen worden onderzocht: 1. Welke motivaties de burgerinitiatieven hebben voor het oprichten en ontwikkelen van hun

burgerinitiatief, en welke motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie en de beide gemeenten liggen: economische, ecologische of sociaal-lokale motivaties, die in zoveel eerdere motivatieonderzoeken rondom burgerinitiatieven voor hernieuwbare energie zijn ontdekt (Oteman, et al, 2017; Djerf-Pierre, et al, 2016; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000) en 2. Of toekomstverwachtingen een rol spelen in de motivaties van de burgerinitiatieven en in de motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie en de gemeente.

Deze bachelorthesis sluit aan bij één van de MobGIs projecten van de Radboud Universiteit (MobGIs, 2015-2018). MobGIs staat voor: “Mobilizing grassroots capacities for sustainable energy transitions”. Door de focus van deze bachelorthesis op burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie past deze thesis binnen de kaders van het MobGIs project.

1.5 Vraagstelling

De onderzoeksvraag van deze bachelorthesis is: *spelen toekomstverwachtingen een rol in de economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties van de burgerinitiatieven NovioVolta en deA (duurzame Energiecoöperatie Apeldoorn) en spelen toekomstverwachtingen een rol in de economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk (of anders) gerichte motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en de gemeente Apeldoorn? Wat is de impact van de eventuele discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de verschillende partijen, op het ontstaan en de plannen van de burgerinitiatieven?*

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, zijn een aantal deelvragen geformuleerd. In de deelvragen 1 tot en met 3 is een deelvraag a en b geformuleerd. De deelvragen a worden slechts kort meegenomen in de analyse, het doel hiervan is om kort de motivaties van de casussen te onderscheiden. Dit is nodig om met deelvraag b de toekomstverwachtingen binnen deze motivaties te ontdekken, waar het in deze bachelorthesis om draait.

- 1a. Heeft de provincie Gelderland economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties voor haar duurzaamheidsbeleid?
- 1b. Spelen toekomstverwachtingen een rol in de motivaties van de provincie Gelderland?
- 2a. Hebben de gemeente Apeldoorn en de gemeente Nijmegen economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties voor hun duurzaamheidsbeleid?
- 2b. Spelen toekomstverwachtingen een rol in de motivaties van de gemeenten Nijmegen en Apeldoorn?
- 3a. Hebben de burgerinitiatieven Duurzame Energiecoöperatie Apeldoorn (DeA) en NovioVolta economische, ecologische sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties gehad met het oprichten en de ontwikkeling van hun burgerinitiatieven?
- 3b. Spelen toekomstverwachtingen een rol in de motivatie achter het oprichten en voortbestaan van de burgerinitiatieven DeA en NovioVolta?
- 4a. Wat is de impact van een eventuele discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de burgerinitiatieven deA en NovioVolta achter hun motivaties voor het oprichten van hun initiatieven, en de eventuele toekomstverwachtingen achter de motivaties voor het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland en de gemeenten Apeldoorn en Nijmegen?

2. Theoretisch kader

In het theoretisch kader wordt allereerst het begrip 'multi-level governance' toegelicht, aangezien er voor de casusselectie is gekozen op te kijken naar een provincie en twee gemeenten en dus naar meerdere overheidslagen (paragraaf 2.1). Als tweede wordt het begrip multi-level governance toegepast op het beleid rondom de Nederlandse energietransitie (paragraaf 2.2). Als derde worden de drie overkoepelende motivaties, die steeds weer terugkomen in artikelen over burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie en de (Nederlandse) energietransitie, toegelicht: economische, ecologische en sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties (paragraaf 2.3). Als vierde, in paragraaf 2.4, worden de begrippen 'guiding visions' en 'toekomstverwachtingen' toegelicht in relatie tot motivaties, en wordt toegelicht waarom het van belang is om toekomstverwachtingen te onderscheiden binnen de eerder genoemde motivaties. Het theoretisch kader wordt afgesloten met een operationalisatie van de concepten 'motivaties' en 'toekomstverwachtingen' (paragraaf 2.6), na een toelichting hoe er tot de operationalisatie is gekomen (paragraaf 2.5).

2.1 Multi-level governance

Om de onderzoeksvraag te antwoorden, wordt er – naast burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie – gekeken naar een provincie en twee gemeenten. Door te kijken naar meerdere overheidslagen, is het van belang om allereerst het begrip 'multi-level governance' toe te lichten. De multi-level governance heeft als doel om de samenwerking tussen nationale en internationale overheidsniveaus te verduidelijken (Marks, Hooghe en Blank, 1996). Dit begrip slaat oorspronkelijk specifiek op de samenwerking in de Europese Unie (Marks, Hooghe en Blank, 1996). Marks, Hooghe en Blank schrijven (1996, p. 342): "European integration is a policy creating process in which authority and policy-making influence is shared across multiple levels of government – subnational, national, and supranational (...) While national governments are formidable participants in EU policy-making, control has slipped away from them to supranational institutions". Oftewel: de 'locus of control' op politiek gebied is van nationale overheden, gedeeltelijk verplaatst naar Europese instellingen.

Aldus Marks, Hooghe en Blank (1996) zijn er drie kenmerken te onderscheiden wanneer gekeken wordt naar het Europese multi-level governance model:

- Allereerst: besluitmakingsprocessen worden gedeeld door actoren van verschillende niveaus, en liggen dus niet uitsluitend bij nationale overheden. Supranationale actoren zoals de Europese Commissie, het Europees parlement en het Europese hof van justitie oefenen onafhankelijk van anderen actoren invloed uit op beleidvorming.
- Ten tweede: collectieve besluitvorming betekend een significante vermindering in het gezag van individuele, nationale overheden.
- Ten derde: politieke systemen zijn met elkaar verbonden, niet perse compleet (hiërarchisch gezien) ingenesteld.

Dit laatste punt houdt onder andere in dat subnationale overheidsorganen, zoals in Nederland de provincies en de gemeente, ook direct beïnvloed worden door supranationale, of Europese, instellingen (ibid, zie figuur 1, paragraaf 2.2). Er is dus niet alleen sprake van nationale inbreng in de Europese besluitvorming, die uitsluitend loopt via nationale overheden. Er lopen ook directe lijnen tussen de Europese en de lokale overheden (Marks, Hooghe en Blank, 1996). Het multi-level governance systeem van de Europese Unie betekend dus een heel netwerk van subnationale, nationale en subnationale overheden, die allemaal met elkaar in verbinding staan (ibid).

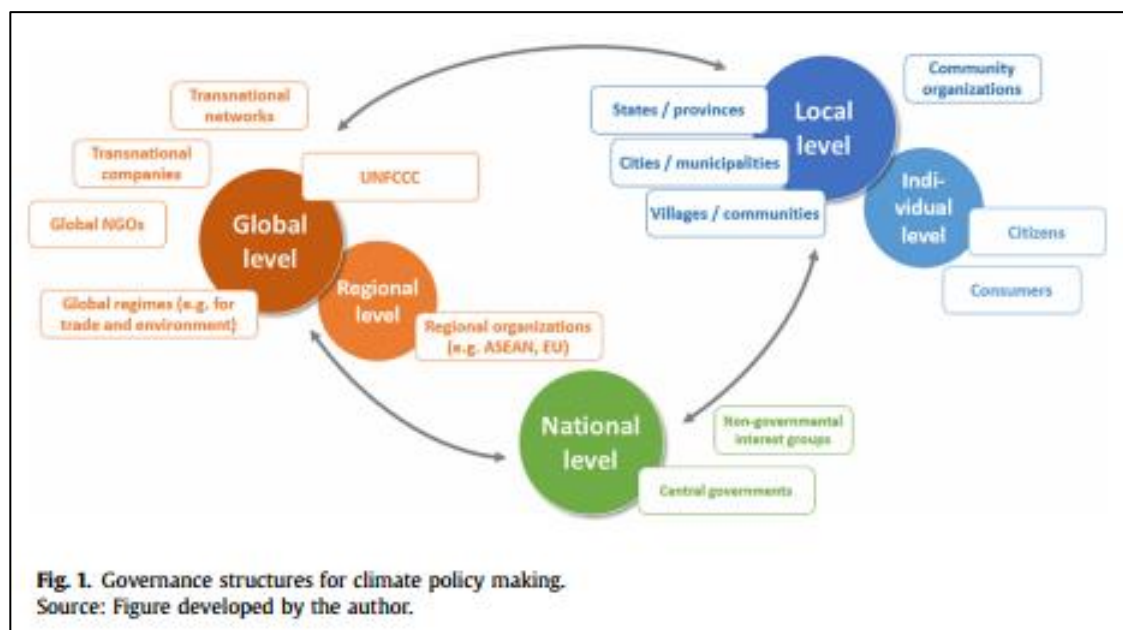
Aldus Hooghe en Marks (2001) zijn er twee vormen van multi-level governance te onderscheiden, die zij 'type 1' en 'type 2' hebben genoemd. Type 1 multi-level governance heeft het federalistische overheidssysteem als basis, en verdeelt macht over een beperkt aantal grote overheidsinstellingen. Deze overheidsinstellingen hebben meerdere taken en zijn redelijk stabiele instellingen. Een belangrijke eigenschap van Type 1 multi-level governance is de herverdeling van gezag over meerdere gedecentraliseerde overheidslagen (ibid), die allemaal meerdere taken uitvoeren. Voorbeelden hiervan zijn de Verenigde Staten, Canada, Rusland, Latijns-Amerika, China en India. Hooghe en Marks (2001, p. 9): "The past two decades have seen widespread decentralization of authority from central states to regions and localities. Examples include the reallocation of certain federal competencies to US states and Canadian provinces, the break-up of the Soviet Union and the regionalization of Russia, regionalization in Latin America, and decentralization in China and India". Type 2 multi-level governance verdeelt het gezag over heel veel overheidsinstellingen, maar het gezag van al deze instellingen is voornamelijk gericht op specifieke taken (Hooghe en Marks, 2001). Deze vorm van multi-level governance is meer en meer zichtbaar door privatisering, decentralisatie, en anderen trends in het huidige overheidsstelsel. Voorbeelden hiervan zijn traditionele overheidsfuncties, die worden overgenomen door de markt. Hooghe en Marks (2001, p.9): "For example, public ownership of the rail system in Britain has been replaced by private provision organized on a contractual basis with central government. This is Type II governance, not market competition". Hooghe en Marks (2001) maken het onderscheid tussen type 1 en type 2 multi-level governance, maar benoemen dat in de praktijk type 1 en type 2 vaak in verschillende mate tegelijk voorkomen. Ook dit kan gezien worden als een belangrijk aspect van multi-level governance: gezag is (in Europa) niet alleen verspreid over meerdere overheidslagen - subnationaal, nationaal, supranationaal -, maar ook niet-overheidsinstellingen, zoals NGO's, grote industriën, internationale bedrijven, et cetera beïnvloeden het beleidsvormingsproces (Verbong en Geels, 2007; Marquardt, 2017).

Hoe wordt beleid dan gevormd binnen de Europese Unie? Marks, Hooghe en Blank (1996) onderscheiden vier fasen: 'policy initiation', 'decision making', 'implementation' en 'adjudication'. Alleen de stap 'implementation' wordt hier kort behandeld, aangezien de lokale overheid (bijvoorbeeld de provincies en gemeenten) hier een rol in spelen. Multi-level governance wordt namelijk in Europa pas zichtbaar in het implementatieproces: de implementation fase (Marks, Hooghe en Blank, 1996). Dit is formeel gezien de taak van de nationale overheden van de lidstaten, maar in realiteit is het ook de taak van de Europese Commissie (ibid). Hierdoor heeft de Europese Commissie direct contact met lokale overheidsinstellingen zoals de provincies en gemeentes. Marks, Hooghe en Blank (1996, p. 366) schrijven: "(...) national governments monitor the executive powers of the Commission closely, though they do so in conjunction with subnational governments and societal actors. On the other hand, the Commission has become involved in day-to-day implementation in a number of policy areas, and this brings it into close contact with subnational authorities and interest groups". Andersom hebben medewerkers van subnationale overheidsinstellingen dus een grotere rol gekregen in de activiteiten van de Europese Commissie (Marks, Hooghe en Blank, 1996). Medewerkers van provincies, of mensen van niet-overheidsinstellingen, zijn meer en meer zichtbaar in de Europese 'arena', vooral op het gebied van implementatie van wetsvoorstellen (ibid). Dit is een belangrijk aspect van multi-level governance: de meerdere overheidslagen beïnvloeden elkaar zowel door via de hiërarchische opbouw, als via directe lijnen tussen bijvoorbeeld Europa en provincies (ibid).

2.2 Multi-level governance en de Energietransitie

De Nederlandse Energietransitie is een typisch voorbeeld van multi-level governance (Marquardt, 2017; Verbong en Geels, 2007). Klimaatbeleid, en dus ook beleid rondom hernieuwbare energie (Verbong en Geels, 2007) wordt gevormd door de samenwerking tussen verschillende overheidslagen: mondiale, nationale en lokale overheidsinstellingen worden door elkaar beïnvloed (zie figuur 1) in een heel netwerk van samenwerkingsverbanden.

Echter is ook bij het toelichten van de vorming van klimaatbeleid, belangrijk om te erkennen dat overheidsinstelling op dit thema worden beïnvloed door allerlei andere actoren, zoals NGO's, stedennetwerken, internationale bedrijven, et cetera. Marquardt (2017, p. 172) schrijft: "However, their perceptions, positions and decisions are directly and indirectly shaped by the UNFCCC secretariat, NGOs, epistemic communities, city networks, transnational companies and so on". Klimaatbeleid wordt dus niet alleen gevormd door overheidsinstellingen, maar ook door allerlei anderen, niet-overheidsinstellingen (Verbong en Geels, 2007; Marquardt, 2017).

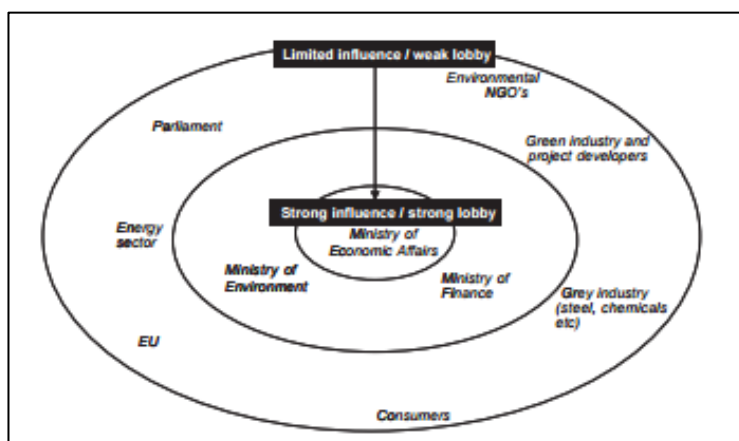
Figuur 1: multi-level governance op het gebied van klimaatbeleid (Marquardt, 2017).

Mondiale klimaatdebatten worden gevoerd door vertegenwoordigers van alle aanwezige landen, en deze vertegenwoordigers hebben het recht om te stemmen op internationale verdragen (Marquardt, 2017). Op mondiaal niveau worden verdragen gesloten die bindend zijn voor de partijen (landen) die het verdrag hebben getekend (Marquardt, 2017). Een voorbeeld van zo'n mondiaal verdrag is het Klimaatakkoord van Parijs uit 2015, een verdrag van de Verenigde Naties (United Nations Treaty Collection, n.d.).

In het geval van Nederland, is er sprake van de Europese Unie (op regionaal level), die als doel heeft om het klimaatbeleid en de acties die worden ondernomen in de deelnemende staten, op elkaar af te stemmen (Marquardt, 2017). Hiermee wordt het Nederlandse klimaat- en energiebeleid ook beïnvloed door de Europese Unie (o.a. door de wetvoorstellen van de Europese Commissie) en de andere deelnemende landen van de EU (ibid).

Op nationaal niveau, in Nederland in dit geval, speelt de nationale overheid een belangrijke rol in het vormen van het klimaatbeleid (ibid). Het is echter van belang om te beseffen

dat de macht van de nationale overheid is opgesplitst door alle ministeries van de overheid en andere niet-overheidsinstellingen, zoals bedrijven en NGO's (zie figuur 2).

Figuur 2: Invloed van verschillende actoren in het Nederlandse klimaatbeleid (Rooijen en Wees, 2004).

Onder het nationale overheidsniveau, spelen subnationale overheidslagen (zoals provincies, regio's en gemeenten) een cruciale rol voor de implementatie van klimaat- en hernieuwbare energiebeleid. Zoals al beschreven in paragraaf 2.1, lopen er vanaf de supranationale overheidslaag directe lijnen naar de subnationale overheidsinstellingen (Marks, Hooghe en Blank, 1996). Hierdoor staan de provincie en de gemeenten in Nederland direct in verbinding met supranationale instellingen, waar ze naar rato zowel door worden beïnvloed en invloed op uit kunnen oefenen (Marks, Hooghe en Blank, 1996; Marquardt, 2017).

Klimaatbeleid, en beleid rondom de Energietransitie, wordt dankzij het multi-level governance systeem van Europa, waar Nederland een onderdeel van is, dus gevormd door de samenwerking en interactie tussen mondiale, regionale (Europese), nationale en subnationale overheidsinstellingen (provincies en gemeenten), en het beleid wordt beïnvloed door niet-overheidsactoren zoals internationale bedrijven, NGO's, en vele andere partijen (Marks, Hooghe en Blank, 1996; Marquardt, 2017; Verbong en Geels, 2007).

Burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie hebben indirect de maken met het beleid wat gevormd wordt door het bovenstaande multi-level governance systeem, doordat ze moeten bewegen in het systeem en beleid wat wordt gecreëerd. Echter is bekend dat de nationale overheid weinig aandacht besteedt aan burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie (Oteman, et al, 2017). Om deze reden wordt de nationale overheid niet meegenomen in de analyse. De provincies en gemeenten in Nederland worden – ook op het gebied van klimaat- en duurzaamheidsbeleid - beïnvloed door supranationale overheden, zoals de Europese Unie (Marks, Hooghe en Blank, 1996; Marquardt, 2017). Echter is niet aannemelijk dat Europa een directe invloed uitoefend op de burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie. Om deze redenen worden in deze bachelorthesis alleen de provincie, de gemeente en de burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie meegenomen. Dit is op zichzelf ook een multi-level actor analyse (Marks, Hooghe en Blank, 1996; Marquardt, 2017; Verbong en Geels, 2007).

2.3 Economisch, ecologisch, sociaal-maatschappelijke motivaties

Op dit moment lopen er binnen de Radboud Universiteit, binnen het MobGIS project (2015-2018), meerdere onderzoeken naar de discourses die achter 'grassroots initiatives' op het gebied van hernieuwbare energie liggen. In het artikel van Oteman, Kooij en Wierink (2017) worden drie

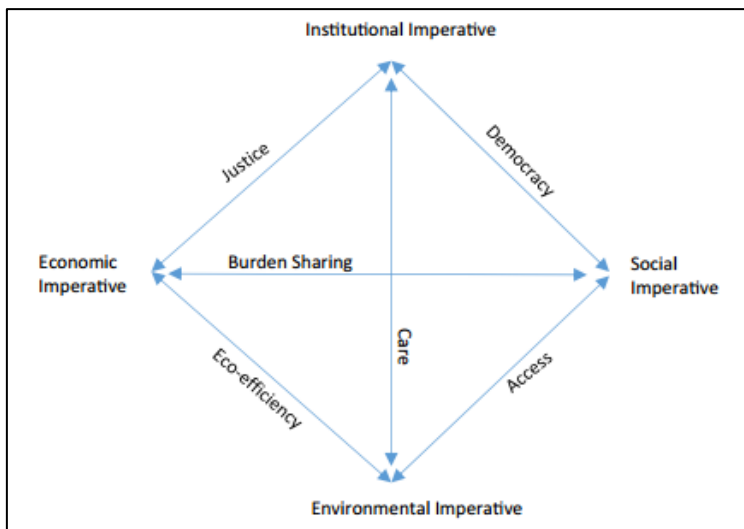
motivaties benoemt die burgers kunnen hebben voor het oprichten van projecten op het vlak van hernieuwbare energie: 'economic', 'environmental' en 'societal'. Deze termen zijn gebaseerd op een analyse van een database met een groot deel van de Nederlandse burgerinitiatieven op het vlak van hernieuwbare energie (persoonlijke communicatie met Oteman, 26 april 2017). Op pagina 11 schrijven ze (Oteman et al, 2017): "the motivations for the third and fourth wave GIs are much more diverse and include various economic, environmental and societal arguments".

Deze drie termen worden door Oteman, et al (2017) als volgt toegelicht (p. 11, mijn vertaling):

"De 'environmental motivation' is dominant in de meeste burgerinitiatieven. Hierbij horen redenen zoals 'sustainability' of duurzaamheid, milieuvriendelijk gedrag, een groenere wereld achterlaten voor de volgende generatie, CO² uitstoot verminderen en de klimaatverandering terugdraaien (...). De 'economic motivations' voor het oprichten van projecten op het gebied van hernieuwbare energie zijn aan het groeien (...) Inactieve leden van de initiatieven zien het als een goede investering. Respondenten benoemen redenen als het verlagen van de energierekening, een goedkoop en onafhankelijk alternatief voor fossiele brandstoffen en omzet genereren voor sponsors zijn sterke motivatie redenen om leden aan te trekken. De 'societal reasons' zijn veel minder sterk aanwezig: het ontwikkelen van de regio of de community, en het verkrijgen van onafhankelijkheid als community worden vaak als tweede reden genoemd. Voor het stukje 'branding' is de lokale identiteit belangrijk".

Deze drie termen doen denken aan het principe van meervoudige waardecreatie, dat voortkomt uit een tweede, grootschalig onderzoek binnen de Radboud Universiteit: het onderzoek naar nieuwe business modellen en de circulaire economie (Jonker, et al, 2017). Dit onderzoek kijkt onder andere naar bedrijven hun waardepropositie, naar de manier waarop in financieel, materieel of maatschappelijk opzicht waarde wordt gecreëerd. Ze beschrijven dat de zogenaamde 'Nieuwe business modellen', niet alleen bezig zijn met het creëren van economische waarde, maar ook met het creëren van ecologische en sociale waarde (ibid). Hierin zijn deze drie termen: economisch, ecologisch en sociaal, niet alleen motivaties of toekomstverwachtingen, maar ook verschillende manieren om waarde toe te voegen, als organisatie, in de maatschappij (Jonker, et al, 2017).

De drie termen komen, al dan niet in combinatie met nog anderen termen, veel vaker in artikelen over burgerinitiatieven voor. Semetko en Valkenburg (2000) onderscheiden met een media analyse onder andere het 'responsibility frame', het 'economic consequences frame' en het 'human interest frame'. Valentin en Spangenberg (2000) onderscheiden de vier pijlers van duurzaamheid: een 'economic imperative', een 'environmental imperative', een 'social interest imperative' en een 'institutional imperative' (zie figuur 3). Zij beargumenteren dat ecologische-, economische-, sociale- en institutionele criteria een gelijke rol spelen in het creëren van een duurzame omgeving en dat deze vier criteria onderling met elkaar verbonden zijn. In hun vergelijkende media-analyse tussen Australië en Zweden, onderscheiden Djerf-Pierre (et al, 2016) vijf overkoepelende thema's in de media over hernieuwbare energie: economic frames, environmental frames, science en technology frames, political frames en civil society frames.

Figuur 3: de vier pijlers van duurzaamheid (Valentin en Spangenberg, 2000)

Door de overeenkomsten tussen alle bovenstaande bronnen, wordt de focus van deze bachelorthesis op drie overkoepelende motivaties gelegd: economische motivaties, ecologische motivaties en sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties, aangezien deze drie begrippen het meest voorkomen. Deze drie begrippen komen vooral voor in een heel aantal frame- en discourse analyses rondom hernieuwbare energie en burgerinitiatieven (Oteman, et al, 2017; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000; Djerf-Pierre, et al, 2016). Echter zijn deze drie overkoepelende thema's niet uitputtend: er zijn meer categorieën te onderscheiden, zoals technologische motivaties en politieke / institutionele motivaties (Djerf-Pierre, et al, 2016). Deze thema's worden echter minder structureel genoemd dan de economische, ecologische en sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties (Oteman, et al, 2017; Trutnevyte, et al, 2011; Djerf-Pierre, et al, 2016; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000). Daarom worden de andere motivaties binnen deze bachelorthesis buiten beschouwing gelaten.

2.4 Toekomstverwachtingen en guiding visions / leitbild

In de bovenstaande alinea is een drietal overkoepelende motivaties beschreven: economische motivaties, ecologische motivaties en sociaal-maatschappelijke motivaties. In deze motivaties ontbreken echter twee aspecten die belangrijk zijn voor succesvolle oprichting en ontwikkeling van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie (Schoor en Scholtens, 2015) en voor de Nederlandse Energietransitie (Kemp, Rotmans en Loorback, 2007). Het eerste aspect is feit dat er meerdere actoren betrokken zijn bij zowel burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie (Oteman, et al, 2017) en bij de Nederlandse energietransitie (Marks, Hooghe en Blank, 1996; Marquardt, 2017), en het tweede is een toekomstgericht aspect (Kemp, Rotmans en Loorback, 2007). Schoor en Scholtens (2015) benoemde het belang van een gedeelde visie tussen de betrokken actoren voor burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, en Kemp, Rotmans en Loorback beschreven het belang van een lange termijn visie voor de multi-level overheid in het kader van de Energietransitie (2007). Onderstaand wordt allereerst de term 'guiding visions' of 'leitbild' toegelicht, een begrip dat gaat over het creëren van gedeelde visies tussen meerdere actoren. Vervolgens wordt het begrip 'toekomstverwachtingen' toegelicht, wat gaat over de intuïtieve toekomstverwachtingen van betrokken actoren (Trutnevyte, et al, 2011; Sardar, 2009).

Een begrip wat gaat over het vormen van gedeelde visies tussen betrokken actoren, is 'guiding visions' of 'Leitbild'. Aldus Späth en Rohracher is Leitbilder bedoeld om

communicatieproblemen die tussen verschillende actoren, bijvoorbeeld tussen verschillende professionele omgevingen of tussen verschillende overheidslagen, op te lossen (Mambrey en Tepper, 2000, in Späth en Rohrer, 2010). Späth en Rohrer (2010) gebruiken de term 'guiding visions', afkomstig van de Duitse term Leitbild, voor de "cognitieve en discursive constructen die de coördinatie van het gedrag van verschillende actoren beïnvloeden" (p.450, mijn vertaling). Leitbild, of guiding visions, zijn dus gedeelde constructen (ook wel gedeelde discoursen of frames te noemen) tussen verschillende actoren, die het gedrag van deze verschillende partijen beïnvloeden. Met hun onderzoek naar Oostenrijkse "Energy regions", hebben ze op regionale schaal gekeken hoe guiding visions gevormd worden en welke impact guiding visions hebben op bredere maatschappelijke ontwikkelingen (Späth en Rohrer, 2010). Interessant aan de term 'guiding visions', is dat actoren bepaalde, gedeelde denkbeelden hebben, en aan de hand hiervan hun gedrag afstemmen. Bij burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie is sprake van meerdere actoren, zowel intern - bestuursleden en leden -, als extern - leveranciers, sponsors, overheidsinstanties, et cetera -, en in de paragrafen 2.1 en 2.2 is al vastgesteld dat bij de energietransitie in Nederland ook een enorm netwerk van verschillende actoren betrokken is (Marks, Hooghe en Blank, 1996; Marquardt, 2017). Om deze reden is de term guiding visions interessant: de motivaties of visions van meerdere betrokken actoren op elkaar afstemmen is een belangrijke succesfactor voor burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie (Schoor en Scholtens, 2015) en voor de Nederlandse energietransitie (Kemp, Rotmans en Loorback, 2007).

Hoewel de term 'guiding visions' er wel aan doet denken, onderscheiden Späth en Rohrer (2010) geen toekomstperspectief in hun term. Dit is ook het geval bij de auteurs van de artikelen over de motivaties achter burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie: het toekomstaspect is in sommige motivaties al wel te herkennen, maar wordt niet expliciet benoemd door de auteurs (Oteman, et al, 2017; Trutnevyte, et al, 2011; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000). Bijvoorbeeld: in de ecologische motivatie 'CO² uitstoot verminderen' (Oteman, et al, 2017) zit een bepaalde verwachting over hoe de toekomstige wereld eruit ziet wanneer de CO² uitstoot niet wordt verminderd. Vervolgens hebben die burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie er hun doel van gemaakt om deze mogelijke toekomst te voorkomen, door de CO² in het heden te verminderen. Echter benoemen Oteman, Kooij en Wierink (2017) dit toekomstaspect van de motivatie niet, en dat geldt ook voor de andere beschreven motivaties waar een toekomstaspect in zit (Oteman, et al, 2017).

Kemp, Rotmans en Loorback beschrijven het belang van een focus op lange termijn doelen en het hebben van een visie voor de lange termijn voor de Energietransitie in Nederland (2007). Dit omdat lange termijn visies of 'visions', aldus Kemp, Rotmans en Loorback (2007) expliciet duidelijk maken wat er allemaal gemoeid gaat met een brede verandering, zoals de transitie van fossiele naar hernieuwbare energiebronnen (ibid). Visies, aldus Kemp, Rotmans en Loorback (2007) helpen hiernaast als tool voor evaluatie, en voor het creëren van acties die kunnen leiden tot verandering. Het probleem van visions is echter, dat deze vaak intuïtief zijn. Aldus Trutnevyte, et al (2011, p. 7994): "Visions are mostly processed by an intuitive mode of thought, which is characterized as an unconscious process, based on holistic associations that include one's experiences and emotions". Mensen zijn zich vaak niet bewust van de visies over de toekomst die hen beïnvloeden (Trutnevyte, et al, 2011). Ze worden gevormd door mensen hun eerdere ervaringen en emoties die ze daarbij hebben ervaren (ibid). Het is dus van belang om de visies die mensen over de toekomst hebben, of hun toekomstverwachtingen (Jacobs, Janssens en

Swyngedouw, 2003), expliciet duidelijk te maken. Voornamelijk omdat de visies die mensen over de toekomst hebben, of toekomstverwachtingen, hen op allerlei manieren kunnen beïnvloeden. Sardar schrijft (2009, p. 184):

“All futures activities, from forecasts to visioning, (...), have a direct impact on the present: they can change peoples’ perceptions, make them aware of dangers and opportunities ahead, motivate them to do specific things, force them to invent or innovate, encourage them to change and adjust, galvanise them into collective social action, paralyse them with fear, empower them, marginalise them, or tell them they and their cultures and belief systems are important or unimportant”.

De toekomstverwachtingen die mensen hebben (Jacobs, Janssens en Swyngedouw, 2003), beïnvloeden hun gedrag in het heden en kunnen hen motiveren om bepaalde dingen te ondernemen, te innoveren, hun gedrag te veranderen, collectief sociale acties te ondernemen, et cetera (Sardar, 2009). De toekomstverwachtingen van mensen beïnvloeden hun gedrag, en kan ervoor zorgen dat ze bijvoorbeeld burgerinitiatieven oprichten. Om deze reden is het opvallend dat auteurs die schrijven over de motieven achter burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, geen onderscheid maken tussen toekomst gerichte aspecten in motivaties, in hedendaags gerichte motivaties (Oteman, et al, 2017; Djerf-Pierre, et al, 2016), en daarom wordt er met deze bachelorthesis juist wel gezocht naar het onderscheid tussen motivaties en toekomstverwachtingen.

Wat zijn toekomstverwachtingen? Sardar licht toe dat er vele verschillende termen bestaan in het toekomstgerichte discours onderzoek, die veelal ongeveer dezelfde betekenis hebben (Sardar, 2009), zoals ‘forecasting’, ‘visioning’, ‘conditional future contingents’, ‘prospective analysis’, ‘strategic management’, et cetera (ibid). Echter staat niet beschreven wat deze termen precies inhouden: wat de effecten zijn van forecasts, of ze korte- of lange termijn impact hebben, et cetera (Sardar, 2009; Trutnevyte, et al, 2011). Het ontbreekt aan empirisch onderzoek naar dit thema. Wat wel bekend is, is dit: toekomstverwachtingen zijn, zoals Trutnevyte, et al (2011) schreef: intuïtieve verwachtingen over de toekomst, gebaseerd op mensen hun eerdere ervaringen en emoties. Deze verwachtingen hebben een effect in het heden, doordat er een gedragsverandering in het heden tot stand komt. Mensen gaan (collectief) actie ondernemen, mensen hun denken veranderd, et cetera. Een toekomstverwachting is bijvoorbeeld de verwachting van hoe de wereld en het klimaat eruitziet, wanneer de temperatuur wereldwijd 2 graden Celcius stijgt, waar het Klimaatakkoord van Parijs in het heden op is gebaseerd (Sardar, 2009; United Nations Treaty Collection, n.d.). De toekomstverwachting is dus een reden die in de toekomst ligt, een verwachte toekomst, dat gedrag, denken of handelen van mensen in het heden veranderd (Sardar, 2009). Het begrip blijft echter slecht afgebakend.

Sardar benadrukt wel dat toekomstverwachtingen van actoren, gaan over het heden. Aldus Sardar (2009, p. 184): “(...) since we can have no true knowledge of the future, the impact of all futures explorations can only be meaningfully assessed in the present”. Toekomstverwachtingen zijn slechts één mogelijke uitkomst van de toekomst. Het kan heel goed zijn dat deze verwachtingen nooit waarheid zullen worden. Het interessante aan toekomstverwachting zit erin dat mensen hun gedrag in het heden aanpassen aan de hand van hun toekomstverwachtingen. Daar gaat het om in toekomst gericht onderzoek rondom verwachtingen van mensen, en niet over of deze verwachtingen ook realiteit worden (Sardar, 2009).

2.5 Toelichting operationalisatie

Om het onderzoeksdoel te bereiken, worden er twee stappen genomen: 1. Er wordt onderzocht welke motivaties achter de burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie zitten, en welke motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie en de beide gemeenten zitten: economische, ecologische of sociaal-lokale motivaties (Oteman, et al, 2017; Djerf-Pierre, et al, 2016; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000) en 2. Er wordt onderzocht of toekomstverwachtingen een rol spelen in de motivaties van de burgerinitiatieven en in de motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie en de gemeenten. In de volgende paragraaf (2.6) staat de operationalisatie van deze beide begrippen. In deze paragraaf wordt toegelicht hoe de operationalisatie is opgebouwd, en hoe aan de gebruikte sub-categorieën en indicatoren is gekomen.

De motivaties (waar mogelijke toekomstverwachtingen achter schuilen), zijn opgesplitst in drie categorieën: economische, ecologische en sociaal-maatschappelijke motivaties. Deze categorieën komen voort uit een heel aantal eerdere onderzoeken naar de motivaties achter burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie (Oteman, et al, 2017; Trutnevyte, et al, 2011; Djerf-Pierre, et al, 2016; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000), en staan toegelicht in paragraaf 2.3.

De categorieën zijn opgesplitst in sub-categorieën. Dit is allereerst omdat de economische-, ecologische- en sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties en toekomstverwachtingen zowel individueel en negatief, als collectief en positief geformuleerde uitwerkingen kunnen hebben (Gifford en Comeau, 2011). Zij noemen dit ook wel: 'sacrifice' or 'motivational' priming (ibid). Bij 'sacrifice' of opoffering kan gedacht worden aan redenen als: 'ik ga minder auto rijden, de lampen uitzetten en de kachel minder warm zetten, om minder CO² uit te stoten' (p. 1303). Dit zijn redenen waar individuele opoffering kan dienen als oplossing klimaatverandering. De motivatie gerichte boodschappen waren gericht op sociale en collectieve motivaties die de klimaatverandering kunnen oplossen, zoals: 'mijn burens wonen in een schonere en gezondere omgeving, als we beide vaker gaan wandelen om CO² uitstoot te verminderen' (Gifford en Comeau, 2011, p. 1303). Er zijn dus verschillende manieren om motivaties te formuleren (zowel positief als negatief, zowel individueel als collectief), en dus verschillende subcategorieën, binnen éénzelfde motivatie en/of toekomstverwachting (Gifford en Comeau, 2011; Djerf-Pierre, et al, 2016). Deze subcategorieën komen grotendeels voort uit de gebruikte artikelen (zie tabel 1.2).

Als laatste categorie worden er indicatoren gepresenteerd in de operationalisatie. De indicatoren zijn hetgeen waar in de interviews op gelet wordt, deze 'verklappen' dat er sprake kan zijn van bepaalde motivaties en/of toekomstverwachtingen. De indicatoren komen grotendeels voort uit het artikel van Oteman, Kooij en Wierink (2017), en het achterliggende werkdocument, waarin zij meerdere motivaties achter burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie onderscheiden. Verder komen er een aantal motivaties uit het artikel van Djerf-Pierre, et al (2016), waarin verschillende frames over de energietransitie worden gepresenteerd. Ook komen er indicatoren uit het artikel van Trutnevyte, et al (2011), die heeft gekeken naar visies op de energietransitie bij community initiatives rondom hernieuwbare energie (zie tabel 1.3 en 1.4).

In de operationalisatie zijn de indicatoren waar mogelijke toekomstverwachtingen achter zitten, dikgedrukt weergegeven. De mogelijke toekomstverwachtingen komen voort uit de genoemde artikelen, maar in deze artikelen worden deze toekomstverwachtingen niet expliciet tot helemaal niet genoemd (Oteman, et al, 2017; Djerf-Pierre, et al, 2016; Trutnevyte, et al, 2011). In het eerder genoemde voorbeeld van een motivatie van Oteman (et al, 2017): 'CO² uitstoot

verminderen' zit mogelijk een verwachting over de toekomst, namelijk een toekomstverwachting over hoe de toekomstige wereld eruit ziet wanneer de CO² uitstoot niet wordt verminderd of juist wel wordt verminderd. Dit wordt echter niet expliciet door de auteurs onderscheiden. Vanuit de empirie moet dus ook naar voren komen in hoeverre de toekomstverwachtingen die zijn onderscheiden in de operationalisatie, daadwerkelijk toekomstverwachtingen achter zich hebben.

2.6 Operationalisatie

Met de operationalisatie worden de concepten van een theorie of model, en de bijbehorende dimensies van deze theorie of dit model, uitgesplitst in verschillende indicatoren. In onderstaande tabel (tabel 1) staan de drie - in het theoretisch kader beschreven – motivaties en toekomstverwachtingen: economisch, ecologisch en sociaal-maatschappelijk, uitgesplitst in eventuele sub-categorieën en vervolgens zijn de bijbehorende indicatoren en de referenties van deze indicatoren aangegeven. De indicatoren die aspecten van toekomstverwachtingen in zich hebben, zijn dikgedrukt weergegeven.

Motivaties / toekomstverwachtingen	Sub-categorie (tabel 1.2)	Indicatoren (tabel 1.3)	Referenties (tabel 1.4)
Economisch	Industriële economische opbrengst (Djerf-Pierre, et al, 2016)	<ul style="list-style-type: none"> • Goedkoop en onafhankelijk alternatief voor fossiele brandstoffen • Omzet genereren voor sponsors • Kans voor winstgeneratie in de toekomst. • Vorbereiding voor hoge olieprijsen • Energiezekerheid in de toekomst • Economische groei door middel van hernieuwbare energie • Consumenten hebben interesse in groene stroom • Economisch voordeel van hernieuwbare energie bewijzen • Concurrentiepositie bedrijven vergroten 	<ul style="list-style-type: none"> • Oteman, et al, 2017 • Oteman, et al, 2017 & Djerf-Pierre, et al, 2016 • Oteman, et al, 2017 & Djerf-Pierre, et al, 2016 • Trutnevyte, et al, 2011. • Trutnevyte, et al, 2011 • Djerf-Pierre, et al, 2016 • Djerf-Pierre, et al, 2016 • Oteman, et al, 2017 • Oteman, et al, 2017
	Economische opbrengt individuele huishoudens (Djerf-Pierre, et al,	<ul style="list-style-type: none"> • Het verlagen van de energierekening • Stijgende energieprijzen 	<ul style="list-style-type: none"> • Oteman, et al, 2017 • Oteman, et al, 2017

	2016)		
	Negatieve economische impact (Djerf-Pierre, et al, 2016) (<i>motivatie om géén duurzame energie op te gaan wekken</i>).	<ul style="list-style-type: none"> • Switchen naar hernieuwbare energie is te duur, verlaagd de concurrentiepositie en kost banen • Hernieuwbare energie is te duur voor consumenten 	<ul style="list-style-type: none"> • Djerf-Pierre, et al, 2016 • Djerf-Pierre, et al, 2016
Ecologisch	Probleemoplossend	<ul style="list-style-type: none"> • CO² uitstoot verminderen • Klimaatverandering terugdraaien / catastrofe vermijden • Fossiele brandstoffen raken op • Tegenhanger van kernenergie • Fossiele brandstoffen beschadigen het milieu 	<ul style="list-style-type: none"> • Oteman, et al, 2017 • Oteman, et al, 2017 & Djerf-Pierre, et al, 2016 • Djerf-Pierre, et al, 2016 • Oteman, et al, 2017 • Djerf-Pierre, et al, 2016
	Milieuvriendelijkheid & Ethische verantwoordelijkheid (Djerf-Pierre, et al, 2016)	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaamheid • Milieuvriendelijk gedrag • Bijdragen aan een groene, leefbare planeet • Een groenere wereld achterlaten voor toekomstige generaties • Morele verantwoordelijkheid, hernieuwbare energie is ethisch belangrijk 	<ul style="list-style-type: none"> • Oteman, et al, 2017 • Oteman, et al, 2017 • Oteman, et al, 2017 • Djerf-Pierre, et al, 2016 • Djerf-Pierre, et al, 2016
Sociaal-maatschappelijk	Ontwikkeling sociale omgeving	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen lokale regio of community • Leefbaarheid lokale omgeving vergroten / stabiliseren • Onafhankelijkheid lokale community • Branding regio of community • Lokale cohesie vergroten • Lokale economie 	<ul style="list-style-type: none"> • Oteman, et al, 2017 • Oteman, et al, 2017 • Oteman, et al, 2017 & Trutnevyte, et al, 2011. • Oteman, et al, 2017 • Oteman, et al, 2017 • Oteman, et al, 2017

		stimuleren <ul style="list-style-type: none"> • Duurzaamheidkansen voor mensen zonder eigen dak / onvoldoende financiële mogelijkheden 	2017 <ul style="list-style-type: none"> • Oteman, et al, 2017
	Lokale verantwoordelijkheid	<ul style="list-style-type: none"> • DIY: do it yourself. Je eigen verantwoordelijkheid nemen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Oteman, et al, 2017
	NIMBY: not in my backyard (Djerf-Pierre, et al, 2016) <i>(motivatie om géén duurzame energie op te gaan wekken).</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Hernieuwbare energie is prima op zichzelf, maar niet in de directe omgeving, de “achtertuin” 	<ul style="list-style-type: none"> • Djerf-Pierre, et al, 2016

Tabel 1: motivaties en toekomstverwachtingen, uitgesplitst in sub-categorieën en indicatoren

3. Methodologie

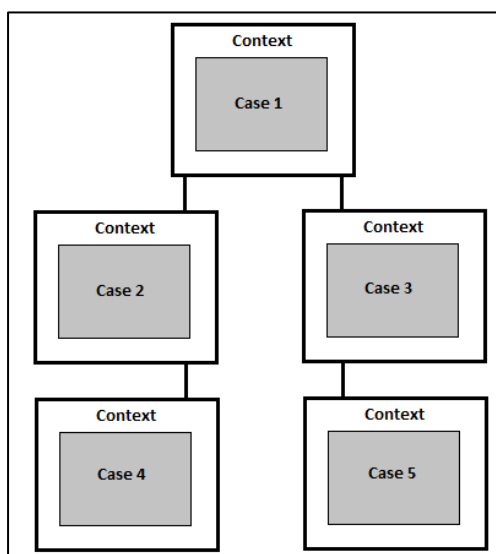
In onderstaande methodologie wordt allereerst de onderzoeksstrategie toegelicht, namelijk het doen van een case-study (3.1). Ten tweede wordt de onderzoeksmethode toegelicht: het doen van semi-gestructureerde interviews, het doornemen van relevante documenten, en dit alles op basis op wetenschappelijke publicaties (3.2). Ten derde worden de criteria voor de casusselectie toegelicht (3.3), gevolgd door de gekozen casussen (3.4): de provincie Gelderland, de gemeenten Nijmegen en Apeldoorn en de burgerinitiatieven NovioVolta en deA. Als vierde worden de interview guides (3.5.1) en de gekozen interviewees (3.5.2) verantwoord. De methodologie wordt afgesloten met een toelichting van de analysemethode (3.6).

3.1 Onderzoeksstrategie

De onderzoeksvraag van deze bachelorthesis is: *spelen toekomstverwachtingen een rol in de economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties van de burgerinitiatieven NovioVolta en deA (duurzame Energiecoöperatie Apeldoorn) en spelen toekomstverwachtingen een rol in de economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk (of anders) gerichte motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en de gemeente Apeldoorn? Wat is de impact van de eventuele discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de verschillende partijen, op het ontstaan en de plannen van de burgerinitiatieven?* Om te onderzoeken of toekomstverwachtingen van invloed zijn op het oprichten en ontwikkelen van burgerinitiatieven en op het provinciaal en gemeentelijk duurzaamheidsbeleid, wordt er een genestelde of 'multiple-case' (Yin, 2003) casestudy gedaan.

Het gaat om één provincie, waarbinnen een tweetal gemeenten wordt onderzocht en binnen deze beide gemeenten wordt één burgerinitiatief rondom hernieuwbare energie onderzocht. Dit multi-level aspect van het onderzoek is belangrijk, aangezien de energietransitie in Nederland zich zowel op nationaal-, regionaal- als lokaal niveau afspeelt (Verbong en Geels, 2007). In de analyse wordt echter het nationale overheidsniveau niet meegenomen, omdat de focus van deze bachelorthesis ligt op burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie en de Nederlandse overheid zich in het kader van de Energietransitie weinig bezig houdt met deze initiatieven van burgers (Oteman, et al, 2017). De lokale overheid, zoals de provincie en de gemeenten, hebben meer een rol in de ondersteuning van burgerinitiatieven (Timmen, 2013).

Het model van de multiple case-selectie is als volgt weer te geven:

- Case 1: een provincie
- Case 2: gemeente 1
- Case 3: gemeente 2
- Case 4: burgerinitiatief van gemeente 1
- Case 5: burgerinitiatief van gemeente 2

Figuur 4: visualisatie van de multi-case onderzoeksmethode (door auteur)

3.2 Onderzoeksmethode

Om de motivaties en eventuele toekomstverwachtingen van de provincie, de gemeenten en de burgerinitiatieven te analyseren, zal gebruik worden gemaakt van kwalitatief onderzoek. De focus van dit onderzoek is om de *waarom* te ontdekken achter de initiatieven rondom hernieuwbare energie en het duurzaamheidsbeleid en om te ontdekken of hier toekomstverwachtingen achter liggen. Het belangrijkste argument voor kwalitatief onderzoek en het gebruik van interviews, is dat het zeer lastig is om direct te vragen naar toekomstverwachtingen binnen motivaties. Met de interviews is het de taak van de interviewer om nauwgelet te luisteren naar eventuele toekomstverwachtingen die de interviewees noemen en om hierop door te vragen. Dit kan met kwantitatief onderzoek niet gedaan worden.

Naast interviews wordt er gebruik gemaakt van wetenschappelijke publicaties, en er worden relevante documenten van de gekozen casussen geanalyseerd. Bij de provincie en de beide gemeenten wordt er gekeken naar het huidige duurzaamheidsbeleiddocument, en bij de beide burgerinitiatieven wordt er gekeken naar de statuten. De combinatie tussen interviews, wetenschappelijke publicaties en relevante documenten heet 'triangulatie', en is bedoeld om de interne validiteit van de resultaten te vergroten. Echter zijn de interviews het belangrijkste in dit onderzoek, doordat toekomstverwachtingen intuïtief van karakter zijn (Trutnevyte, et al, 2011). Dit houdt in dat toekomstverwachtingen naar alle waarschijnlijkheid niet zeer expliciet genoemd zullen worden in de relevante documenten van de casussen.

Met de interviews wordt allereerst zo open mogelijke vraagstelling gebruikt. Er wordt zo open mogelijk gevraagd naar de motivaties (gevraagd naar de "redenen") achter de burgerinitiatieven en het duurzaamheidsbeleid. Dit heet ook wel inductieve vraagstelling. Hierna wordt op deductieve (top-down, vanuit aannames) getest of de burgerinitiatieven en het duurzaamheidsbeleid is gebaseerd op economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties. Deductieve vragenstelling houdt in dat de vragen zo worden gesteld dat de aannames vanuit het theoretisch kader worden nagelopen. In dit geval houdt deze methode in, dat er gevraagd wordt naar eventuele economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties.

Er zal gebruikt worden gemaakt van semi-gestructureerde interviews, waarin gezocht wordt in hoeverre de verschillende actoren zich kunnen vinden in de economische, ecologische en sociale motivaties die staan beschreven in het theoretisch kader, en waarin gezocht wordt naar eventuele toekomstverwachtingen binnen deze motivaties. Er wordt gebruik gemaakt van semi-gestructureerde interviews, omdat er een duidelijk thema besproken wordt in de interviews: de motivaties achter de initiatieven rond hernieuwbare energie en achter het duurzaamheidsbeleid, en de eventuele toekomstverwachtingen die hierin een rol spelen. Om deze reden is een open interview te flexibel. Echter moet er in de interviews ook ruimte zijn voor doorvragen, om de motivaties en eventuele toekomstverwachtingen zo diepgaand mogelijk te begrijpen. Hierdoor is een volledig gestructureerd interview te star voor dit onderzoek.

De doelstelling is om bij de provincie, bij de beide gemeenten en bij de burgerinitiatieven met minstens twee mensen te spreken. Door steeds met minstens twee mensen te spreken, zijn de resultaten van de interviews betrouwbaarder dan wanneer er maar met één persoon wordt gesproken.

Als voorbereiding op het onderzoek is een oriënterend interview gehouden met een expert op het gebied van motivaties achter burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, namelijk Oteman (persoonlijke communicatie, 26 april 2017).

3.3 Criteria casusselectie

Om een geschikte case te selecteren, zijn er een aantal criteria opgesteld waaraan de te onderzoeken case moet voldoen. Allereerst: de case is een provincie in Nederland, waar sprake is van een duurzaamheidsbeleid en waarin een netwerk voor burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie actief is. Zonder een duurzaamheidsbeleid en een netwerk voor burgerinitiatieven rond hernieuwbare energie, zijn er geen achterliggende toekomstverwachtingen te meten.

Ten tweede: om de kans te vergroten dat de motivaties van de gemeenten zo breed mogelijk verspreid zijn, moet er ninnen deze provincie zowel een politiek overwegend 'rechtse'- als een politiek overwegend 'linkse' gemeente zijn, (die beide een duurzaamheidsbeleid hebben). Het is aannemelijk dat rechtse gemeentes, met partijen partijen zoals de VVD en de SGP (Parlementair Documentatie Centrum, n.d.; ProDemos, n.d.) meer economisch gerichte motivaties hebben achter hun duurzaamheidsbeleid dan linkse gemeentes, en linkse gemeentes meer ecologische en sociaal-maatschappelijke motivaties hebben achter hun duurzaamheidsbeleid. De rechtse politieke partijen en de linkse politieke partijen hebben namelijk andere meningen over thema's zoals werkgelegenheid, belastingen, inkomens, onderwijs- en scholingsbeleid, et cetera (Parlementair Documentatie Centrum, n.d.; ProDemos, n.d.). Hierdoor is het van belang voor de generaliseerbaarheid van de resultaten, dat er zowel een overwegend rechtse- als een overwegend linkse gemeente meegenomen wordt in het onderzoek, zodat de kans zo groot mogelijk is dat er zowel economische, ecologische als sociaal-maatschappelijke motivaties genoemd worden. De eis voor een overwegend rechtse- en een overwegend linkse gemeente is uit methodologisch oogpunt, voor een hogere generaliseerbaarheid van de resultaten. De politieke achtergrond van de gemeenten wordt verder niet meegenomen in de analyse.

Het is van belang dat beide gemeenten een ongeveer even groot inwonersaantal hebben. Dit heeft te maken met het begrip: 'ceteris paribus', wat betekend dat alle overige omstandigheden gelijk moeten blijven. Wanneer er in de resultaten van de twee gemeentes verschillende resultaten geconstateerd worden, kunnen deze alleen met elkaar worden vergeleken, als de twee gemeenten in de verdere omstandigheden op elkaar lijken. De kans bestaat dat er meer burgerinitiatieven ontstaan, wanneer er in een stad of dorp meer inwoners wonen, aangezien er in een grotere stad simpelweg meer mensen wonen die een burgerinitiatief kunnen gaan oprichten. Hierdoor is het van belang dat de beide gemeenten ongeveer evenveel inwoners hebben.

Ten derde: binnen deze beide gemeenten moeten burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie actief zijn. Voor de casusselectie van de burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie wordt gekeken naar 'community based initiatives', burgerinitiatieven die door burgers zijn georganiseerd en waarbij burgers ook van de opbrengsten en successen van het burgerinitiatief genieten (ten opzichte van 'grassroot initiatives', waarbij het initiatief ook bij bedrijven of overheidsinstellingen kan liggen, en de opbrengsten ook – gedeeltelijk – naar bedrijven of overheidsinstellingen kunnen gaan). Voorbeelden van 'community based initiatives' zijn het windmolenpark 'de Grift' in Nijmegen (Nijsingh, 2013) en 'Deltawind' in Goeree-Overflakkee (Oteman, et al, 2017; Hufen and Koppejan, 2015). Het initiatief van deze projecten is genomen door burgers, de hernieuwbare energie wordt geproduceerd in de directe omgeving van deze burgers en opgeleverd aan burgers in de omgeving van Nijmegen en Goeree-Overflakkee. Er wordt gekeken naar 'community based initiatives', omdat burgers minder waarschijnlijk

aanvullende belangen hebben bij het oprichten van een initiatief, zoals politieke redenen of om in een beter daglicht te komen als bedrijf (Schoor en Scholtens, 2015).

Opgesomd geeft dit de volgende criteria voor de casusselectie:

- Een provincie in Nederland met een duurzaamheidsbeleid en een netwerk voor burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie;
- Twee gemeentes, van ongeveer vergelijkbaar formaat qua inwonersaantal, waar burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie actief zijn, met een duurzaamheidsbeleid, waarvan één gemeente een politiek overwegend rechtse gemeenteraad heeft, en de andere gemeente een politiek overwegend linkse gemeenteraad heeft;
- Binnen deze beide gemeente zijn burgerinitiatieven of ‘community initiatives’ rondom hernieuwbare energie actief.

3.4 De geselecteerde casussen

Op basis van de gestelde criteria voor de casusselectie, zijn de volgende casussen gekozen:

Case 1 (de provincie): de provincie Gelderland. De criteria voor de selectie van een provincie, zijn: dat er sprake is van een duurzaamheidsbeleid en dat er een netwerk is voor burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie. Vrijwel alle provincies in Nederland hebben een beleidsstuk voor milieu en duurzaamheid. Echter zijn er maar een aantal provincies met een netwerk voor burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie: Groningen (GrEK - Groningse Energiakoepel), Gelderland (VECG – Vereniging Energie Coöperaties Gelderland) en Brabant (VECB – Vereniging Energie Coöperaties Brabant). De provincie Gelderland onderscheidt zichzelf van de rest van de provincies, door hun regionale energieakkoord: het Gelders Energie Akkoord. Dit energieakkoord bestaat uit een heel aantal gemeenten, de drie Gelderse waterschappen, de provincie Gelderland, huurdersverenigingen en de Woonbond, lokale energiecoöperaties, et cetera (Gelders energieakkoord, n.d.). De partijen die zijn betrokken bij dit energieakkoord, hebben afspraken gemaakt over allerlei energie en duurzaamheid gerelateerde thema's, zoals ‘Energiebesparing bij de burger’, ‘Afval’, ‘Waterkracht’ en ‘regionale samenwerking’ (Gelders Energie Akkoord, n.d.). Het Gelders Energie Akkoord is onder andere ontstaan op initiatief van de provincie Gelderland, wat zichtbaar maakt hoe belangrijk duurzaamheid en hernieuwbare energie is voor deze provincie. Doordat de provincie Gelderland, mede doormiddel van het Gelders Energie Akkoord, vooruitloopt op andere provincies in Nederland qua duurzaamheidsbeleid, is er gekozen voor deze casus: de provincie Gelderland, als organisatie.

Case 2 (gemeente 1): de gemeente Nijmegen. De criteria voor de gemeente zijn: gemeentes waar burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie actief zijn, waarvan één een overtuigend linkse- en één een overtuigend rechtse gemeenteraad heeft. In de provincie Gelderland is Nijmegen de enige gemeente waar burgerinitiatieven actief zijn, die een overtuigende linkse gemeenteraad heeft. De verdeling is 20 linkse zetels, ten opzichten van 12 rechtse zetels (Nijmegen.nl, n.d.). Hierbij zijn de lokale partijen, die niet zijn aangesloten bij landelijke politieke partijen, niet meegenomen in de telling. Nijmegen heeft meerdere beleidstukken rondom duurzaamheid gehad. Op dit moment zijn ze bezig met het uitvoersbeleid: ‘Klimaat en Energie’ (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017). Om deze redenen is er gekozen voor de gemeente Nijmegen, als organisatie.

Case 3 (gemeente 2): de gemeente Apeldoorn, als organisatie. Binnen de provincie Gelderland zijn er meerdere gemeenten met burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie en

met een duurzaamheidsbeleid, die een overtuigend (minstens het dubbele) rechtse gemeenteraad hebben, namelijk de gemeente Lochem: 12 rechtse zetels, 6 linkse zetels (Lochem.nl, n.d.), en de gemeente Apeldoorn: 24 rechts, 8 links (Apeldoorn.nl, n.d.). Hierbij zijn de lokale partijen, die niet zijn aangesloten bij landelijke politieke partijen, niet meegenomen in de telling. Er is gekozen voor de gemeente Apeldoorn, omdat de gemeente Apeldoorn qua inwonersaantal meer vergelijkbaar is aan de gemeente Nijmegen. De gemeente Apeldoorn heeft ongeveer 160.000 inwoners (Apeldoorn.nl, n.d.) en de gemeente Nijmegen heeft ongeveer 170.000 inwoners (Nijmegen.nl, n.d.). Dit maakt de kansen dat er burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie ontstaan voor beide gemeenten ongeveer gelijk, wanneer er wordt gekeken naar inwonersaantal ten opzichte van het aantal burgerinitiatieven.

Case 4 (burgerinitiatief van gemeente 1, de gemeente Nijmegen): NovioVolta. Hoewel er meerdere initiatieven rondom hernieuwbare energie zijn in Nijmegen, is NovioVolta de enige waarbij het initiatief volledig van burgers kwam. Power2Nijmegen valt af omdat het onder andere vanuit de gemeente Nijmegen is georganiseerd, en Windpower Nijmegen valt af omdat het initiatief allereerst van de gemeente Nijmegen en Eneco is gekomen, en vervolgens in samenwerking met de Gelderse Natuur en Milieu federatie is ontstaan (persoonlijke communicatie met van der Meer, 26 mei 2017). NovioVolta is vanaf de start een burgerinitiatief, door burgers en voor burgers, wat is gestart in 2012 door twee mensen: Jola van Dijk en Louis de Mast. NovioVolta werkt vanzelfsprekend met verschillende partners samen, waaronder een aantal bedrijven. NovioVolta bestaat op dit moment uit een vijftal bestuursleden en ongeveer 50 leden (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017 en meneer Haddingh, 11 mei 2017). De website van NovioVolta is: <http://www.noviovolta.nl/>.

Case 5 (burgerinitiatief van gemeente 2, de gemeente Apeldoorn): De Energiecoöperatie Apeldoorn: deA. Er zijn in Apeldoorn voldoende burgerinitiatieven. Echter is er maar één burgerinitiatief rondom hernieuwbare energie actief, namelijk deA (HIERopgewekt, 2017). Om deze reden is er gekozen voor dit burgerinitiatief. DeA is het initiatief van onder andere ex-wethouder GroenLinks van de gemeente Apeldoorn, Michael Boddeke. Toch streeft DeA om oprecht een community based burgerinitiatief te zijn, door burgers en voor burgers. Vanuit de interviews komt ook naar voren dat de gemeente Apeldoorn alleen op partnerbasis met deA samenwerkt, en dat DeA dus niet opgericht en/of ontwikkeld is op initiatief van de gemeente Apeldoorn (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017). DeA is officieel opgericht in 2012, heeft op dit moment ongeveer 400 leden en verkoopt hernieuwbare energie als wederverkoper aan ongeveer 850 huishoudens (ibid). De website van DeA is: <https://www.de-a.nl/>.

3.5.1 Verantwoording interview topic-lijst

De semi-gestructureerde interviews worden gevoerd aan de hand van een topic-lijst. De topic-lijst begint met een introductie van de interviewer en het interview, waarbij onder andere het doel van het interview en de te bespreken thema's worden benoemd (zie bijlage 1 en 2). Na de introductie van de interviewer en de interviewee, zijn er een drietal thema's die besproken worden tijdens de interviews. De invulling van deze thema's verschilt tussen de overheidsinstellingen en de burgerinitiatieven, omdat de overheidsinstellingen naar de redenen achter hun duurzaamheidsbeleid worden gevraagd (zie bijlage 1) en de burgerinitiatieven naar de redenen achter hun duurzaamheidsproject (zie bijlage 2). De drie thema's zijn als volgt: 1. De invulling van het duurzaamheidsbeleid / het project; 2. Het netwerk rondom de

overheidsinstellingen / de burgerinitiatieven en 3. De redenen achter het duurzaamheidsbeleid / het project. De invulling van het duurzaamheidsbeleid / het project wordt bevraagd om de casussen zelf beter te kennen en begrijpen. Het doel van het thema netwerk rondom de overheidsinstelling / de burgerinitiatieven is om te ontdekken welke eventuele samenwerkingsverbanden er zijn tussen de verschillende casussen (zoals bijvoorbeeld hoe en op basis waarvan de relatie tussen het burgerinitiatief en de gemeente is). Met het derde thema, de redenen achter het duurzaamheidsbeleid en het burgerinitiatief, worden de concepten van het theoretisch kader bevraagd, gecontroleerd en wordt er naar toekomstverwachtingen gezocht.

3.5.2 Verantwoording interviewees

Om de empirie te verzamelen, is er (naast een interview met een expert, en het kijken naar wetenschappelijke publicaties en relevante documenten) per casus met minimaal twee mensen gesproken. Dit omdat de resultaten van de interviews hierdoor betrouwbaarder zijn, dan wanneer er slechts één persoon wordt geïnterviewd. Bij het selecteren van de interviewees, zijn een aantal uitgangspunten aangehouden:

Bij de provincie en bij de beide gemeente is gestreeft om mensen te spreken van verschillende functies binnen de overheidsorganen. Dit omdat een wethouder of een raadslid een andere rol heeft met betrekking tot beleid en hier dus een andere kijk op heeft, en de beide perspectieven interessant zijn. Het tweede uitgangspunt bij het selecteren van de interviewees bij de provincie / gemeenten is dat ten minste één van de interviewees actief betrokken is geweest bij het opstellen van het duurzaamheidsbeleid – zodat ze zo goed mogelijk toelichting kunnen geven op de motivaties en eventuele toekomstverwachtingen achter het beleid. Bij de provincie Gelderland is het niet gelukt om een wethouder (een beleidsmaker) te spreken, omdat deze persoon het simpelweg te druk had om in de afgelopen maanden een interview af te spreken. Er is wel gesproken met de persoon het dichtst betrokken is bij de wethouder duurzaamheid, aangezien deze persoon na de wethouder het meeste kennis heeft over de motivaties en mogelijke toekomstverwachtingen achter het duurzaamheidsbeleid: de programmaleider Energietransitie. Deze persoon weet alsnog veel over hoe en waarom het duurzaamheidsbeleid tot stand is gekozen, door haar nauwe betrokkenheid bij de wethouder. Bij zowel de gemeente Nijmegen als de gemeente Apeldoorn is gesproken met beleidsmakers (een ex-wethouder en/of raadslid) en met een ambtenaar.

Bij de burgerinitiatieven is gestreefd om mensen te spreken die betrokken zijn geweest bij de oprichting van het burgerinitiatief, en met mensen die in het bestuur zitten van het initiatief. Bij NovioVolta is gesproken met de huidige voorzitter en mede-oprichter, en met een algemeen bestuurslid. Bij deA is gesproken met initiatiefnemer, mede-oprichter en huidig directeur van het energiebedrijf deA, en met de huidige penningmeester vanuit de coöperatie deA. Door het organisatie-model van deA, met zowel een bedrijf als een coöperatie, is het belangrijk om van beide organisatieonderdelen iemand te interviewen (zie paragraaf 4.6.1).

Zie bijlage 3 voor de namen van de betrokken interviewees, de relevante kennis die zij bezitten en de data waarop de interviews zijn afgenomen.

3.6 Analyse methoden

Om de data zo goed mogelijk te kunnen vergelijken, is het van belang dat er een eenduidelijke verwerking en analysemethode wordt toegepast. De interviews worden allereerst woord-voor-woord getranscribeerd (voor de leesbaarheid van de transcripten wordt probing niet

meegenomen in het transcript). Als tweede worden deze transcripten aan de hand van de concepten uit het theoretisch kader kritisch doorgelezen en gecodeerd. Echter is er geen volledig stap-voor-stap coderingsproces (open-, axial- en selective coding), aangezien er voor het onderscheiden van de motivaties en eventuele toekomstverwachtingen, gebruik wordt gemaakt van de letterlijke quotes uit de interviews (zie bijlage 4 voor de gebruikte codes). De analyse wordt vervolgens in drie stappen gedaan. Allereerst wordt per casus geanalyseerd welke motivaties en toekomstverwachtingen achter de casus liggen, oftewel een 'within-case analysis'. Hierbij wordt voornamelijk gekeken naar de resultaten van de interviews, maar de relevante documenten worden wel met deze resultaten vergeleken. Ten tweede vind er een cross-case analysis plaats: de resultaten van de casusbeschrijvingen worden naast elkaar gelegd om mogelijke patronen te onderzoeken en conclusies te kunnen trekken. Dit gebeurt op de volgende manier: de resultaten van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en het Nijmeegse burgerinitiatief NovioVolta worden vergeleken, en de resultaten van de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het Apeldoornse burgerinitiatief deA ook.

4. Beschrijvingen casussen en casusanalyses

In onderstaand hoofdstuk worden de resultaten van de interviews en relevante documenten in twee stappen geanalyseerd. Allereerst begint elke casus echter met een beschrijving van de achtergrond en de inhoud van het duurzaamheidsbeleid, of met een beschrijving van de achtergrond en de projecten van de burgerinitiatieven. Dit om duidelijk te maken waar de genoemde motivaties en eventuele toekomstverwachtingen over gaan. Om de 'waarom' te begrijpen, is het belangrijk om de 'wat' te kennen. Hierna volgen in dit hoofdstuk twee lagen van analyses (zie ook paragraaf 3.6): allereerst wordt per casus geanalyseerd welke motivaties en toekomstverwachtingen achter de casus liggen. Deze worden gepresenteerd aan de hand van de letterlijke quotes die uit de interviews zijn gehaald. Ten tweede worden de resultaten van de casusbeschrijvingen naast elkaar gelegd om patronen te ontdekken. Dit gebeurt op de volgende manier: de resultaten van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en het Nijmeegse burgerinitiatief NovioVolta worden vergeleken (paragraaf 4.4), en de resultaten van de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het Apeldoornse burgerinitiatief deA ook (paragraaf 4.7). Het combineren van de gegevens uit de beide tussentijdse conclusies, gebeurt in de conclusie van deze bachelorthesis.

4.1.1 Beschrijving van de provincie Gelderland

De provincie Gelderland als organisatie heeft zich altijd al met milieugerelateerde thema's bezig gehouden, zoals afvalbeleid of bodembeheer (persoonlijke communicatie met Tieleman, 19 mei 2017 en Eissens, 11 mei 2017). Sinds 2008 zijn termen zoals klimaatbeleid, hernieuwbare energie en duurzaamheid in verschillende beleidsprogramma's te vinden (provincie Gelderland, n.d.). Om te kunnen analyseren welke motivaties en eventuele toekomstverwachtingen er achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland als organisatie liggen, is allereerst belangrijk om de inhoud van het huidige beleid kort te presenteren. Qua milieugerelateerde onderwerpen, houdt de provincie Gelderland zich bezig met verschillende onderwerpen: duurzame energie, grond- en grondwatervervuiling, asbestbescherming, mobiliteit, et cetera. Qua echte duurzaamheidsthema's zijn er twee relevante beleidsstukken: de eerste heet 'Energietransitie: Samen in versnelling!', deze uitvoeringsagenda geldt van 2016-2019 (provincie Gelderland, n.d., persoonlijke communicatie met Tieleman, 19 mei 2017 en Eissens, 11 mei 2017), de tweede heet 'Werken aan de economie van de toekomst', die gaat over de circulaire economie (provincie Gelderland, n.d; persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). In werkelijkheid hebben deze thema's, en de anderen milieugerelateerde thema's binnen de provincie, veel overlap (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). Hernieuwbare energie speelt bijvoorbeeld ook een rol in het mobiliteitsbeleid van de provincie Gelderland, bijvoorbeeld via het stimuleren van elektrisch rijden voor particulieren (ibid) en het speelt ook een rol in het beleid rondom de circulaire economie, door bedrijfsterreinen zelf te verduurzamen en hier meer met hernieuwbare energie te doen (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017).

Op het gebied van hernieuwbare energie, staat de volgende introductietekst van de huidige uitvoeringsagenda geschreven (provincie Gelderland, n.d., p. 2):

"Gelderland. Daar vind je Nederland in het klein. Met bruisende steden en kalm platteland, weelderige natuur en breed stromende rivieren. In dat Gelderland werken we samen aan een schone en gezonde provincie. Een provincie waar we grenzen verleggen, om ruimte te maken. Wij leveren samen met onze partners van het Gelders Energie Akkoord (GEA) een bijdrage aan een

schoon en gezond Gelderland. Een energieneutraal Gelderland in 2050 is het doel. Dat doen we door het energiezuinig maken van huizen en bedrijven. Door het overschakelen van fossiele naar duurzame bronnen van energie. Waar kan lokaal! En dit levert lokaal werkgelegenheid en innovaties op en biedt zodoende kansen voor Gelderse bedrijven en inwoner”.

In de quote staat het al: het doel van de provincie Gelderland is om in 2050 energieneutraal te zijn, waarmee ze zich houden aan de richtlijnen van Nederland (persoonlijke communicatie met Eissens, 11 mei 2017). Echter zijn er binnen de provincie Gelderland gemeenten die beloofd hebben eerder energieneutraal te zijn (ibid). Het duurzaamheidsprogramma Energietransitie heeft de volgende focuspunten: het verduurzamen van het woningvoorraad; mobiliteit; bedrijven; warmte; werken aan de voorbeeldrol van de provincie Gelderland als organisatie; Europese samenwerkingen stimuleren en benutten; hernieuwbare energie stimuleren en regionale ondersteuning bieden (provincie Gelderland, n.d). Dit doet de provincie Gelderland als organisatie, op drie manieren (provincie Gelderland, n.d., p. 10):

1. “De provincie geeft ruimte: financiële ruimte (zoals fondsen, subsidieregelingen, procesmiddelen), fysieke ruimte (zoals in de omgevingsvisie) en regelruimte (geen onnodige regels en duidelijke regels).
2. De provincie geeft het goede voorbeeld: de provincie werkt aan een energieneutrale eigen bedrijfsvoering en huisvesting en zet in haar inkoop- en aanbestedingsbeleid in op duurzaam inkopen en een duurzaam wegennet.
3. De provincie verbindt: de provincie is actief partner in netwerken en kan helpen met het organiseren van 'communities of practice' en kennisontwikkeling (...).”

4.1.2 Casusbeschrijving case 1: motivaties en toekomstverwachtingen provincie Gelderland

In de onderstaande casusbeschrijving worden allereerst de, door de interviewees van de provincie Gelderland, genoemde motivaties kort gepresenteerd. Hierna wordt uitgebreid gekeken naar de eventuele toekomstverwachtingen achter deze motivaties. In bijlage 4.1 staat een volledig overzicht van de genoemde motivaties en toekomstverwachtingen van de provincie.

De motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland zijn zowel economisch, ecologisch als sociaal-maatschappelijk gericht (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017 en Eissens, 11 mei 2017). Economische motivaties van de provincie Gelderland zijn: het geld in de provincie houden en hierdoor werkgelegenheid creëren in de provincie en besparingen op de energierekening van burgers en kansen voor innovatie voor bedrijven (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017 en Eissens, 11 mei 2017). Aldus Tielemans beargumenteerd (persoonlijke communicatie, 19 mei 2017):

“Als je kijkt hoeveel geld er wordt besteedt aan energievoorziening, door bedrijven en inwoners in de provincie bijvoorbeeld. Als dat geld voor een deel... - dat gaat nu allemaal de provincie uit. Of allemaal, maar een groot deel. Als je dat voor, al zou je dat al voor de helft binnen de provincie kunnen houden. Daardat je je eigen energie opwekt of zodanig verduurzaamd dat je minder energie nodig hebt. Wat natuurlijk altijd de eerste stap is. Ja, dat levert gewoon economisch heel veel voordeel op”.

In deze redenen speelt ook de onafhankelijkheid als provincie van buitenlandse olie- en gasleveranciers mee (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017 en Eissens, 11 mei

2017). Een sociaal-maatschappelijk gerichte motivatie is dat door aan de slag te gaan met hernieuwbare energie, burgers gestimuleerd worden om ook andere thema's aan te pakken (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). Aldus Tielemans (persoonlijke communicatie, 19 mei 2017): *“Het kan ook verbonden worden aan de versterking van sociale structuren... Het is denk ik eigenlijk de kunst om het wat integraler te bekijken dan alleen vanuit de energietransitie”*. Eissens noemt een belangrijke ecologische motivatie (persoonlijke communicatie met Eissens, 11 mei 2017): *“Het besef dat het klimaat verandert en dat de aarde opwarmt”*. Een vierde, meer politiek getinte, motivatie is het voorkomen van migratiestromen. Aldus Tielemans (persoonlijke communicatie, 19 mei 2017): *“Wij kunnen hier, natuurlijk, de gevolgen van ondervinden. Maar er zijn ook gebieden op de wereld maar men nog veel eerder of misschien veel heviger die gevolgen ondervindt. En dit minder goed kunnen opvangen, dus dat kan ook grote migratiestromen opleveren. Wat dan indirect ook weer op ons effect heeft”*. Het voorkomen van migratiestromen valt onder sociaal-maatschappelijk gerelateerde motivaties.

In de bovenstaande motivatie – het voorkomen van migratiestromen – zitten duidelijk toekomstverwachtingen. Deze staan ook al in de bovenstaande quote: de gevolgen van klimaatverandering en de (on)mogelijkheden om hiermee om te gaan, kunnen in de toekomst migratiestromen veroorzaken. Dit is de eerste toekomstverwachting in deze genoemde motivatie. De tweede toekomstverwachting gaat over de effecten die deze migratiestromen kunnen hebben op de provincie Gelderland (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017).

In de motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland zitten meer toekomstverwachtingen in de genoemde motivaties. Allereerst zitten er - net zoals in de ecologische motivatie 'CO² uitstoot verminderen' die Oteman, et al, noemen (2017) -, verwachtingen over wat er gebeurt wanneer de CO² niet of juist wel wordt verminderd. Tielemans geeft (persoonlijke communicatie, 19 mei 2017): *“De kans om de uitstoot van schadelijke stoffen te beperken”*, aan als motivatie achter het duurzaamheidsbeleid. Ook hierin heeft zij verwachtingen over de toekomst, wat er gebeurt wanneer de uitstoot van deze schadelijke stoffen niet of juist wel wordt beperkt (ibid). De uitleg hierbij is: *“Het beperken van klimaatverandering en de impact die het heeft op de leefbaarheid in Nederland, maar ook in minder ontwikkelde landen”* (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). Hierin zit de toekomstverwachting dat het verminderen van de CO² uitstoot in het heden – en andere acties voor een duurzamere wereld, zoals grondstoffen hergebruiken -, positief kunnen bijdragen een schonere en beter leefbare wereld in de toekomst. Een tweede motivatie met een toekomstperspectief, is *“Kansen voor inbedding in sociale structuren”* (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). Zij verwacht dat de sociale cohesie, de lokale samenwerking tussen burgers, zal worden vergroot wanneer zij aan de slag gaan met hernieuwbare energie en andere duurzaamheidsthema's (persoonlijke communicatie, 19 mei 2017). De toekomstverwachting hierin is, aldus Tieleman (persoonlijke communicatie, 19 mei 2017), dat samenwerken aan duurzaamheid maakt dat de sociale cohesie in de toekomst sterker is dan nu (ibid).

Er zijn door de interviewees van de provincie Gelderland verder motivaties genoemd waar, vanuit de operationalisatie in het theoretisch kader, logischerwijs toekomstverwachtingen in zouden kunnen zitten, maar waar dit niet het geval is. Dit betekent niet direct dat deze indicatoren geen toekomstverwachtingen zijn, alleen dat dit in het geval van de provincie Gelderland niet zo is. De economische motivatie 'Onafhankelijkheid van buitenlandse olie- en gas producenten' is meerdere keren genoemd (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017 en Eissens, 11 mei 2017). De beargumentatie hierbij is bijvoorbeeld: *“Daar is natuurlijk ook*

een relatie met, als je je eigen energie opwekt dan ben je ook minder afhankelijk van anderen landen waar het soms niet prettig is om afhankelijk van te zijn..” (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). Hier zit geen toekomstverwachting onder: het is in het heden niet prettig om afhankelijk te zijn van bepaalde olie- en gas leverende landen (ibid). Er wordt hier geen toekomstverwachting in genoemd. Dit terwijl in de operationalisatie de bijbehorende indicator ‘Onafhankelijk alternatief voor fossiele brandstoffen’, wel toekomstverwachtingen in zich kan hebben (zie paragraaf 2.6), bijvoorbeeld dat de prijzen van fossiele energie sterk zullen stijgen (Trutnevyte, et al, 2011). Dit geldt ook voor de economische motivaties uit de operationalisatie: ‘economische groei door middel van hernieuwbare energie’ en ‘lokale economie stimuleren’. Dit zijn beide toekomst gerichte doelen, waar toekomstverwachtingen onder kunnen liggen. De genoemde motivatie is: ‘Het geld in eigen provincie houden’ (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017 en Eissens, 11 mei 2017). De argumentatie hierbij is: *“Je betaalt nu een bepaald bedrag per jaar aan energierekeningen. En dat gaat vaak naar een buitenlands bedrijf of zoiets. Ja, stel nou dat je dat met een lokale energiecoöperatie, dan blijft het geld in je eigen regio. En misschien zelfs wel in je eigen gemeente. Dat is voor de burgers denk ik ook leuk om dan op zo’n manier hun geld te besteden”* (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). De beargumentatie van deze motivatie is dus meer gericht op het feit dat het voor burgers leuk is om hun geld lokaal te besteden, aan lokale energie in plaats van aan internationale energiebedrijven.

Het feit dat deze bovenstaande motivaties geen toekomstverwachtingen achter zich hebben liggen, terwijl er in de operationalisatie wel toekomstverwachtingen in verwacht werden, betekend vooral dat de indicatoren van de operationalisatie niet voldoende goed aansluiten bij de motivaties van de provincie Gelderland. De lijst met indicatoren in de operationalisatie is dus niet compleet.

4.2.1 Beschrijving van de gemeente Nijmegen

De gemeente Nijmegen is een overtuigend linkse gemeente in het oosten van Nederland (Nijmegen.nl, n.d.). Deze gemeente heeft al ruim vijftien jaar lang een wethouder van GroenLinks op het gebied van duurzaamheid en milieuzaken, en is al veel langer actief met duurzaamheid gerelateerde thema’s (persoonlijke communicatie met Hustinx, 10 mei 2017). *“Dat [het hebben van een wethouder duurzaamheid uit de partij GroenLinks] geeft een soort continuïteit van milieu- en duurzaamheidsbeleid, wat het wel makkelijker maakt om een krachtig duurzaamheidsbeleid te voeren. Zeker niet de enige factor, maar wel een belangrijke factor”* (persoonlijke communicatie met Hustinx, 10 mei 2017). Dit brede duurzame beleid heeft erin geresulteerd dat de gemeente Nijmegen ‘European Green Capital 2018’ is volgend jaar, een Europese prijs voor steden die sterk vooruitstrevend zijn op het gebied van duurzaamheid (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017 en Hustinx, 10 mei 2017).

Er worden twee redenen gegeven waarom de gemeente Nijmegen zo actief is op het gebied van duurzaamheid en milieu. De eerste is dat er in de jaren ’90 een schandaal was in de woonwijken rondom het bedrijventerrein bij Nijmegen West (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017 en Hustinx, 10 mei 2017). De bewoners in de betreffende woonwijken hadden het idee dat er, naar verhouding, vaker kankergevallen voorkwamen en gaven de uitstoot van de fabrieken op het bedrijventerrein bij Nijmegen West hiervan de schuld. Er zijn een heel aantal onderzoeken en moeilijke procedures afgelopen die nergens toe leidden, maar uiteindelijk is door de gemeente Nijmegen besloten om met een pro-actieve houding de luchtklimaat rondom het bedrijventerrein te gaan verbeteren (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017

en Hustinx, 10 mei 2017). Hierdoor is luchtkwaliteit rondom de stad breder een thema geworden, en hebben ze hier veel aandacht aan besteed (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017 en Hustinx, 10 mei 2017). *“Daardoor is dat sentiment voor een belangrijk deel eigenlijk verdwenen. Het zit nog wel ergens, maar de attentie voor milieu aspecten is daardoor in Nijmegen relatief best hoog”* (persoonlijke communicatie met Hustinx, 10 mei 2017). Een tweede reden die kan toelichten waarom Nijmegen zo vooruitstrevend is qua duurzaamheid- en milieubeleid, is dat het net als Amsterdam en Utrecht een stad is met een vrij grote progressieve beweging (persoonlijke communicatie met Hustinx, 10 mei 2017). Er zijn veel sociale opleidingen, zowel op het HBO als op de universiteit. Wanneer deze mensen na het studeren in Nijmegen blijven wonen, ziet de gemeente vaak dat zij bij gaan dragen aan (vrijwillige) beweging op het gebied van duurzaamheid en andere sociaal-maatschappelijke thema's (ibid). Door de grote hoeveelheid progressieve burgers, spreekt het voor zich dat de gemeente ook actief is met progressieve thema's (ibid).

Op dit moment (2013-2017) is de gemeente Nijmegen bezig met het uitvoersbeleid op gebied van duurzaamheid en milieu: 'Energie en Klimaat' (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017; Gemeente Nijmegen, 2010). Hustinx spreekt over de inhoud van dit programma (persoonlijke communicatie, 10 mei 2017): *“Het programma is breed van karakter qua milieu, dus het zijn ook de traditionele milieutaken qua bodem, geluid, lucht, groen, water, maar ook de inhoudelijke verantwoordelijkheid voor de milieu vergunningverlening en handhaving bij bedrijven. (...) Het hoofddeel is toch wel klimaat en energie. Heeft duurzame energie, klimaatadaptatie: dat soort dingen”*. Dit uit zich concreet naar de volgende doelen (Nijmegen.nl, n.d., p.1):

- “Een energieneutrale stad; inzetten op energiebesparing en duurzame energiebronnen als zon, wind en groengas;
- Een klimaatneutrale organisatie; duurzaam inkopen, volledig wagenpark op groengas en verduurzamen gemeentelijk vastgoed;
- Een duurzame economie; stimuleren van innovatie op het gebied van duurzame energie; creëren van groene werkgelegenheid;
- Duurzame mobiliteit; schone brandstoffen, investeren in fiets, OV en de tram;
- Duurzame stedelijke ontwikkeling; duurzaam bouwen, klimaatbestendige wijken, werken aan compacte verstedelijking”.

4.2.2 Casusbeschrijving case 2: motivaties en toekomstverwachtingen gemeente Nijmegen

Onderstaand worden in het kort de motivaties van de gemeente Nijmegen genoemd, en of dit economische, ecologische of sociaal-maatschappelijke motivaties zijn. Hierna worden de toekomstverwachtingen die al dan niet achter deze motivaties liggen uitgebreid besproken.

In het beleidsdocument 'Energie en Klimaat' worden in het kort motivaties genoemd achter het duurzaamheidsbeleid (Gemeente Nijmegen, 2010, p.5): *“De belangrijkste drivers achter deze ontwikkeling zijn de negatieve effecten van de sterke afhankelijkheid van fossiele brandstoffen: klimaatverandering, de stijging van de kosten van de energievoorziening en de voorzieningszekerheid (olie- en gasvoorraden bevinden zich in een beperkt aantal landen)”*. In deze motivaties zitten voornamelijk economisch en ecologische gerichte motivaties, en deze werden ook voornamelijk genoemd door de interviewees. Economische motivaties die genoemd zijn focussen zich op kostenbesparing door middel van energiebesparing en het hergebruiken van grondstoffen; geld lokaal en nationaal verdienen, waardoor de lokale economie wordt

gestimuleerd en het creëren van lokale werkgelegenheid via het stimuleren van bedrijven rondom hernieuwbare energie, de circulaire economie en andere duurzaamheidsgerelateerde onderwerpen (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017; Hustinx, 10 mei 2017 en van der Meer, 26 april 2017). Ecologische motivaties gaan over het tegengaan van de opwarming van de aarde; een gezonde, groene en leefbare wereld behouden en creëren en de impact van fossiele brandstoffen op het klimaat tegengaan (ibid). In paragraaf 4.2.1., in de beschrijving van de doelen van de gemeente Nijmegen, vallen ook vooral de ecologische doelen van de gemeente Nijmegen sterk op (Nijmegen.nl, n.d.). Er worden ook een aantal motivaties genoemd die vallen onder sociaal-maatschappelijke motivaties: het goede voorbeeld geven als gemeentelijke organisatie; niet bijdragen aan de aardbevingen in Groningen - die het gevolg zijn van de gaswinning daar - en Nijmeegs trots creëren onder de burgers van Nijmegen, wat valt onder branding van de gemeente (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017; Hustinx, 10 mei 2017 en van der Meer, 26 april 2017). Aldus van der Meer is het Nijmeegs trots gedeeltelijk geslaagd, door de European Green Capital 2018 prijs (persoonlijke communicatie met van der Meer, 26 mei 2-17).

In het beleidsdocument 'Energie en Klimaat' en de motivaties die erin worden genoemd, vallen de toekomstverwachtingen al op (Gemeente Nijmegen, 2010, p.5): *"De belangrijkste drivers achter deze ontwikkeling zijn de negatieve effecten van de sterke afhankelijkheid van fossiele brandstoffen: klimaatverandering, de stijging van de kosten van de energievoorziening en de voorzieningszekerheid (olie- en gasvoorraden bevinden zich in een beperkt aantal landen)".* Vooral in de zin *"de stijging van de kosten van de energievoorziening en de voorzieningszekerheid"* zitten toekomstverwachtingen. Er wordt door de schrijvers verwacht dat de energieprijzen zullen stijgen, wat een verwachting is van de (nabije) toekomst. Hiernaast wordt er getwijfeld over de voorzieningszekerheid, of energiezekerheid, in de toekomst. Dit doordat de olie- en gasvoorraden zich slechts in een beperkt aantal landen bevinden, wat onzekerheid oplevert. Ook dit is een toekomstverwachting.

De toekomstverwachtingen van de interviewees zit vooral achter de ecologische motivaties, en achter één economische motivatie. De eerste ecologische motivatie waar dit bij geldt is 'het tegengaan van de opwarming van de aarde'. De beargumentatie hierbij is (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017): *"Nederland ligt niet zo lekker gunstig. Nijmegen misschien nog wel, maar de rest van Nederland niet. Nijmegen aan zee, is geen optie".* Het klinkt wellicht grappig, 'Nijmegen aan zee', maar hieronder ligt een serieuze toekomstverwachting. Namelijk dat het zeewater zo sterk zal stijgen dat Nijmegen een kuststad wordt, wanneer er niets aan de opwarming van de aarde wordt gedaan (ibid). Dit schetst een toekomstbeeld wat mogelijk is bij onveranderd gedrag, aldus Kerckhoffs (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017) – mogelijke andere oplossingen zoals dijken bouwen achterwege latende. Een tweede toekomstverwachting, waar de interviewee de lange termijn visie bewust benoemd is 'Een leefbare wereld creëren en behouden' (persoonlijke communicatie met Hustinx, 10 mei 2017): *"Als het gaat om energietransitie en circulaire economie, dat doen we toch wel ook met het oog op lange termijn, om een - dit zijn altijd een beetje zware woorden - maar op een wereld te creëren of te behouden die leefbaar voor mensen blijft. En daarvan weten we natuurlijk, als het gaat om CO², dat we een druppel op een gloeiende plaat zijn".* Hierin zit de toekomstverwachting dat de impact van CO² ervoor kan zorgen dat de wereld in de toekomst (en ook in het heden) niet zo goed leefbaar is (persoonlijke communicatie met Hustinx, 10 mei 2017). Hustinx benoemd het lange termijn doel dat is gesteld om de toekomstverwachting te

voorkomen, namelijk het terugdringen van CO² uitstoot, met als doel om zowel in het heden als in de toekomst een gezonde, leefbare en groene wereld te hebben. Dit doel heeft een toekomstaspect: *“We willen onze prettige, leefbare omgeving ook toekomstige generaties gunnen”* (persoonlijke communicatie met Hustinx, 10 mei 2017) en een doel voor het heden (ibid): *“Dan is het ook voor de Nijmegenaren van nu goed. En we weten ook wel dat het zorgen voor meer groen, in wijken dat dat ook de gezondheid voor mensen van nu bevordert. Dat het ze ontstrest, of wat dan ook. Daar gaat het natuurlijk ook om”*. Een andere ecologische motivatie waar toekomstverwachtingen achter liggen is: ‘Onafhankelijkheid van fossiele brandstoffen, om de impact van fossiele brandstoffen op het klimaat’. De interviewee’s toelichting is als volgt (persoonlijke communicatie met van der Meer, 26 mei 2017):

“We zijn ons eigen leefmilieu mondiaal kapot aan het maken. We zijn een mens die op een tak zit en we zijn onze eigen tak aan het afzagen. (...) Het wordt wel steeds moeilijker voor jongere generatie, en zeker de nakomelingen. En de mensheid, als soort staat gewoon op het spel. We doen net alsof we het voor de ijsberen moeten doen... maar het gaat over onze eigen soort. Ik bedoel, de natuur die hersteld zich wel weer na zoveel duizenden, miljoenen jaren... maar wij zijn er dan niet meer. En dus moeten we als een speer ervoor zorgen dat we die, die fossiele brandstoffen die de natuur ooit, met veel moeite, uit die atmosfeer heeft gehaald... die CO₂, die koolstof... diep weggestopt in de aarde. En de mens die ziet het, die heeft... hersenen gekregen en die heeft het allemaal ontdekt. En die pompt het nu in no time op. Dat wat miljoenen jaren erover heeft gedaan om dat allemaal weg te stoppen, pompen we en verbranden we binnen tientallen jaren op. En al die giftige stoppen die weggetrokken zijn, die pompen we weer terug in die atmosfeer. Waardoor die deken ontstaat rondom de aarde en we te maken krijgen met klimaatverandering. Waar bijvoorbeeld dit weekend een voorbeeld van is... weer een record. Ja, dat wordt als maar erger en erger”.

Hierin zitten een aantal stevige toekomstverwachtingen, wanneer er niet wordt gestopt met het gebruik van fossiele brandstoffen: *“De mensheid, als soort staat gewoon op het spel (...) wij zijn er dan niet meer”*, *“Waardoor die deken ontstaat rondom de aarde en we te maken krijgen met klimaatverandering (...) dat wordt als maar erger en erger”*. Van der Meer zijn toekomstverwachtingen zijn dat de mensheid uitsterft, wanneer er doorgegaan wordt met het verbranden van fossiele brandstoffen, en dat klimaatverandering alsmaar erger en erger wordt (persoonlijke communicatie, 26 mei 2017).

De economische motivatie waar een toekomstverwachting onder ligt, is ‘Werkgelegenheid stimuleren door het creëren van groene banen’. De beargumentatie bij deze motivatiereden is (persoonlijke communicatie met van der Meer, 26 mei 2017): *“Het levert ook banen op, de oude economie met fossiel, dat loopt ten einde. Dat zie je, alle kanten zie je dat soort signalen. En wil je, robuust, een robuuste economie behouden, dan moet je mee in die nieuwe... in de groene economie, in de groene handel.”* De toekomstverwachting hierin is dat de oude economie, die is gebaseerd op fossiele brandstoffen, ten einde komt in de toekomst (ibid).

Toekomstverwachtingen spelen een rol in de motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Nijmegen, blijkt aan de bovenstaande analyse. Echter is dit niet bij alle motivaties het geval. De sociaal-maatschappelijke motivaties: het goede voorbeeld geven als gemeentelijke organisatie; niet bijdragen aan de aardbevingen in Groningen die het gevolg zijn van de gaswinning daar en Nijmeegs trots creëren onder de burgers van Nijmegen (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017, met Hustinx, 10 mei 2017 en met van der Meer, 26

mei 2017) zijn gericht om resultaten die in het heden of in de zeer nabije toekomst behaald moeten worden, en hier zitten geen verwachtingen onder over een mogelijke toekomst waar op ingespeeld moet worden (ibid). Er worden geen argumenten gebruikt die wijzen op mogelijke veranderingen in de toekomst, wanneer er bijvoorbeeld trots op Nijmegen onder de burgers heerst of wanneer de gemeente Nijmegen het goede voorbeeld geeft door een klimaatneutrale organisatie te worden (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017, met Hustinx, 10 mei 2017 en met van der Meer, 26 mei 2017). Aldus Kerckhoffs heeft het goede voorbeeld geven als gemeente voornamelijk te maken met de geloofwaardigheid van de organisatie (persoonlijke communicatie, 9 mei 2017): *“Wij kunnen buiten wel roepen dat mensen energie moeten besparen en dat zonnepanelen goed zijn, maar als je dat zelf niet doet dan kom je niet zo geloofwaardig over”*. Het Nijmeegs trots wordt voornamelijk gezien als een resultaat op zichzelf, aldus van der Meer (persoonlijke communicatie, 26 mei 2017): *“Dat we een soort Nijmeegs trots hebben staan. Dat is overigens uiteindelijk gelukt met de Green Capital, die Europese prijs”*.

4.3.1 Beschrijving van het burgerinitiatief NovioVolta

Het initiatief voor NovioVolta kwam van twee net-afgestudeerde studenten. In 2012 zochten Jola van Dijk en Louis de Mast, nadat ze uit hun studentenhuus verhuisde, naar een duurzame energiemaatschappij. Dit, aldus van Nistelrooij, de huidige voorzitter van NovioVolta, omdat ze op het gebied van energie meer onafhankelijk wilde zijn van buitenlandse olie-giganten en hun energie lokaal in eigen hand wilde hebben (persoonlijke communicatie, 9 mei 2017). De informatie over hoe duurzaam een energiecoöperatie is, was toendertijd nog moeilijk beschikbaar. Waar nu de consumentenbond energiemaatschappijen ook op duurzaamheid beoordelen, gebeurde dat toen nog niet (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017). Om deze reden zochten Jola van Dijk en Louis de Mast hulp en informatie via Facebook. Mede via een documentaire van Tegenlicht, Power to the People, kwamen ze op het idee om hun eigen duurzame energie op te gaan wekken (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017 en Hadderingh, 11 mei 2017). Dit bleek echter niet zo makkelijk te zijn, omdat energiemaatschappijen zich aan allerlei wetgeving moeten houden. Via de website HIERopgewekt kwamen ze op het idee om stroom als wederverkopen door te verkopen van een al bestaande energiemaatschappij. Zo kwamen ze bij de Nijmeegse, net opgerichte energiemaatschappij Huismerk Energie (ibid). Op 27 september 2013 werd NovioVolta officieel als coöperatie opgericht, toendertijd met 8 bestuursleden.

NovioVolta heeft twee doelen: energiebesparing onder burgers en hernieuwbare energie opwekken / verkopen (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017 en Hadderingh, 11 mei 2017). Om aan deze doelen bij te dragen, zijn NovioVolta de afgelopen jaren meerdere projecten gedaan. Twee voorbeelden hiervan zijn:

- *De postcoderoos (ibid)*

Een voorbeeld van een project van NovioVolta, bedoelt om hernieuwbare energie op te wekken, is de postcoderoos. NovioVolta is op dit moment het meest actief bezig met het leggen van coöperatieve zonnepanelen op daken van verschillende bedrijven, zoals de vuilverbrander ARN. Deze zonnepanelen worden gekocht door de leden van de coöperatie en zijn dus het eigendom van alle leden. De stroom die met deze zonnepanelen wordt opgewekt, komt op de energierekeningen te staan van de leden van NovioVolta. Wanneer de postcoderozen de verwachte groei in het ledenaantal realiseren, krijgt NovioVolta hierdoor nogmaals 5000 euro subsidie van de gemeente Nijmegen (wanneer ze 100 leden hebben).

- *De knop om (ibid);*

Een voorbeeld van een project van NovioVolta bedoelt om energie te besparen, is de knop om. De knop om is voortgekomen vanuit het Groene Hert, een initiatief van de gemeente Nijmegen. Ons Groene Hert had als doel om particulieren te stimuleren energie en dus CO² te besparen. Deze CO² besparing kon dan aan bedrijven in de regio verkocht worden. Dit project mislukte helaas, maar NovioVolta heeft een deel van het project op verzoek van de gemeente Nijmegen voortgezet. De knop om was bedoelt om particulieren (voornamelijk in huur woningen) te stimuleren minder energie te verbruiken. Hiervoor werden energicoaches gezocht en getraind, en werd langs de deuren gegaan om burgers tips te geven over hoe zij hun huis energie zuiniger kunnen maken. Dit project is inmiddels afgerond, na één fase is er niet mee doorgegaan.

NovioVolta heeft vele projecten gehad, maar deze zijn niet altijd succesvol afgerond (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017 en Haddingh, 11 mei 2017). Knelpunten voor NovioVolta zijn onder andere de hoeveelheid geld die ze tot hun beschikking hebben, en de hoeveelheid tijd die de (vrijwillige) bestuursleden in de coöperatie kunnen steken (ibid). De juiste capaciteiten en kennis in huis halen en houden is ook een uitdaging voor NovioVolta. Aldus van Nistelrooij (persoonlijke communicatie, 9 mei 2017): *“Als hij [de vrijwilliger] de capaciteiten niet heeft, dan is het feit dat hij mee wil helpen meer een blok aan het been dan een zinvolle toevoeging aan de organisatie”*. Vrijwilligers die met een burn-out thuis komen te zitten is geen onbekend probleem voor NovioVolta (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017 en Haddingh, 11 mei 2017). De organisatie is meerdere bestuursleden verloren door burn-outs, wat een groot probleem is voor de coöperatie (ibid).

Het zonedak bovenop de ARN biedt daartegen een enorme kans voor de coöperatie, omdat ze hiermee een concreet en interessant project hebben wat ze aan hun huidige en potentiële leden kunnen presenteren. Postcoderozen zijn typisch projecten voor burgerinitiatieven, omdat het financieel niet interessant is voor bedrijven met een winstoogmerk. Haddingh (persoonlijke communicatie, 11 mei 2017) geeft aan: *“(...) omdat het best wel heel veel uitzoeken is en er zit best wel veel kennis is. Maar het levert heel weinig op. Dus het is voor bedrijven niet interessant om te zeggen: o, die postcode, daar gaan we eens even tegenaan. Het kan niet eens uit”*. Deze quote bewijst nogmaals dat NovioVolta echt een burgerinitiatief is: hun projecten leveren iets (vermindering van de energiebelastingrekening, in het geval van de postcoderoos) op voor hun leden, voor de burgers in Nijmegen (en Beuningen).

4.3.2 Case beschrijving case 4: motivaties en toekomstverwachtingen NovioVolta

In onderstaande casusbeschrijving wordt allereerst kort behandeld met welke redenen de oprichters van NovioVolta dit burgerinitiatief hebben opgericht. Dit was de basisgedachte van dit burgerinitiatief, die aldus van Nistelrooij aardig is blijven staan (persoonlijke communicatie, 9 mei 2017). Hierna worden kort de genoemde motivaties van NovioVolta doorgenomen, waarna uitgebreid wordt gekeken naar de toekomstverwachtingen achter deze motivaties.

Jola van Dijk en Louis de Mast hadden als redenen voor het oprichten van NovioVolta: het lokaal opwekken van duurzame energie, en de onafhankelijkheid van grote internationale oliebedrijven en olielanden. Van Nistelrooij (persoonlijke communicatie, 9 mei 2017) geeft aan:

“De basisgedachten is: we willen onze duurzame energie zelf in eigen hand hebben; die willen we lokaal opgewekt hebben omdat we minder afhankelijk willen zijn van de grillen van de markt; en

de grillen van buitenlandse mogendheden. Dus we zijn een beetje klaar met de macht die we bij Rusland en Saoedi-arabië en Iran, Irak, die in het Verre Oosten op dit moment liggen. We willen het [energie] wat meer in eigen hand hebben”.

In de bovenstaande quote van Van Nistelrooij zitten aspecten van lokale onafhankelijkheid op het gebied van energie, wat een sociaal-maatschappelijk gerichte motivatie is, en aspecten van onafhankelijkheid van ontwikkelingen in de energiemarkt en de invloed van buitenlandse olie- en gaslanden, wat economische motivaties zijn (persoonlijke communicatie, 9 mei 2017). Een belangrijk ecologisch gericht argument is (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017): *“Omdat als je het met carbon based [energie] doet, het milieu eraan stuk gaat. En de natuur is belangrijk op dit moment (...) Dat ligt niet precies zo in de coöperatie vastgelegd, maar dat is wel een beetje het basisidee. Het milieu is neipende en we zien het broeikaseffect zijn ding doen, en dat moet geremd worden.”* Een andere belangrijke sociaal-maatschappelijk gerichte motivatie is de verantwoordelijkheid nemen als burgers, opnieuw in combinatie met ecologische motivaties (persoonlijke communicatie met Hadderingh, 11 mei 2017). Hadderingh geeft aan (persoonlijke communicatie, 11 mei 2017):

“Die groene energie die komt er echt wel. Dat is het punt niet. Maar het is, ja, is die er over tien jaar al, is die er over vijftig jaar of pas over honderd jaar? (...) Als iedereen zegt van: ik vind alles best maar bij mijn huis alleen groene stroom, dan hebben we volgend jaar groene stroom” en ook *“(.) Dat het niet iets is van de overheid, zorg dat het groen wordt, maar dat je als particulier ook kunt zeggen van: ja maar ik doe mee met een windmolen project, ik doe mee met de zonnepanelen op de ARN, ik doe mee met.. nou, noem maar op. Je kunt heel veel doen.”*

Er zitten op verschillende toekomstverwachtingen in de genoemde motivaties. In de motivatie *“We zijn een beetje klaar met de macht die we bij Rusland en Saoedi-arabië en Iran, Irak, die in het Verre Oosten op dit moment ligt. We willen het wat meer in eigen hand hebben”* (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017), de behoefte aan onafhankelijkheid van buitenlandse olie- en gaslanden, zit de toekomstverwachting dat de macht van onder andere Rusland alleen maar gaat stijgen, doordat de productie en verkoop van Russisch gas alleen maar gaat toenemen in de toekomst (ibid). Deze motivatie komt overeen met twee toekomstverwachtingen uit de operationalisatie: ‘Onafhankelijk alternatief voor fossiele brandstoffen’ en ‘Energiezekerheid in de toekomst’. Van Nistelrooij (persoonlijke communicatie, 9 mei 2017) verwacht dat ze in de toekomst minder afhankelijk zijn van Rusland en Russisch gas, wanneer ze nu alvast hernieuwbare energie gaan wederverkopen: *“De basisgedachten is: we willen onze duurzame energie zelf in eigen hand hebben; die willen we lokaal opgewekt hebben, omdat we minder afhankelijk willen zijn van de grillen van de markt; en de grillen van buitenlandse mogendheden.”* (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017). Een andere motivatie waar toekomstverwachtingen in zitten, is: klimaatverandering teruggedraaien. Van Nistelrooij (persoonlijke communicatie, 9 mei 2017) geeft aan: *“Omdat als je het met carbon based [energie] doet, het milieu eraan stuk gaat. En de natuur is belangrijk op dit moment (...) Dat ligt niet precies zo in de coöperatie vastgelegd, maar dat is wel een beetje het basisidee. Het milieu is neipende en we zien het broeikaseffect zijn ding doen, en dat moet geremd worden”.* Hierin erkend van Nistelrooij de huidige en toekomstige impact van het broeikaseffect, en geeft hij aan dat NovioVolta het doel heeft gesteld om dit effect te remmen (persoonlijke communicatie

met van Nistelrooij, 9 mei 2017). Een economische motivatie waar toekomstverwachtingen in zitten, is: *“We willen het geld en de werkgelegenheid in eigen regio houden”* (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017). In de uitleg van deze motivatie komt de volgende toekomstverwachting naar voren:

“Als jij een Eon of een andere internationale energiemaatschappij hebt, (...) die Nederlandse maatschappijen hebben overgenomen... Op het moment dat jij daar je stroom koopt, dan verdwijnt een groot deel van dat geld, dat verdwijnt naar de B.V. die erachter zit. Dus als je het, de werkgelegenheid, in de regio weet te houden, dan blijft het geld ook weer rondgaan in de regio. Dat draagt bij aan de welvaart die je in je eigen regio krijgt”.

De toekomstverwachting die hierin zit, is dat je welvaart in eigen regio krijgt (in de toekomst), wanneer je met lokale partijen samenwerkt om hernieuwbare energie op te wekken en te verkopen.

Een volgende genoemde motivatie met toekomstverwachtingen is (persoonlijke communicatie met Hadderingh, 11 mei 2017):

“Die groene energie die komt er echt wel (...) Er wordt altijd gezegd: duurzaam is een keuze. Gaan we duurzaam of gaan we niet duurzaam? Nu kun je zeggen: we gaan niet duurzaam. Maar dat houdt toch op een gegeven moment op. En wat je dan doet wordt vanzelf duurzaam. Je kunt wel zeggen: nou, dan doen we alleen nog maar steenkolen en olie en gas wat we hebben. Oké, dan stook je de hele planeet tien graden warmer en dan op een dag is het toch op. En dan? Ja, dan moet je alsnog met de windenergie en de zonne-energie aan de gang of iets. Of kernfusie, dat vind ik dan ook prima. Maar, dus, we gaan er hoe dan ook heen. Ga je eerst nog de boel vernielen voordat je er bent of doe je het meteen al goed?”

In de motivatie zit de verwachting dat hernieuwbare energie in de toekomst sowieso komt. Dit is het argument voor het punt dat burgers nu al hun verantwoordelijkheid moeten nemen in de Energietransitie, onder andere door mee te doen aan het burgerinitiatief NovioVolta, zodat de aarde niet teveel beschadigd raakt voor er hernieuwbare energie is (persoonlijke communicatie met Hadderingh, 11 mei 2017).

Er zijn ook motivaties genoemd door de interviewees, waar in de operationalisatie toekomstverwachtingen in zijn herkend, maar waar de interviewees zelf geen toekomstverwachtingen in benoemde. De genoemde motivatie: *“Stroom of energie moet betaalbaar zijn en dat kan onder ander door het zelf op te wekken. Dan is je stroom iets goedkoper”* (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017), past het beste bij de indicator ‘Voorbereiding voor hoge olieprijsen’ uit de operationalisatie. Daar zit een duidelijk toekomstaspect in. Echter is dit niet wat bedoeld wordt met deze opmerking: deze opmerking betekent dat de prijzen voor energie lager zijn, wanneer je de energie zelf opwekt (ibid). Dit heeft bijvoorbeeld meer te maken met investeringskosten voor bijvoorbeeld zonnepanelen en de tijd dat deze zonnepanelen energie leveren, tegenover de kosten die energie afnemen van een energiemaatschappij kost. Dit betekent niet dat ‘voorbereiden op hoge olieprijsen’ geen toekomstverwachting achter zich heeft liggen, het is wellicht eerder een impliciete toekomstverwachting (niet uitgesproken door de interviewees).

Als laatste blijkt dat de interviewees van NovioVolta nadenken over de toekomst, en nadenken over de impact die toekomstontwikkelingen op hun burgerinitiatief hebben: *“Wellicht*

kan het [de motivaties achter NovioVolta] veranderen over vijf of tien jaar, want de maatschappij en de mensen in de maatschappij die veranderen. Dus dat geldt ook voor de leden van een coöperatie” (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017). Hij beargumenteerd: “Want waar je aan de ene kant ziet dat er meer coöperaties komen en er meer collectief gebeurt, zie je over het algemeen de trend dat er steeds meer individueel gebeurt. Dat veel mensen geen idee meer hebben wie hun burens zijn, wie er in de straat woont. Wat er verder in de wijk gebeurt... Zie je verder aan de andere kant overal initiatieven ontstaan, door gemeenten, om juist het collectieve weer een boost te geven. Dat zijn twee paden die misschien steeds verder uit elkaar gaan lopen dus het is moeilijk om daar een inschatting over te geven. Over het energielandschap daar zal wel het een en ander aan veranderen, maar op dit moment weet niemand precies wat er moet gaan gebeuren. Je ziet dat (...) er visies zijn dat Nederland bijvoorbeeld van het gas af moet. Dat is een traject wat minstens tien jaar gaat duren. De eerste voorlopers daarin zijn ontwikkeld, maar dat gaat nog wel even duren. Daarbinnen passen onze statuten dan waarschijnlijk nog steeds” (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017).

Van Nistelrooij verwacht dat de statuten van NovioVolta, ondanks zijn genoemde toekomstverwachtingen, nog wel zullen passen in de toekomstige situatie. Echter geeft hij ook aan dat de maatschappij, en ook de leden van een coöperatie veranderen. Hiermee geeft hij aan dat hij beseft dat de toekomst er anders uit kan zien dan het heden, en dat dit mogelijke impact heeft op NovioVolta. Toekomstverwachtingen, en inspelen op deze verwachtingen, is dus iets waar van Nistelrooij overnadenkt, vanuit zijn rol als voorzitter van NovioVolta. Hiermee beaamt hij voor een deel de stelling van Sardar, dat de toekomstverwachtingen van mensen, hun denkkaders en motivaties (en hun gedrag) in het heden beïnvloeden (2009).

4.4 Cross-case analyse: Gelderland, Nijmegen en NovioVolta

In deze ‘cross-case’ analyse worden de resultaten van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en het Nijmeegse burgerinitiatief NovioVolta met elkaar vergeleken. De doelstelling van deze bachelorthesis is om te onderzoeken of eventuele discrepanties tussen de toekomstverwachtingen achter de motivaties van de lokale overheid en burgerinitiatieven, impact hebben op het ontstaan en ontwikkelen van burgerinitiatieven. Om hier antwoord op te geven wordt in twee lagen geanalyseerd: de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en het Nijmeegse burgerinitiatief NovioVolta worden met elkaar vergeleken, en de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het Apeldoornse burgerinitiatief deA worden met elkaar vergeleken. In deze paragraaf worden allereerst de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en het Nijmeegse burgerinitiatief NovioVolta met elkaar vergeleken. Allereerst wordt gekeken naar een eventuele discrepantie tussen de motivaties van de drie partijen, en naar een eventuele discrepantie tussen de toekomstverwachtingen binnen deze motivaties. Als tweede wordt de impact van deze eventuele discrepantie op de burgerinitiatieven beschreven.

Provincie Gelderland	Gemeente Nijmegen	NovioVolta
1. Sociaal-maatschappelijke motivaties	1. Ecologische motivaties	1. Ecologische motivaties
2. Economische motivaties	2. Economische motivaties	2. Sociaal-maatschappelijke motivaties
3. Ecologische motivaties	3. Sociaal-maatschappelijke motivaties	3. Economische motivaties.

Tabel 2: motivaties provincie Gelderland, gemeente Nijmegen en burgerinitiatief NovioVolta

In de bovenstaande tabel (tabel 2) staat weergegeven wat de belangrijkste overkoepelende motivaties zijn voor de drie partijen: economische, ecologische of sociaal-maatschappelijke motivaties. De volgorde van motivaties van de drie partijen komen nauwelijks overeen: geen van de drie rijen in hetzelfde. De provincie Gelderland focust allereerst op de sociaal-maatschappelijke motivaties, de gemeente Nijmegen en NovioVolta op de ecologische motivaties. Als tweede focussen de provincie Gelderland en de gemeente Nijmegen op de economische voordelen die hun duurzaamheidsbeleid kunnen opleveren, en focust NovioVolta op de sociaal-maatschappelijke voordelen die hun burgerinitiatief kunnen brengen. De impact van deze discrepantie wordt hieronder besproken (tabel 3), samen met de impact van een eventuele discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de drie partijen. Deze discrepantie wordt eerst besproken.

Provincie Gelderland	Gemeente Nijmegen	NovioVolta
Ecologisch: De gevolgen van klimaatverandering en de (on)mogelijkheden om hiermee om te gaan, kunnen in de toekomst migratiestromen – richting de provincie Gelderland – veroorzaken (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017)	Ecologisch: CO ² uitstoot kan de leefbaarheid in het heden en in de toekomst benadelen (persoonlijke communicatie met Hustinx, 10 mei 2017)	Ecologisch: Het klimaat is neipende, en het broeikaseffect moet geremd worden. Hernieuwbare energie kan hier een positieve bijdrage aan leveren (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017).
-	Ecologisch: Omdat fossiele brandstoffen negatieve impact hebben op ons klimaat – het zorgt voor klimaatverandering die zo erg is, dat het voortbestaan van de mensheid in gevaar wordt gebracht (persoonlijke communicatie met van der Meer, 26 mei 2017)	-
-	Ecologisch: Door de opwarming van de aarde kan de zeewaterspiegel zo ver stijgen, dat de stad Nijmegen aan zee komt te liggen (persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017)	-
-	Economisch: De oude economie, die is gebaseerd op	Economisch: Je krijgt welvaart in de regio, wanneer je met

	fossiele brandstoffen, loopt ten einde. Een robuuste economie, is een duurzame economie ((persoonlijke communicatie met van der Meer, 26 mei 2017)	lokale partijen samenwerkt om hernieuwbare energie op te wekken en te verkopen (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017).
Sociaal-maatschappelijk: Doordat burgers samenwerken aan duurzaamheidsprojecten, wordt de sociale cohesie vergroot (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017)	-	Sociaal-maatschappelijk: De macht van landen als Rusland gaat alleen maar stijgen, doordat de productie en verkoop van Russisch gas alleen maar gaat toenemen in de toekomst (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017).

Tabel 3: toekomstverwachtingen provincie Gelderland, gemeente Nijmegen en burgerinitiatief NovioVolta

Vanuit de bovenstaande ‘within-case’ analyses en de bovenstaande samenvattende tabel, wordt allereerst duidelijk dat er bij zowel de provincie Gelderland, als de gemeente Nijmegen, als het burgerinitiatief NovioVolta toekomstverwachtingen achter de genoemde motivaties liggen. Wanneer gekeken wordt naar de genoemde toekomstverwachtingen van alle drie de partijen, vallen er een aantal dingen op: 1. De drie partijen hebben allemaal ecologische toekomstverwachtingen over de impact van fossiele brandstoffen op het klimaat. De formulering is iets anders, maar er zitten vergelijkbare elementen in. De provincie Gelderland focust op de kans dat klimaatverandering door fossiele brandstoffen, en de onmogelijkheden van sommige landen om hiermee om te gaan, wat kan zorgen voor (ongewenste) migratiestromen in de toekomst (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). De gemeente Nijmegen focust op de negatieve impact die fossiele brandstoffen hebben op de leefbaarheid (gezondheid, niveau van aanwezig groen in de omgeving en werkgelegenheid) van nu, en in de toekomst (persoonlijke communicatie met Hustinx, 10 mei 2017). Het burgerinitiatief NovioVolta ziet de toename van fossiele brandstoffen en de effecten op het klimaat, en heeft de toekomstverwachting dat overgaan op hernieuwbare energie de broeikas effecten in de toekomst kunnen verminderen (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017). In al deze toekomstverwachtingen zit dat het verminderen van CO² uitstoot en/of het verminderen van het gebruik van fossiele brandstoffen, ervoor kan zorgen dat de wereld in de toekomst beter leefbaar is.

2. Het burgerinitiatief NovioVolta en de provincie Gelderland hebben vergelijkbare sociaal-maatschappelijke toekomstverwachtingen, die gaan over de eigen verantwoordelijkheid van burgers in de Energietransitie. Het burgerinitiatief NovioVolta benoemd hierin dat burgers hun eigen verantwoordelijkheid moeten nemen, omdat de overgang naar duurzame energie onvermijdelijk is in de toekomst – en burgers een impact kunnen hebben op het versnellen van de Energietransitie (persoonlijke communicatie met Haddingh, 11 mei 2017). De provincie Gelderland focust op de versterking van de sociale cohesie, doordat burgers samen gaan werken aan thema’s zoals duurzaamheid en hernieuwbare energie (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). De focus ligt dus ook hier anders, maar beide partijen vinden de eigen verantwoordelijkheid van burgers belangrijk in de kaders van de energietransitie.

3. Het burgerinitiatief NovioVolta en de gemeente Nijmegen hebben beide economische

toekomstverwachtingen, over de positieve economische impact van hernieuwbare en lokale energie. Het burgerinitiatief NovioVolta focust op de brede economische welvaart van nu en in de toekomst, wanneer er met lokale partijen wordt samengewerkt op het gebied van hernieuwbare energie (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017). De gemeente Nijmegen heeft de toekomstverwachting dat de fossiele economie verder en verder zal afnemen, en dat alleen een duurzame economie in de toekomst robuust kan zijn (persoonlijke communicatie met van der Meer, 26 mei 2017). Hoewel ook hier accentverschillen in zitten, zien beide partijen de economische voordelen van hernieuwbare energie, zowel nu als in de toekomst.

De doelstelling van deze bachelorthesis is om te kijken of een discrepantie tussen de (motivaties en de) toekomstverwachtingen achter de motivaties van de lokale overheid en burgerinitiatieven, impact hebben op het ontstaan en de voortgang van burgerinitiatieven. Wanneer gekeken wordt naar de toekomstverwachtingen van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en het burgerinitiatief NovioVolta, vallen voornamelijk overeenkomsten op. Er zitten duidelijke accentverschillen tussen de beschreven toekomstverwachtingen, maar deze zijn niet van een dergelijke aard dat het woord 'discrepantie' (of: een significante onderlinge afwijking) gebruikt kan worden. Er zitten wel grote verschillen tussen de motivaties van de drie partijen. Dat deze discrepantie negatieve impact heeft op de toekomstige plannen van NovioVolta, is niet aannemelijk. Het grootste probleem van het burgerinitiatief NovioVolta, is het creëren van concrete samenwerkingen met anderen partijen. NovioVolta geeft aan dat de band met de provincie Gelderland en de gemeente Nijmegen niet echt sterk is, maar dat dit komt doordat er geen concrete projecten zijn om in samen te werken (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017). Dit is een probleem van NovioVolta wat breder speelt dan alleen met de provincie Gelderland en de gemeente Nijmegen (persoonlijke communicatie met Bas van Nistelrooij, 9 mei 2017): "*Hoe en wat spreek je met een installateur af? Wat zijn de belangen van allebei de partijen?*" In het netwerk rondom NovioVolta zit een heel aantal partijen die NovioVolta een warm hart toedragen (zoals de gemeente Nijmegen, de provincie Gelderland, maar ook de Radboud Universiteit en de VECG), maar waar verder nauwelijks sprake is van een concreet samenwerkingsverband. Het creëren van concrete projecten om voor samen te werken is een uitdaging voor NovioVolta (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017 en Haddingh, 11 mei 2017). Verdere knelpunten van NovioVolta hebben te maken met een tekort aan financiële middelen en een tekort aan continuïteit en de juiste capaciteiten qua vrijwilligers (ibid). Echter is een tekort aan financiële middelen en mankracht, ook bij de gemeente Nijmegen en de provincie Gelderland een knelpunt (persoonlijke communicatie met Eissens, 10 mei 2017; met Tielemans, 19 mei 2017; met Hustinx, 10 mei 2017 en met Kerckhoffs, 9 mei 2017).

Na aanleiding van de 'within-case' en 'cross-case' analyses, is het niet aannemelijk dat de toekomstverwachtingen achter de motivaties van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en het burgerinitiatief NovioVolta, negatieve impact hebben op het ontstaan en de toekomstige plannen van het burgerinitiatief NovioVolta. Er zijn andere factoren die hier een negatieve impact op hebben, zoals het creëren van concrete samenwerkingsverbanden, de beschikbaarheid van financiële middelen, en de continuïteit en juiste capaciteiten qua vrijwilligers bij het burgerinitiatief vinden en behouden (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017 en Haddingh, 11 mei 2017).

4.5.1 Beschrijving van de gemeente Apeldoorn

Allereerst wordt in deze paragraaf kort toegelicht hoe de focus op duurzaamheid van de gemeente Apeldoorn totstand gekomen is, en wat het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Apeldoorn inhoudt.

De gemeente Apeldoorn begon vrij vroeg (in 1989) met een milieugericht thema, namelijk het terugdringen van tropisch hardhout. Aldus van Es (persoonlijke communicatie, 22 mei 2017): *“Ik ben natuurlijk in de beginperiode er niet bij betrokken geweest, maar wat ik heb kunnen vinden is dat het eerste duurzaamheidsbeleid van de gemeente Apeldoorn is uit 1989. En dat ging toen over het terugdringen van het gebruik van tropisch hardhout”*. Dit heeft zich uitgebreid naar het eerste echte overkoepelende duurzaamheidsthema van de gemeente Apeldoorn, namelijk duurzaam bouwen (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017). Op dit moment, in de bestuursperiode van 2017 tot 2020, zijn er vier overkoepelende thema's die onder het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Apeldoorn vallen, namelijk: de circulaire economie, klimaatadaptatie, de energietransitie naar hernieuwbare energie en de CleanTech regio (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017). De CleanTech regio is een samenwerkingsverband met de gemeenten Apeldoorn, Deventer en Zutphen, waarbij wordt gekeken naar schone technologieën op het gebied van mobiliteit, voedselproductie en schone energie (persoonlijke communicatie met Russchen, 10 mei 2017). Aldus van Es (persoonlijke communicatie, 22 mei 2017), zit duurzaamheid echter nog iets breder in het beleid en de uitvoering van het beleid binnen de gemeente Apeldoorn:

“Daarnaast is natuurlijk de opgave dat ieder vakgebied gewoon ook duurzaamheid als een soort rode draad in zijn eigen beleid ook meeneemt. Mobiliteit moet zorgen voor duurzame mobiliteit, stedenbouw moet zorgen voor duurzame stedenbouw, mensen van onze vastgoedafdeling die moeten zorgen voor duurzaam vastgoed. Dat is de laatste jaren wel goed op gang gekomen. Dus je ziet dat de een na de andere afdeling, soms doordat de politiek daar nu wat druk op gaat zetten, of doordat er een aantal ambtenaren die daar persoonlijk hun schouder onder zetten, dat het wel steeds meer in beweging komt.”

Sandmann, wethouder duurzaamheid bij de gemeente Apeldoorn, schrijft in het voorwoord van de huidige uitvoeringsagenda 2017-2020 rondom duurzaamheid (Gemeente Apeldoorn, 2016):

“De komende jaren krijgt de verduurzaming van het gemeentelijk vastgoed een flinke boost. Het stadhuis is, na bijna 25 jaar, toe aan groot onderhoud. Een uitgelezen moment om de slag te maken naar een duurzaam stadhuis dat past bij een eigentijdse manier van werken en dienst verlenen. Daarbij staan we open voor nieuwe technologieën en innovatie. Ook in het evenementen- en inkoop- en aanbestedingsbeleid is aandacht voor energie en duurzaamheid. En wij kijken als gemeente niet alleen naar ons zelf maar ook naar de Apeldoornse samenleving. Wij staan open voor initiatieven van die samenleving en willen een aanjagende of ondersteunende rol spelen”.

De gemeente Apeldoorn heeft een breed duurzaamheidsbeleid, hoewel nog niet alle thema's evenveel aandacht krijgen (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017). Thema's als mobiliteit kunnen bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid nog verder worden ontwikkeld (ibid). De afgelopen jaren is er een sterke professionaliseringsslag geweest rondom thema's zoals hernieuwbare energie (persoonlijke communicatie met Russchen, 10 mei 2017, met van Es, 22

mei 2017 en met Dooper, 24 mei 2017). Er is bijvoorbeeld realistischer naar de doelstellingen van de gemeente Apeldoorn op het gebied van energieneutraliteit gekeken, en een onderzoek gedaan naar realistischere transitiepaden en de kosten die daaraan verbonden zijn (ibid). Uit dit onderzoek kwamen vier opties naar voren, waarbij optie 1 betekende dat er vrijwel niets wordt gedaan en optie 4 een investering van minstens 10 miljoen euro per jaar betekend. Er is gekozen voor 'Versnelling Plus' (persoonlijke communicatie met Russchen, 10 mei 2017): *“Maar toen kwamen we er ook al achter dat dat dus nog maar 28% energieneutraal zou zijn in 2030 en niet 100%. En dan alsnog betekende dat het in de komende jaren oplopende tot zes, zeven miljoen euro uit mijn hoofd, per jaar. Dus dat geeft al aan hoe groot die opgave is”*. De ambitie is op dit moment dus om in 2030 voor 28% energieneutraal te zijn, en in 2047 volledig energieneutraal, wat iets eerder dan de richtlijnen van het landelijke klimaatakkoord is (ibid; persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017).

4.5.2 Casebeschrijving case 3: motivaties en toekomstverwachtingen gemeente Apeldoorn

Onderstaand worden in het kort de motivaties van de gemeente Apeldoorn genoemd, en wordt besproken of dit economische, ecologische of sociaal-maatschappelijke motivaties zijn. Hierna worden de toekomstverwachtingen die al dan niet achter deze motivaties liggen uitgebreid besproken.

De interviewees geven aan dat het voor de gemeente Apeldoorn belangrijk is om de eigen verantwoordelijkheid te nemen, en hierin een voorbeeldfunctie te zijn voor anderen gemeentes. Dit heeft onder andere te maken met het imago van de stad, en dus met branding. Dooper beargumenteerd dat je pas kritiek mag geven op anderen, of anderen mag vragen iets te betekenen in de transitie naar een duurzame samenleving, als je hier zelf ook je eigen verantwoordelijkheid in neemt (persoonlijke communicatie met Dooper, 24 mei 2017): *“Dat met wat je zelf doet, je ook de positie krijgt om ook anderen te vragen wat te doen. In plaats van, dat je zegt: wij doen niets, maar we vinden wel dat u heel hard bezig moet. Dus het gaat vooral ook om... lever je aandeel, zodat je in het geheel ook een rol kunt blijven spelen”*. Russchen geeft aan (persoonlijke communicatie met Russchen, 10 mei 2017): *“We willen een steentje bijdragen. Maar de gemeenteraad zei dus: we willen niet meegaan volgens de landelijke trend en dan bijvoorbeeld pas in 2050 pas energieneutraal zijn, maar we willen er een stapje bovenop doen. (...) Het voorbeeld dus ook laten zien wat wij in principe te bieden hebben. Want daar zitten ook mogelijk gewoon kansen in voor anderen”* De gemeente Apeldoorn vindt het belangrijk om koploper te zijn ten opzichte van andere gemeentes (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017): *“Daarom heeft de gemeente, of het bestuur heeft dus ook gezegd... wij willen gewoon significant sneller gaan lopen dan de gemiddelde andere gemeente in Nederland”*. Dooper geeft als argument hiervoor dat Apeldoorn van zichzelf geen unieke kwaliteiten heeft om toeristen mee aan te trekken, zoals bijvoorbeeld Zwolle een cultureel bruisend hart is (persoonlijke communicatie met Dooper, 10 mei 2017). Apeldoorn is een mileubewuste, duurzame gemeente. Het is er prettig wonen, onder andere door de vele natuur om de stad. Dit is de reden waarom Apeldoorn koploper wil zijn op het gebied van duurzaamheid: als manier van stedenmarketing (ibid). De interviewees noemen ook economische motivaties die achter het duurzaamheidsbeleid liggen, namelijk: geld besparen door zuinig te zijn met energie en anderen grondstoffen en het huidige niveau van welvaart en de huidige manier van leven veilig stellen en behouden (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017). Geld besparen zit voornamelijk in de mensen zelf, die bij de gemeente werken. Aldus van Es (persoonlijke communicatie, 22 mei 2017):

“Als je in een situatie bent opgegroeid dat, dat je elk dubbeltje moet omkeren. Je hebt wel iedere dag te eten, maar het is geen vetpot. Dan doe je gewoon lang met je schoenen. Je repareert dingen voordat je nieuwe koopt. En, je gooit geen eten weg als het nog goed is. Ja, dat is een soort basishouding die je, zeker mensen die de tweede wereldoorlog hebben meegemaakt, die, daar zit het in de haarvaten.”

De huidige manier van welvaart behouden en de huidige manier van leven behouden, is voor de gemeente Apeldoorn een reden om met duurzaamheid bezig te zijn (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017): *“Dat [het duurzaamheidsbeleid] heeft allemaal als doel om ervoor te zorgen dat de manier van leven en de welvaart die we hier hebben, dat we die zo lang mogelijk vol kunnen houden”*. Als derde worden er ecologische motivaties genoemd. Een voorbeeld hiervan is het niet bijdragen aan het verminderen van de leefbaarheid aan de andere kant van de wereld. Aldus van Es (persoonlijke communicatie, 22 mei 2017):

“We beseffen ook dat wij in Apeldoorn ook een impact hebben op wat elders in de wereld gebeurt. Dus het kan ook niet zo zijn dat onze manier van leven, een hele nadelige invloed heeft op landen waar bijvoorbeeld tropisch woud gekapt moet worden of waar grote groeven moeten worden aangelegd om baksiet te winnen of dat je het giftig afval wat we hier hebben, dat we dat exporteren. Of dat die mineralen die wij nodig hebben voor ons veevoer, dat dat ervoor zorgt dat er in anderen landen eigenlijk te weinig... dat de grond daar helemaal verschaald, waardoor veel verwoestijning optreedt”.

Een andere motivaties die is genoemd, met ecologische aspecten in zich, heeft kenmerken van toekomstverwachtingen achter zich zitten. De eerste ecologische toekomstverwachting is een tweede beargumentatie voor het feit dat de gemeente Apeldoorn koploper wil zijn rondom de transitie naar een duurzame samenleving. Aldus van Es (persoonlijke communicatie, 22 mei 2017): *“Je moet je beseffen dat het [de transitie naar hernieuwbare energie en duurzaamheid] onvermijdelijk is en dat je er gewoon je schouders onder moet zetten, en we gaan het gewoon doen.”* De toekomstverwachting die hierin zit, is dat de transitie naar hernieuwbare energie en een duurzame samenleving, onvermijdelijk is en dat de toekomstige maatschappij dus sowieso een duurzame maatschappij is (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017). De tweede ecologische motivatie met toekomstverwachtingen achter zich, is het behouden van een groene en leefbare omgeving. *“Misschien dat dat toch te maken heeft, met dat Apeldoorn toch een hele groene gemeente is. Dat mensen zich hier ook verbonden voelen met hun omgeving. En dat ze hebben gezegd van: wij wonen hier in een mooie omgeving en dat moet ook worden beschermd”* (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017). De beargumentatie hierachter heeft toekomstverwachtingen in zich zitten (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017): *“Om de impact die we hebben en hadden..., die is zodanig dat we eigenlijk ons eigen graf aan het graven zijn. De voorraden mineralen, die raken op. Op heel veel plekken zijn we onze leefomgeving aan het vergifigen. Ja, en dat moet je niet willen. Dan kun je als mens ook niet leven”*. De toekomstverwachting is dat de mens zijn eigen ‘graf aan het graven’ is, wanneer er op deze manier door wordt gegaan met het verbruiken van fossiele brandstoffen, met het verbruiken van grondstoffen, et cetera (ibid). Om deze reden wordt er binnen de gemeente Apeldoorn gestreeft naar een duurzame maatschappij, door bezig te zijn met de circulaire economie, hoogwaardig recycleren, et cetera (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017). Om deze reden willen de inwoners van Apeldoorn hun leefomgeving beschermen (ibid). De laatste

toekomstverwachting zit achter de eerder genoemde economische motivatie: het huidige niveau van welvaart behouden en de huidige manier van leven behouden (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017): *“Dat [het duurzaamheidsbeleid] heeft allemaal als doel om ervoor te zorgen dat de manier van leven en de welvaart die we hier hebben, dat we die zo lang mogelijk vol kunnen houden”*. Deze staat in verbinding met de ecologische toekomstverwachting dat we als mensheid ons eigen ‘graf aan het graven’ zijn, doordat onder andere de voorraden opraken: *“De voorraden mineralen, die raken op”* (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017). Grondstoffen zijn extreem belangrijk om het huidige niveau van welvaart te behouden, dus de toekomstverwachting van de voorraden grondstoffen op aarde opraken en dat dit ons niveau van welvaart in de toekomst negatief beïnvloed is ook een economische toekomstverwachting.

4.6.1 Beschrijven van het burgerinitiatief DeA

DeA (de Duurzame Energiecoöperatie Apeldoorn) is het initiatief van onder andere ex-wethouder GroenLinks van de gemeente Apeldoorn, Michael Boddeke. DeA is officieel opgericht in 2012, heeft op dit moment ongeveer 400 leden en verkoopt hernieuwbare energie als wederverkoper aan ongeveer 850 huishoudens (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017). Hieronder wordt kort toegelicht hoe deA is ontstaan, welke doelen deA heeft en welke projecten deA heeft gehad om de doelen te realiseren.

Tijdens de wethoudersperiode van Boddeke, ontstond het idee om in Apeldoorn een gezamenlijk energiebedrijf op te richten in Apeldoorn, met als doel om de transitie naar hernieuwbare energie in Apeldoorn te versnellen. Vanuit de gemeente is dit toen niet gelukt, maar het idee bleef staan. Boddeke is met een groep van zes mensen begonnen dit idee verder uit te werken, en zij hebben allereerst samen uitgezocht of er draagvlak was voor deA. Er is met zestig mensen uit het netwerk van de bestuursleden gebrainstormed over het idee en vervolgens gewacht tot er ongeveer 600 aspirantleden waren geworden, die 25 euro lidmaatschapsvergoeding wilde betalen en hiermee het idee voor deA onderschreven (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017). Na ongeveer 1,5 jaar voorbereiding, waarin aspirant-leden zijn geworden, statuten en businessplannen zijn geschreven, et cetera, is deA in 2012 officieel opgericht (ibid).

DeA heeft een vrij uniek organogram, doordat er zowel een energiebedrijf deA in zit als de coöperatie deA. De coöperatie bestaat uit het bestuur en de leden, en bepaald de strategie van deA. Het energiebedrijf doet alle uitvoering. Doordat er bij het energiebedrijf een aantal mensen betaald worden, is de continuïteit van deA hierdoor beter dan bij veel andere burgerinitiatieven (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017 en Fluitsma, 24 mei 2017).

De beschrijving van deA is als volgt (De-A.nl, n.d., p.1):

“Schone, groene energie voor alle inwoners en bedrijven in de gemeente Apeldoorn zodat we het gebruik van vervuilende, fossiele brandstoffen achter ons kunnen laten. Dat is waar deA voor staat. Leden en klanten van deA kiezen er bewust voor om daar aan bij te dragen. Inwoners en bedrijven in de gemeente Apeldoorn kunnen lid worden van de coöperatie en/of energie afnemen van het energiebedrijf. Ook kunt u deelnemen aan projecten. Zoals Zonnepark Ecofactorij. deA werkt zonder winstoogmerk. De inkomsten worden besteed aan nieuwe lokale duurzame projecten waar in veel gevallen ook de inwoners, scholen en organisaties kunnen participeren.”

Het doel van deA is dus om van fossiele brandstoffen af te komen in Apeldoorn. Om dit doel te bereiken heeft deA in de afgelopen vijf jaar, sinds het oprichten in 2012, meerdere projecten gehad. Allereerst zijn ze gestart met de energie van drie grote bronnen, via verschillende energiemaatschappijen, als wederverkoper aan zo'n 850 huishoudens te verkopen (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017). Deze energie komt van de volgende bronnen: Waterschap Vallei en Veluwe, Attero in Wilp en Ecoferm Kroes in Uddel (De-A.nl, n.d.). Ze hebben met het project 'Zon op School', een hoop scholen in Apeldoorn voorzien van zonne-panelen (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017 en met Fluitsma, 24 mei 2017). Hiernaast hebben ze deze scholen een lespakket aangeboden, waarbij ouders hebben geholpen het te financieren. In dit lespakket zit informatie over zonne-panelen en andere vormen van hernieuwbare energie, waarmee kinderen op school kunnen leren over dit thema (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017 en met Fluitsma, 24 mei 2017). Het derde project was het plaatsen van 2100 zonnepanelen vlakbij de locatie van deA, op de Ecofactorij in Apeldoorn (ibid). Deze zonnepanelen zijn volledig gefinancierd door deelnemers aan het project, die in totaal zo'n zeven ton hebben neergelegd voor de realisatie van dit zonnepark (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017). Dit geld is een lening aan deA, die 15 jaar duurt en elk jaar met een vast bedrag wordt afgelost (de-A.nl, n.d). Het vierde project van deA heet 'Zon voor huur'. Dit houdt in dat deA zonnepanelen op de nieuwe daken van zo'n 50 huurhuizen heeft gelegd, in afstemming met de woningcorporatie en de huurders. DeA heeft hier een lening voor gekregen van de gemeente Apeldoorn, en is eigenaar van deze panelen. De huurders van de huurwoningen huren de zonne-panelen van deA, waardoor ze hun energiebelasting verlagen en de opgewekte stroom zelf in hun huurhuis kunnen gebruiken (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017 en met Fluitsma, 24 mei 2017). DeA is net gestart met het volgende project, namelijk het organiseren van postcoderozen in Apeldoorn. Het doel van dit project is om zoveel zonnedaken in- en rondom Apeldoorn te hebben liggen, dat ieder huishouden in Apeldoorn zich kan inschrijven op zo'n postcoderoos (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017). Al deze projecten zijn projecten die weinig tot geen financiële winst opleveren, maar vooral bedoelt zijn om hernieuwbare energie in en rondom Apeldoorn te laten toenemen (ibid; persoonlijke communicatie met Fluitsma, 24 mei 2017).

4.6.2 Casebeschrijving case 5: motivaties en toekomstverwachtingen van DeA

In onderstaande casusbeschrijving worden allereerst de genoemde motivaties van deA doorgenomen, waarna wordt gekeken naar de toekomstverwachtingen achter deze motivaties.

Het is voor deA belangrijk om samen, en lokaal in Apeldoorn bij te dragen aan de transitie naar hernieuwbare energie (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017):

“Gewoon: in je eigen leefomgeving. Wij hebben hier die energie nodig. Wij moeten ook zorgen dat die energie hier opgewekt wordt. Wij hebben het probleem, en moeten het ook zelf oplossen. Dus we hebben ook gezegd: we lossen het in Apeldoorn op. Dus niet in de zee, maar gewoon hier. Dat heel erg dicht bij jezelf houden. (...) We richting ons heel erg op Apeldoorn. (...) Je moet het gewoon in je eigen, ik zeg altijd: je moet het in je eigen achtertuin oplossen. Je moet het probleem naar je toehalen.”

De doelstelling van deA is om Apeldoorn duurzamer te maken. Dit omdat de levensstijl in Nederland zorgt voor klimaatverandering, en uitputting van de grondstoffen. Aldus Boddeke (persoonlijke communicatie, 24 mei 2017):

“We willen ook gewoon, we willen dat Apeldoorn duurzamer wordt. Dus doordat we energie opwekken of besparen, ... dat is het hogere doel. dat heeft gewoon met deze leefstijl te maken. (...) De leefstijl die wij erop nahouden is gewoon niet vol te houden, los van alle nadelige gevolgen met de klimaatverandering. Maar los, als dat er niet zou zijn, maken we gewoon allerlei bronnen, zijn we in een sneltrein vaart er doorheen aan het jassen. Dus het is een manier van leven die gewoon niet deugt. Dus als je dat vind, dan moet je ook proberen er iets aan te doen”.

Dit doet deA in een coöperatie, omdat je als coöperatie meer kunt bereiken dan alleen als individu (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017): *“Het is een mondiaal probleem, een probleem op wereldschaal, giga-groot. Waar je als individu nauwelijks iets aan kunt doen. Dus daar zit ook, dat die coöperatie dat je het met elkaar doet, en dan kan je nog maar..., je kunt met elkaar zoveel meer dan in je eentje. Dus daar zit heel erg dat met elkaar in.”* Het als burgers, collectief meewerken aan het versnellen van de energietransitie, komt voort uit een onvrede over de acties die de overheid en de markt (niet) nemen (persoonlijke communicatie met Fluitsma, 24 mei 2017):

“Het gevoel dat de overheid zelf daar veel te weinig aan deed. Dat is ook wel wat veranderd in die vijf jaar. (...) DeA kwam voor een groot deel uit dat idee: er moet iets aan gebeuren, de overheid doet het niet - in ieder geval onvoldoende. Energiemaatschappijen zeker niet, want die hebben daar veel te weinig aandacht voor. En ook, het is ook niet in hun belang, dus dat zullen ze niet zo snel doen. En in je eentje redt je het niet. Dus je moet het samen doen.

Het eerste doel is dus om collectief, in een coöperatie, bijdragen aan de energietransitie, in Apeldoorn. Waarbij ook echt alle Apeldoorners de kans krijgen om mee te doen (persoonlijke communicatie met Fluitsma, 24 mei 2017). Dit omdat onze levensstijl hier in Nederland (en in Apeldoorn) zorgt voor klimaatverandering en uitputting van grondstofbronnen (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017). Een tweede doel is om energie zichtbaarder te maken. Energie is iets abstract, iets ongrijpbaars. Door hernieuwbare energie lokaal op te wekken, is het veel zichtbaarder (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017): *“Je hebt je stroom. Waar het vandaan komt, ik weet het echt niet... (...) Dat je zegt van: het wordt ook steeds meer gezegd: wij leveren groene stroom, uit Apeldoorn. Dáár, ga er maar op de fiets naartoe. Daar zit het... maak het zichtbaar. Dat is met die molens natuurlijk helemaal... daar wordt het opgewekt. Het wordt zichtbaar”.* Dit is, aldus Boddeke, een bredere behoefte in de maatschappij. Dat de menselijk maat weer voelbaar en zichtbaar is in thema's zoals voedsel, energie en zorg (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017):

“Energie in eigen hand. Dat je weer grip op je leven wilt hebben. Of grip op die onderwerpen die jou overkomen (...). Dat heeft natuurlijk ook met die mondalisering te maken. Dan is het idee van: er gebeurt vanalles, maar we hebben er geen grip op. Bij die coöperaties, en je hebt het ook bij zorgcoöperaties en rond voedsel heb je hetzelfde, dat mensen zeggen: we willen er weer zelf over... dat eigenaarschap, weer terug willen hebben. Dat is natuurlijk allemaal op de

grote, je hebt er geen grip meer op, die grote bedrijven waar gewoon verdient wordt en nou (...). Mensen erkennen zich er ook niet meer in. Het weer terughalen, het kleiner maken... dichterbij brengen. (...) Dat je veel meer die menselijke maat terug moet krijgen”.

Op de website van deA staan de volgende redenen genoemd waarom deA bestaat, en hier zit duidelijk een toekomstverwachting in (De-A.nl, n.d., p.1): *“Het vraagstuk van onze toekomstige energievoorziening is één van de meest urgente van deze eeuw want energie wordt schaars en duur. Een houding van ‘het zal mijn tijd wel duren’ kan niet meer. Daarbij neemt de belangstelling voor energiebesparing en duurzaamheid toe, ook in Apeldoorn. Wij proberen een stap te maken: duurzame energie van en voor Apeldoorners”.* In deze formulering zit een toekomstverwachting, namelijk dat energie schaars en duur wordt in de toekomst. Het wordt zelfs een van de meest urgente vraagstukken van deze eeuw genoemd. Echter geven de interviewees, waarvan een interviewee één van de oprichters van deA was en nu directeur is van het energiebedrijf deA, en de ander de penningmeester is van de coöperatie deA, maar weinig toekomstverwachtingen aan in de interviews (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017 en Fluitsma, 24 mei 2017). Ze noemen de reden die hierboven geciteerd staat, dat energie schaars en duur wordt in de toekomst, niet. De enige motivaties waaraan toekomstverwachting in te onderscheiden is, zijn de motivatie ‘klimaatverandering terugdraaien’ en ‘leefstijl aanpassen’. Fluitsma verteld (persoonlijke communicatie, 24 mei 2017): *“Alleen... je haalt het klimaat er wel mee om zeep. Op die manier kan het gewoon niet verder. Dus dan gaat het op die manier niet goed.”* En hij beargumenteert: *“Het idee (...) dat we met kolen en olie niet lang vooruit kunnen, zonder echt nadelige effecten te krijgen. Of misschien nog sterker; dat die nadelige effecten er allang zijn. En dat we daar iets aan moeten doen”.* Hierin zit voor een deel de verwachting dat kolen en olie het klimaat en het milieu nog verder kapot gaan maken, en hierom heeft deA zich het doel gesteld om deze toekomstige klimaatverandering af te remmen en terug te draaien (persoonlijke communicatie met Fluitsma, 24 mei 2017). De tweede toekomstverwachting is (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017): *“(.) maken we gewoon allerlei bronnen, zijn we in een sneltrein vaart er doorheen aan het jassen. Dus het is een manier van leven die gewoon niet deugt”.* Dit is de toekomstverwachting dat onze huidige manier van leven niet vol te houden is (ibid).

4.7 Cross-case analyse: Gelderland, Apeldoorn en deA

In deze ‘cross-case’ analyse worden de resultaten van de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het Apeldoornse burgerinitiatief deA met elkaar vergeleken. De doelstelling van deze bachelorthesis is om te onderzoeken of eventuele discrepanties tussen de toekomstverwachtingen achter de motivaties van de lokale overheid en burgerinitiatieven, impact hebben op het ontstaan en ontwikkelen van burgerinitiatieven. Om hier antwoord op te geven wordt in twee lagen geanalyseerd: de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en het Nijmeegse burgerinitiatief NovioVolta worden met elkaar vergeleken, en de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het Apeldoornse burgerinitiatief deA worden met elkaar vergeleken. In deze paragraaf wordt de cross-case analysis tussen de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het Apeldoornse burgerinitiatief deA beschreven. Allereerst wordt gekeken naar een eventuele discrepantie tussen de motivaties van de drie partijen, en naar een eventuele discrepantie tussen de toekomstverwachtingen binnen deze motivaties. Als tweede wordt de

impact van deze eventuele discrepanties op de burgerinitiatieven beschreven.

Provincie Gelderland	Gemeente Apeldoorn	deA
1. Sociaal-maatschappelijke motivaties	1. Sociaal-maatschappelijke motivaties	1. Sociaal-maatschappelijke motivaties
2. Economische motivaties	2. Economische motivaties	2. Ecologische motivaties
3. Ecologische motivaties	3. Ecologische motivaties	3. Economische motivaties

Tabel 4: motivaties provincie Gelderland, gemeenten Apeldoorn en burgerinitiatief deA

De motivaties van de provincie Gelderland en de gemeente Apeldoorn komen sterk overeen (zie tabel 4). Opvallend is, dat ook deA sociaal-maatschappelijke redenen het belangrijkste vindt (persoonlijke communicatie met Fluitsma, 24 mei 2017; en Boddeke, 24 mei 2017). Het enige verschil tussen de motivaties van de drie partijen, is dat deA ecologische motivaties als secundaire motivatie heeft en dat de provincie Gelderland en de gemeente Apeldoorn economische motivaties als secundaire motivaties hebben.

Provincie Gelderland	Gemeente Apeldoorn	deA
Ecologisch: De gevolgen van klimaatverandering en de (on)mogelijkheden om hiermee om te gaan, kunnen in de toekomst migratiestromen – richting de provincie Gelderland – veroorzaken (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017)	Ecologisch: Omdat een duurzame maatschappij, met onder andere hernieuwbare energie, onvermijdelijk is. In de toekomst is er sowieso een duurzame maatschappij (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017).	Ecologisch: We verbruiken onze bronnen, onze grondstoffen, in sneltreinvaart. Dat is een manier van leven die niet deugd (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017)
-	Ecologisch: De mens is zijn eigen graf aan het graven is, wanneer er op deze manier door wordt gegaan met het verbruiken van fossiele brandstoffen, met het verbruiken van grondstoffen, et cetera (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017).	Ecologisch: Fossiele brandstoffen hebben nu al een impact op ons milieu. Als we zo doorgaan dat gaat het verder mis: we maken het milieu en het klimaat ermee kapot (persoonlijke communicatie met Fluitsma, 24 mei 2017).
Sociaal-maatschappelijk: Doordat burgers samenwerken aan duurzaamheidsprojecten, wordt de sociale cohesie vergroot (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017)	-	-
-	Economisch: de voorraden grondstoffen raken op, en dit heeft een negatieve invloed op ons welvaartsniveau en onze manier van leven in de toekomst (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017).	-

Tabel 5: toekomstverwachtingen provincie Gelderland, provincie Apeldoorn en burgerinitiatief deA

Wanneer gekeken wordt naar de rol van toekomstverwachtingen in de motivaties van de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het burgerinitiatief deA (zie tabel 5), valt allereerst de overeenkomst op tussen de ecologische toekomstverwachtingen. De voornaamste toekomstverwachtingen van deA zijn dat klimaatverandering, als gevolg van het gebruik van fossiele brandstoffen, alleen maar erger wordt (persoonlijke communicatie met Fluitsma, 24 mei 2017), en dat de huidige verspillende manier van leven niet vol te houden is (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017). De provincie Gelderland en de gemeente Apeldoorn hebben vergelijkbare toekomstverwachting als het gaat om de impact van fossiele brandstoffen. Zoals al eerder benoemd, focust de provincie Gelderland op de kans dat klimaatverandering door middel van fossiele brandstoffen, en de onmogelijkheden van sommige ontwikkelingslanden om hiermee om te gaan, kan zorgen voor (ongewenste) migratiestromen in de toekomst (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). De gemeente Apeldoorn legt de focus op het gevaar wat klimaatverandering, door middel van fossiele brandstoffen, heeft op de mensheid in de toekomst. Zij spreken over het risico dat de mensheid 'zijn eigen graf aan het graven is', wanneer er op de huidige manier wordt doorgedaan qua het gebruik van fossiele brandstoffen (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017). De toekomstverwachting rondom de effecten van fossiele brandstoffen, heeft dus bij alle drie de partijen invloed op hun motivaties.

De provincie Gelderland en de gemeente Apeldoorn hebben, anders dan het burgerinitiatief deA, ook economische / sociaal-maatschappelijke toekomstverwachtingen achter hun motivaties liggen. Echter zit er geen verdere overlap in de genoemde toekomstverwachtingen tussen de twee partijen. De provincie Gelderland noemt verder de versterking van de sociale cohesie, doordat burgers samen gaan werken aan thema's zoals duurzaamheid en hernieuwbare energie (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). De gemeente Apeldoorn noemt verder dat een duurzame maatschappij, waar onder andere gebruik wordt gemaakt van hernieuwbare energie, onvermijdelijk is. Zij verwachten in de toekomst sowieso een duurzame maatschappij, en gebruiken dit als motivatie om in het heden al hun eigen verantwoordelijkheid te nemen in de energietransitie en andere duurzaamheidsthema's (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017). Een derde toekomstverwachting van de gemeente Apeldoorn is dat de voorraden grondstoffen opraken, en dat dit een negatieve invloed heeft op ons welvaartsniveau en onze manier van leven in de toekomst (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017). Dit is een economische motivatie van de gemeente Apeldoorn om in het heden al bezig te zijn met duurzaamheid en de energietransitie (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017).

De doelstelling van deze bachelorthesis is om te kijken of een discrepantie tussen de (motivaties en de) toekomstverwachtingen achter de motivaties van de lokale overheid en burgerinitiatieven, impact hebben op het ontstaan en toekomstige plannen van de burgerinitiatieven. Wanneer gekeken wordt naar de motivaties van de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het burgerinitiatief deA, dan is allereerst zichtbaar dat er tussen de motivaties van de drie partijen nauwelijks verschil zit. Er is een sterke overeenkomst tussen de motivaties van de drie partijen: alleen de ecologische motivatie is belangrijker voor het burgerinitiatief deA, dan voor de provincie Gelderland en de gemeente Apeldoorn. Bij de toekomstverwachtingen valt op dat vooral de ecologische verwachtingen overeen komen, en dat de provincie Gelderland en de gemeente Apeldoorn ook anderen toekomstverwachtingen hebben. Deze niet-ecologische toekomstverwachtingen spelen ook een belangrijkere rol bij deze partijen (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017; met van Es, 22 mei 2017). Zeker aangezien de sociaal-maatschappelijke en economische motivaties voor de provincie Gelderland

en de gemeente Apeldoorn belangrijker zijn dan de ecologische motivaties, is de invloed van de economische en sociaal-maatschappelijke toekomstverwachtingen van de twee partijen aannemelijk ook belangrijker voor het duurzaamheidsbeleid. Hierdoor is een voorzichtige discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de drie partijen aannemelijk.

Nu is de vraag of deze voorzichtige discrepantie impact heeft op het burgerinitiatief deA. Allereerst de vraag of de discrepantie impact heeft gehad op de ontwikkeling van het burgerinitiatief deA. De partijen hebben alle drie aangegeven dat de motivaties achter het burgerinitiatief en achter het duurzaamheidsbeleid in de afgelopen jaren niet zijn veranderd, op een paar accentverschillen na (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017; met Eissens, 10 mei 2017; met van Es, 22 mei 2017; met Dooper, 24 mei 2017; met Russchen, 10 mei 2017; met Boddeke, 24 mei 2017 en met Fluitsma, 24 mei 2017). De focus ligt bijvoorbeeld meer op hernieuwbare energie, en minder op klimaatadaptatie (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). Het is hierdoor aannemelijk dat de discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de drie partijen, rond de oprichting van deA ook al aan de orde was. DeA bestaat officieel al vijf jaar, en de bestuursleden zijn al bijna 7 jaar geleden begonnen met de voorbereidingen voor het initiatief. Tijdens de interviews met Boddeke en Fluitsma zijn er geen knelpunten rondom de oprichting genoemd. Zoals beschreven in paragraaf 4.6.1. hebben ze heel bewust de tijd genomen om draagvlak te creëren in en rondom Apeldoorn, en zijn ze pas begonnen met het burgerinitiatief deA toen ze voldoende aspirant-leden hadden (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017). Een negatieve impact van de discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het burgerinitiatief deA op het ontstaan van het burgerinitiatief deA, is dus niet erg aannemelijk.

Ten tweede dus de vraag of de voorzichtig aangenomen discrepantie impact heeft op de toekomstige plannen van het burgerinitiatief deA. Allereerst hebben de interviewees Boddeke en van Es, niet gesproken over een eventuele negatieve of positieve samenwerking met de provincie Gelderland (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017 en met Fluitsma, 24 mei 2017). Ook vanuit de provincie Gelderland is niet gesproken over een negatieve of positieve samenwerking met deA, aangezien de afstand tussen deze twee partijen toch best groot is en er geen sprake is van concrete samenwerking (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017; en Eissens, 10 mei 2017). De impact van de provincie Gelderland op de ontwikkeling en het voortbestaan van het burgerinitiatief deA lijkt niet erg groot te zijn.

De gemeente Apeldoorn wordt echter wel meerdere malen genoemd. Grofweg heeft deA drie grote knelpunten: 1. De financiële situatie van deA. 2. De naamsbekendheid van deA. 3. Het succes van deA, waardoor het niet altijd meer als een coöperatie met een idealistisch doel gezien wordt. De financiële situatie is redelijk zwak, aldus de penningmeester van Es (persoonlijke communicatie, 24 mei 2017):

“We zitten eigenlijk al sinds het begin, varieerd het een beetje rond dat break even ... we hebben een jaar gehad, zeker de eerste, het was denk ik het tweede jaar. Dat we echt een heel fors verlies maakte. Nou ja, in onze termen. 20.000 is voor ons toch wel flink verlies. We hebben het jaar erna een jaar gehad, wat erg gunstig was - ook door wat bijdragen van anderen en subsidie -, waar we 20.000 winst hebben gemaakt. En per saldo zitten we nu, als je die vijf jaar telt, zitten we precies op het eigen vermogen waarmee we begonnen. Dus we hebben in die vijf jaar geen geld verloren, maar ook niet echt geld gemaakt. Ja, dat klopt...: en dat is eigenlijk wat te zwak. Met alle projecten die we gedaan hebben”.

De financiële positie van deA is een groot risico, door de financiële verplichtingen die het burgerinitiatief is aangegaan (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017): *“We gaan ook verplichtingen aan voor 15 jaar... die continuïteit is echt gewoon, dat is wel een zorg. En hoe zorg je ervoor dat we die continuïteit kunnen waarborgen, dat er voldoende inkomt... dat er voldoende.., die telefoon moet wel elke dag opgenomen worden. Daar hebben we nu wel een back-up naar beneden, maar... het zou handiger zijn, het moet wel net even iets steviger”.*

De financiële situatie heeft te maken met het tweede en derde knelpunt. Allereerst is de naamsbekend van deA een probleem. Het burgerinitiatief is nog steeds niet erg bekend, zelfs in Apeldoorn niet. Hierdoor is het aantal klanten wat hernieuwbare energie van deA afneemt, bijvoorbeeld veel lager dan verwacht. Ze zijn nog te klein, aldus Boddeke (persoonlijke communicatie, 24 mei 2017): *“Alleen, we hebben ze [de klanten] nog niet. En het gaat langzaam, en dat heeft ook te maken met... in die eerste businessverhaal zaten we nu al op 4000 energiekleden. Maarja, dan wordt het financieel ook heel anders. Dus, groei dat klinkt een beetje raar, maar we zijn nu nog te klein”.* Van Es legt dit verder uit (persoonlijke communicatie, 24 mei 2017):

“Het wordt beter, geleidelijk aan, maar... het toch wel worstelen is om een plek te krijgen in Apeldoorn, en met name ook in, als je denkt aan gemeente en overheid, dat die... eigenlijk tot nu toe ontzettend afhoudend is geweest, terwijl je zou verwachten dat ze wat toeschieterlijker zouden zijn. En wat meer samen zouden werken. Dus dat vind ik ook wel een knelpunt. Dat voelt niet iedereen hetzelfde denk ik, maar ik vind dat wel een knelpunt”.

Van Es haakt hiermee meteen aan op het derde knelpunt van deA: het succes van deA, waardoor ze niet meer als een idealistische coöperatie gezien worden. Aldus Boddeke (persoonlijke communicatie, 24 mei 2017):

“Het lastige is, het succes heeft ook een keerzijde. Ik bedoel er dit mee: als je een organisatie met alleen maar vrijwilligers, die af en toe iets leuks doen, en dan vind iedereen dat prima en daar heeft niemand problemen mee. Op het moment dat je projecten echt gaat realiseren, dan wordt je toch gewoon een beetje... dan zeggen ze: je bent net een bedrijf, je verdient ook aan die zonne-panelen en aan die stroom. Dus dan wordt je een beetje weggezet van: dan ben je geen idealistische club meer, maar omdat je projecten doet waar je ook geld aan overhoudt, wat je natuurlijk gewoon keihard nodig hebt voor het realiseren van die doelstellingen... kom je in een andere hoek te zitten. We hebben er in het gesprek met de gemeente ook geregeld last van: die zeggen, als we jullie dit toestaan, dan moeten we ook Nuon of.. waarom, ... je unieke, het unieke karakter van deA dreigt dan een beetje op de achtergrond te raken. Dan worden we gezien als een gewoon, normaal bedrijf.”

De gemeente Apeldoorn speelt dus een rol in de ontwikkeling van deA. Door het karakter en het succes van deA, aldus Boddeke, gaat de gemeente soms met hen om alsof ze een normaal bedrijf zijn. DeA heeft goede contacten met de gemeente Apeldoorn, onder andere ook doordat Boddeke daar wethouder van GroenLinks is geweest (persoonlijke communicatie met van Es, 24 mei 2017):

“We hebben in Apeldoorn wel verbinding met de gemeente. Ik zei al: de gemeente is niet altijd even toeschietelijk, maar het zijn toch wel goede contacten. Die zijn met een aantal ambtenaren die echt ook binnen de gemeente werken op het vlak van duurzaamheid. Er zijn een aantal ambtenaren die daar hun werk van maken. Daar zijn eigenlijk altijd goede contacten geweest. Die zijn ook eigenlijk vanaf het eerste uur lid geweest van deA. Nog steeds. Persoonlijk dan”.

Ondanks de goede contacten, is de ondersteuning vanuit de gemeente Apeldoorn niet altijd voldoende. Aldus van Es (persoonlijke communicatie, 24 mei 2017):

“Op momenten dat er – en dat speelde in het verleden wel vaker -, op moment dat er concreet gelegenheid was om samen iets te doen, of wij met steun van de gemeente iets veel makkelijker tot stand zouden kunnen krijgen. Trok de gemeente een streep in die tijd en zei van: ja, maar, deA, het heeft toch iets commercieel en we kunnen niet de ene commerciële partij boven de anderen zetten. Dus dat ging allemaal niet door.”

Er wordt aangegeven dat hier een verbetering in zit – de houding van de gemeente Apeldoorn wordt realitischer naar hun energieneutraliteitsdoelstelling, en meer open naar het burgerinitiatief deA (persoonlijke communicatie met van Es, 24 mei 2017):

“De huidige wethouder die heb ik zelf nooit ontmoet, maar ik weet wel uit wat ik hoor, dat die veel opener is. Ik denk trouwens dat de gemeente helemaal wel stappen vooruit heeft gemaakt. En, vijf jaar geleden toen wij begonnen, hadden ze wel een doelstelling van: energieneutraal in 2020. Dat was toen niet realistisch, maar er is veel gepraat. Hun doelstelling nu is wat realistischer, en ze doen er ook meer aan. En staan daardoor ook veel meer open. Dus het netwerk met de gemeente, dat breid zich wel uit - en dat is redelijk”.

De gemeente Apeldoorn is belangrijk voor deA, en andersom ook. Boddeke geeft aan (persoonlijke communicatie, 24 mei 2017): *“De gemeente wil iets en wij kunnen daar een rol in spelen. Wij hebben de gemeente nodig, de gemeente heeft ons nodig. De gemeente kan niet alles zelf. (...) Je hebt een partij nodig die ook nog het belang van de bewoners belangrijk vind. Want een gewone ontwikkelaar had gewoon gezegd: die windmolens komen er en de bewoners hebben daar niets mee te maken. Beetje ongenueanceerd hoor. Maar, ik denk dat wij... wij gaan dan toch nog voor dat draagvlak. En hoe onbeholpen en moeizaam dan ook, voor alles uitgemaakt. Maar het hoort wel echt bij ons. Dat hogere doel.”*

Concluderend: de zwakke financiële positie van deA, in combinatie met de lage naamsbekendheid in en rondom Apeldoorn, en de manier waarop de gemeente Apeldoorn naar deA kijken, hebben impact op de ontwikkeling en mogelijk ook op de toekomstige stabiliteit van deA. Hierin kan de gemeente Apeldoorn een rol spelen. De vraag is echter of de voorzichtig aangenomen discrepantie in toekomstverwachtingen tussen de gemeente Apeldoorn en deA, een negatieve impact heeft op de ontwikkeling en voortgang van deA. Vanuit de interviews komt naar voren dat de discrepantie zelf niet het probleem is (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017; met van Es, 24 mei 2017; met Russchen, 10 mei 2017; met Dooper, 24 mei 2017 en met van Es, 22 mei 2017). DeA en de gemeente Apeldoorn gaan beide voor een gedeelte voor idealistische

doelen, om de toekomstverwachtingen rondom klimaatverandering tegen te gaan (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017; met van Es, 24 mei 2017; met Russchen, 10 mei 2017; met Dooper, 24 mei 2017 en met van Es, 22 mei 2017). Hoewel de gemeente Apeldoorn en het burgerinitiatief deA andere toekomstverwachtingen hebben en toekomstverwachtingen in de motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Apeldoorn een iets grotere rol spelen, lijkt het probleem hier niet zozeer in te zitten. Het probleem lijkt meer te zitten in de zichtbaarheid van deze idealistische doelen: de gemeente Apeldoorn ziet deA teveel als een normaal bedrijf, in plaats van als een idealistische coöperatie (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017). De beeldvorming van de motivaties, hetgeen wat deA van zichzelf laat zien in de markt en wat de gemeente Apeldoorn ziet van dit burgerinitiatief, speelt meer een rol dan de voorzichtig aangenomen discrepantie in hun achterliggende motivaties en toekomstverwachtingen.

5. Conclusie, aanbevelingen en discussie

In dit afsluitende hoofdstuk wordt allereerst antwoord gegeven op de onderzoeksvraag van deze bachelorthesis (paragraaf 5.1). Als tweede staan een aantal aanbevelingen gepresenteerd voor provincies, gemeenten en burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie. Als derde staan er aanbevelingen gepresenteerd voor verdiepend of verbredend onderzoek over burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie en / of onderzoek naar de motivaties achter burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie. Hierna volgt een (persoonlijke) reflectie over het begrip toekomstverwachtingen, en over de bachelorthesis in het algemeen. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een overzicht van alle, door de interviewees genoemde, motivaties waar toekomstverwachtingen een rol in spelen (paragraaf 5.6).

5.1 Conclusie

De onderzoeksvraag van deze bachelorthesis is: *spelen toekomstverwachtingen een rol in de economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties van de burgerinitiatieven NovioVolta en deA (duurzame Energiecoöperatie Apeldoorn) en spelen toekomstverwachtingen een rol in de economische, ecologische of sociaal-maatschappelijk (of anders) gerichte motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en de gemeente Apeldoorn? Wat is de impact van de eventuele discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de verschillende partijen, op het ontstaan en de plannen van de burgerinitiatieven? Om antwoord op deze vraag te geven, wordt allereerst gekeken naar de motivaties van de vijf partijen (zie tabel 6), en daarna gekeken naar de toekomstverwachtingen achter deze motivaties.*

Provincie Gelderland	Gemeente Nijmegen	NovioVolta	Gemeente Apeldoorn	deA
1. Sociaal-maat. Motivaties	1. Ecologische motivaties	1. Ecologische motivaties	1. Sociaal-maat. motivaties	1. Sociaal-maat. motivaties
2. Economische motivaties	2. Economische motivaties	2. Sociaal-maat. motivaties	2. Economische motivaties	2. Ecologische motivaties
3. Ecologische motivaties	3. Sociaal-maat. motivaties	3. Economische motivaties.	3. Ecologische motivaties	3. Economische motivaties

Tabel 6: overkoepelende motivaties van alle casussen

Oteman, Kooij en Wierink (2017) schreven dat burgerinitiatieven in Nederland als primaire motivatie vaak ecologische redenen hadden, hierna economisch gerichte motivaties en als derde pas sociaal-maatschappelijke motivaties. Het Nijmeegse burgerinitiatief NovioVolta heeft als de belangrijkste motivatie ecologisch gerichte motivaties. Het Apeldoornse burgerinitiatief deA valt in de derde categorie, en heeft als belangrijkste motivatie sociaal-maatschappelijke motivaties. De provincie Gelderland en de gemeente Apeldoorn hebben als belangrijkste motivaties, net als het burgerinitiatief deA, sociaal-maatschappelijk gerichte motivaties. De gemeente Nijmegen heeft, net als het burgerinitiatief NovioVolta, ecologische motivaties als primaire motivatie. Wat opvalt is dat geen van de vijf partijen als primaire motivatie economische redenen heeft.

Vanuit de cross-case analyses komt naar voren dat toekomstverwachtingen een rol spelen in de motivaties van beide burgerinitiatieven en het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland en de beide gemeenten, maar ze spelen niet overal een even grote rol. Bij de provincie Gelderland, de beide gemeenten en het burgerinitiatief NovioVolta zitten meerdere en breder verspreide toekomstverwachtingen achter hun motivaties zitten (ecologische, economische en /

of sociaal-maatschappelijke toekomstverwachtingen). Bij het burgerinitiatief deA spelen alleen ecologische toekomstverwachting mee. Bij alle vijf de partijen spelen ecologische toekomstverwachtingen mee in de motivaties, bijvoorbeeld: *“Fossiele brandstoffen hebben nu al een impact op ons milieu. Als we zo doorgaan dat gaat het verder mis: we maken het milieu en het klimaat ermee kapot”* (persoonlijke communicatie met Fluitsma, 24 mei 2017). Interessant is dat de gemeenten Nijmegen en Apeldoorn en de beide burgerinitiatieven NovioVolta en deA ecologische toekomstverwachtingen hebben dat onze leefstijl de natuur beschadigen, en ook ecologische doelen hebben om het klimaat en onze leefomgeving te redden, puur om het redden van de leefomgeving zelf (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017; Fluitsma, 24 mei 2017; Van Es, 22 mei 2017; Dooper, 24 mei 2017; Russchen, 10 mei 2017; Kerckhoffs, 9 mei 2017; Hustinx, 10 mei 2017; van der Meer, 26 mei 2017; van Nistelrooij, 9 mei 2017 en Hadderingh, 11 mei 2017). Dit terwijl de provincie Gelderland ecologische toekomstverwachtingen heeft, met een sociaal-maatschappelijk doel erachter: *“De gevolgen van klimaatverandering en de (on)mogelijkheden om hiermee om te gaan, kunnen in de toekomst migratiestromen – richting de provincie Gelderland – veroorzaken”* (persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017). De provincie Gelderland is met duurzaamheid bezig, omdat ze verwachtingen dat klimaatverandering aan de andere kant van de wereld ongewenste migratiestromen kunnen veroorzaken. De achterliggende motivatie van de beide gemeenten en burgerinitiatieven is dus de natuur, maar het voorkomen van migratiestromen de achterliggende motivatie is van de provincie Gelderland. In de persoonlijke reflectie (paragraaf 5.6) volgt meer over het verschil tussen toekomstverwachtingen en toekomstdoelen.

Concluderend kan gesteld worden: het is aannemelijk dat toekomstverwachtingen een rol spelen binnen de motivaties van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, en ook binnen de motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de lokale overheid.

De doelstelling van deze bachelorthesis is om te kijken wat de impact van een eventuele discrepantie van de toekomstverwachtingen tussen de burgerinitiatieven en de lokale overheid, is op het ontstaan en de ontwikkeling van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie. Met de cross-case analyse tussen de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen en het Nijmeegse burgerinitiatief NovioVolta, komt naar voren dat er tussen deze drie partijen geen duidelijke discrepanties zichtbaar is tussen de drie partijen. Kijkende naar de knelpunten van het burgerinitiatief NovioVolta, is ook niet aannemelijk dat de toekomstverwachtingen van de gemeente Nijmegen en de provincie Gelderland, hier een rol in spelen. Zoals al aangegeven in paragraaf 4.4: Er zijn andere factoren die impact op hebben op de ontwikkeling en voortgang van NovioVolta, zoals het creëren van concrete samenwerkingsverbanden met de gemeente Nijmegen en de andere partijen in het netwerk van NovioVolta, de beschikbaarheid van financiële middelen, en de continuïteit en juiste capaciteiten qua vrijwilligers bij het burgerinitiatief vinden en behouden (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017 en Hadderingh, 11 mei 2017). Kijkende naar de cross-case analyse tussen de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het Apeldoornse burgerinitiatief deA, komt er wel een voorzichtige discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van deze drie partijen naar voren (zie paragraaf 4.7). Er is uitgebreid gekeken naar de knelpunten van deA in relatie tot de gemeente Apeldoorn. Ook hieruit kan echter niet aannemelijk worden gemaakt dat de voorzichtige discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de partijen, negatieve impact heeft op het voortbestaan van deA. In paragraaf 4.7 wordt geconcludeerd: *“Het probleem lijkt meer te zitten in de zichtbaarheid van de idealistische doelen rondom het afremmen en terugdraaien van klimaatverandering: de*

gemeente Apeldoorn ziet deA teveel als een normaal bedrijf, in plaats van als een idealistische coöperatie (persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017). De beeldvorming van de motivaties, hetgeen wat deA van zichzelf laat zien in de markt en wat de gemeente Apeldoorn ziet van dit burgerinitiatief, speelt meer een rol dan de discrepantie in hun achterliggende motivaties en toekomstverwachtingen”.

Toekomstverwachtingen spelen een rol in zowel de motivaties van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, als in de motivaties van de provincie Gelderland en de gemeenten Nijmegen en Apeldoorn achter hun duurzaamheidsbeleid. Zelfs al zorgt een discrepantie tussen toekomstverwachtingen van de verschillende partijen niet tot een negatieve impact op het voortbestaan van burgerinitiatieven, dan alsnog is het van belang om te erkennen dat toekomstverwachtingen een rol spelen binnen motivaties. Sardar schreef (2009, p. 184):

“All futures activities, from forecasts to visioning, (...), have a direct impact on the present: they can change peoples’ perceptions, make them aware of dangers and opportunities ahead, motivate them to do specific things, force them to invent or innovate, encourage them to change and adjust, galvanise them into collective social action, paralyse them with fear, empower them, marginalise them, or tell them they and their cultures and belief systems are important or unimportant.

In het theoretisch kader staat: De toekomstverwachtingen (Jacobs, Janssens en Swyngedouw, 2003) die mensen intuïtief hebben (Trutnevyte, et al, 2011), beïnvloeden hun gedrag in het heden en kunnen hen motiveren om bepaalde dingen te ondernemen, te innoveren, hun gedrag te veranderen, collectief sociale acties te ondernemen, et cetera (Sardar, 2009). De toekomstverwachtingen die mensen hebben, beïnvloed hun gedrag en kan ervoor zorgen dat ze bijvoorbeeld burgerinitiatieven oprichten. Vanuit de empirie blijkt: Sardar (2009) had gelijk. Toekomstverwachtingen beïnvloeden mensen hun gedrag, en ze kunnen er bijvoorbeeld voor zorgen dat mensen collectief actie ondernemen. Bijvoorbeeld door een burgerinitiatief rondom hernieuwbare energie op te richten, of door (ambitieuze) duurzaamheidsbeleid te schrijven.

5.2 Aanbevelingen voor provincie, gemeenten en burgerinitiatieven

In de maatschappelijke relevantie van deze bachelorthesis staat het volgende: “Aangezien burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie een positieve bijdrage hebben op de energietransitie (Oteman, et al, 2017; Hufen, en Koppejan, 2015; Seyfang en Smith, 2007; Schwencke, 2012), is het van belang dat burgerinitiatieven zo goed mogelijk kunnen ontstaan en zo goed mogelijk hun toekomstige plannen kunnen uitvoeren. Om deze redenen is het maatschappelijk relevant om te onderzoeken in hoeverre het netwerk rondom de burgerinitiatieven, gedeelde toekomstverwachtingen heeft met de burgerinitiatieven”. Uit de cross-case analyses en de conclusie van deze bachelorthesis blijkt dat het niet aannemelijk is dat een discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de burgers die initiatieven oprichten en de lokale overheid, een negatieve impact heeft op de oprichting van burgerinitiatieven. Ook speelt een discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van de burgerinitiatieven en de lokale overheid geen rol in de toekomstige situatie van de burgerinitiatieven. De manier waarop toekomstverwachtingen (en toekomstdoelen) gecommuniceerd worden, is een grote probleem. Om deze reden is de volgende aanbeveling voor burgerinitiatieven geformuleerd:

1. *burgerinitiatieven: laat zien waar je voor staan, waar je voor gaat en wie je bent.* Uit de cross-case analyse van de provincie Gelderland, de gemeente Apeldoorn en het Apeldoornse

burgerinitiatief deA, komt naar voren dat het beeld wat de lokale overheid heeft van een burgerinitiatief, een grotere rol speelt dan wie het burgerinitiatief daadwerkelijk is (zie paragraaf 4.7): “De beeldvorming van de motivaties, hetgeen wat deA van zichzelf laat zien in de markt en wat de gemeente Apeldoorn ziet van dit burgerinitiatief, speelt meer een rol dan de voorzichtig aangenomen discrepantie in hun achterliggende motivaties en toekomstverwachtingen”. Het burgerinitiatief deA heeft een hogere doel, is een idealistische coöperatie, maar wordt door de gemeente Apeldoorn teveel als een normaal bedrijf gezien. Dit zorgt voor knelpunten in de toekomstige stabiliteit van het burgerinitiatief deA. Door als coöperatie echt goed en transparant te laten zien wie je bent, waar je voor staat en wat je doelen zijn, is het aannemelijk dat de kans dat dit probleem ontstaat minder groot is.

5.3 Aanbevelingen voor verder wetenschappelijk onderzoek

Voor verdiepend of verbredend onderzoek over burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie en / of onderzoek naar de motivaties achter burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, staan hieronder twee aanbevelingen gepresenteerd:

1. *Hou rekening met de rol van toekomstverwachtingen in motivaties.* Vanuit deze bachelorthesis is naar voren gekomen dat toekomstverwachtingen een rol spelen in de motivaties van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, en de motivaties achter het duurzaamheidsbeleid van de provincie en gemeenten. Tot nu toe werden toekomstverwachtingen binnen motivaties nog niet onderscheiden. Zoals in de inleiding staat: In artikelen over de motivaties van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie zijn duidelijk toekomstverwachtingen te herkennen, maar hier wordt geen expliciet onderscheid in gemaakt (Oteman, et al, 2017; Trutnevte, et al, 2011; Semetko en Valkenburg, 2000; Valentin en Spangenberg, 2000). De aanbeveling is dat onderzoekers in de toekomst wel expliciet rekening te houden met de rol van toekomstverwachtingen binnen motivaties, omdat toekomstverwachtingen kunnen zorgen voor ander gedrag in het heden, en ervoor kunnen zorgen dat mensen burgerinitiatieven oprichten (Sardar, 2009). Vanuit dit onderzoek is dus aannemelijk dat toekomstverwachtingen een belangrijke rol spelen binnen motivaties, dus motivatiegericht onderzoek doen zonder expliciet naar toekomstverwachtingen te kijken, is een belang aspect in de analyse vergeten.

Deze bachelorthesis heeft aannemelijk gemaakt dat toekomstverwachtingen een rol spelen binnen motivaties, en in paragraaf 5.2 staat een eerste selectie van mogelijke toekomstverwachtingen. Verdiepend onderzoek naar de rol en impact van toekomstverwachtingen binnen motivaties, en verbredend onderzoek naar anderen casussen, is een heel interessant vervolg van dit onderzoek.

2. *Kijk naar het bredere netwerk rondom burgerinitiatieven, naast de provincie en de gemeente.* Voor deze bachelorthesis is de keuze gemaakt om te kijken naar de mogelijke discrepantie tussen de toekomstverwachtingen van burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, en de toekomstverwachtingen van de provincie en de gemeente. Dit omdat de lokale overheid het beleid vormt, waar burgerinitiatieven zich aan moeten houden (Timmen, 2013; Schoor en Scholtens, 2015). Ze spelen een belangrijke rol in het lokale netwerk rondom burgerinitiatieven (ibid). Vanuit de interviews met NovioVolta en deA, komt echter naar voren dat vele andere partijen ook een relatie hebben met burgerinitiatieven (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017; met Hadderingh, 11 mei 2017; met Boddeke, 24 mei 2017 en met Fluitsma, 24 mei 2017). In Gelderland bestaat de VECG – de Vereniging Energie Coöperaties

Gelderland, die burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie samenbrengen (persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017). Lokaal hebben installateurs, sponsors, energiemaatschappijen, woningcorporaties, et cetera, een impact op burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie. Het is voor verbredend onderzoek interessant om breder naar het netwerk rondom burgerinitiatieven te kijken, ook om de rol en de impact van deze partijen op burgerinitiatieven beter in kaart te brengen.

5.4 Reflectie op de inhoud: de rol van toekomst binnen motivaties

De toekomstverwachtingen van mensen (Jacobs, Janssens en Swyngedouw, 2003), beïnvloeden hun gedrag in het heden en kunnen hen motiveren om bepaalde dingen te ondernemen, te innoveren, hun gedrag te veranderen, collectief sociale acties te ondernemen, et cetera (Sardar, 2009). Vanuit de empirie blijkt dat toekomstverwachtingen bij burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie, en in duurzaamheidsbeleid van de provincie en de beide gemeenten, inderdaad een rol spelen in hun motivaties.

De vraag die nog beantwoord moet worden is: wat zijn toekomstverwachtingen? In het theoretisch kader staat het volgende: "Sardar licht toe dat er vele verschillende termen bestaan in het toekomstgerichte discours onderzoek, die veelal ongeveer dezelfde betekenis hebben (Sardar, 2009), zoals 'forecasting', 'visioning', 'conditional future contingents', 'prospective analysis', 'strategic management', et cetera (ibid). Echter staat niet beschreven wat deze termen precies inhouden: wat de effecten zijn van forecasts, of ze korte- of lange termijn impact hebben, et cetera (Sardar, 2009; Trutnevyte, et al, 2011). Het ontbreekt aan empirisch onderzoek naar dit thema". Vanuit de empirie zijn in ieder geval drie verschillende aspecten van 'toekomstverwachtingen' te onderscheiden.

1. *Een visueel aspect* (verwachtingen over hoe de toekomst eruit ziet of moet zien);
Tijdens de interviews beschreven de interviewees bijna 'visuele' beelden over hoe de toekomst eruit ziet. Een voorbeeld hiervan is (persoonlijke communicatie, van der Meer, 26 mei 2017): *"Als je Nijmegen ziet in vogelvlucht, dan ging ik voor een compacte stad; waar de afstanden tot allerlei voorzieningen dichtbij zijn - dat je het heel makkelijk met de fiets allemaal kunt doen - compacte stad, met een dikke groene ring eromheen. En dat, het glinstert van de zonne-panelen, en dat bijna niet meer afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen. En dat iedereen meedoet en mee kan doen"*. Niet in alle interviews is dit even expliciet gezegd, maar het was in meerdere gevallen heel interessant geweest om de interviewees hun toekomstverwachtingen te laten tekenen. Trutnevyte (et al, 2011) beschrijft dat visies over toekomstige energie-systemen intuïtief zijn. Hieruit kan aangenomen worden dat mensen ze niet echt bewust zijn van hun toekomstverwachtingen, maar dit is niet altijd zo. Vanuit de empirie is aannemelijk dat mensen duidelijke beelden voor zich zien, wanneer ze spreken over de toekomst. Deze beelden kunnen zowel de toekomst zijn wanneer er op de huidige manier van leven door wordt gegaan, of wanneer er allerlei verbeteringen worden doorgevoerd – zoals bij de bovenstaande quote. Toekomstverwachtingen hebben dus een visueel aspect. Interessant zou zijn om in vervolgonderzoek interviewees te vragen om hun eventuele toekomstverwachtingen te schetsen.
2. *Een doelgericht aspect*;
Toekomstverwachtingen hebben een doelgericht aspect. In de bovenstaande quote is het doelgerichte aspect al zichtbaar. Het doel is om een prachtig, duurzaam en sociaal

Nijmegen te creëren. Een tweede voorbeeld is: *“We willen vooral een fietsstad zijn, bijvoorbeeld. Zo min mogelijk, ik zou willen zeggen: het autogebruik ontmoedigen, daar komt het beleid denk ik wel op neer. Zoveel mogelijk fietsen stimuleren, elektrische fietsen ook. (...) Zodat mensen zoveel mogelijk geprikkeld worden om toch de fiets te pakken in plaats van de auto”* (persoonlijke communicatie met Russchen, 10 mei 2017). Het doel is hier om een fietsstad te zijn. Hierachter ligt weer een visuele verwachtingen over hoe de toekomst eruit ziet wanneer Apeldoorn een fietsstad wordt, over de impact die het zijn van een fietsstad heeft op de maatschappij. Ook toekomstverwachtingen zoals *“Energienutraliteit in 2030”* (persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017), of wel jaargetal dan ook, is een doel voor de toekomst. Toekomstverwachtingen hebben dus, vanuit de empirie aannemelijk gemaakt, een doelgericht aspect.

3. Een tijdsaspect.

Toekomstverwachtingen - zowel het visuele beeld wat mensen hebben bij de toekomst, als het toekomstdoel – kunnen korte- of lange termijn zijn. Tijdens de interviews wordt gesproken over doelen en/of verwachtingen die een jaar weg zijn, maar ook over doelen en verwachtingen die veel verder in de toekomst liggen. Hadderingh spreekt bijvoorbeeld over een korte termijn aspect (persoonlijke communicatie, 11 mei 2017): *“Als iedereen zegt van: ik vind alles best maar bij mijn huis alleen groene stroom, dan hebben we volgend jaar groene stroom”*. Van der Meer noemt daarentegen verwachtingen die veel verder in de toekomst liggen (persoonlijke communicatie, 26 mei 2017): *“De mensheid, als soort staat gewoon op het spel (...) wij zijn er dan niet meer”*. Het is in toekomstverwachtingen niet altijd duidelijk over wanneer in de tijd een verwachting gaat. 1, 10, 50 of 100 jaar van het heden verwijderd, dat is niet slecht te benoemen. Echter is in toekomstverwachtingen wel te onderscheiden of het korte termijn (bijvoorbeeld binnen nu en vijf en/of tien jaar), of lange termijn is (langer dan vijf en/of tien jaar).

Het is belangrijk om te benoemen dat in één empirisch genoemde toekomstverwachtingen, verschillende aspecten van toekomstverwachtingen kunnen zitten. Een visueel beeld van een mogelijke toekomst, kan leiden tot toekomstgerichte doelen om dat visuele beeld te voorkomen of juist te realiseren. En een toekomstverwachting kan zowel korte- als lange termijn zijn. Met deze bachelorthesis is exploratief onderzocht wat toekomstverwachtingen zijn, en nog steeds is niet volledig afgebakend te zeggen wat toekomstverwachtingen zijn. Wel is meer duidelijkheid ontstaan over een aantal aspecten van toekomstverwachtingen, namelijk: visuele aspecten, doelgerichte aspecten, en tijdsaspecten.

5.5 Reflectie op de bachelorthesis

In deze bachelorthesis zitten een aantal moeilijkheden. Allereerst is het een exploratief onderwerp. Er is nog weinig theorie over geschreven, en nog weinig empirisch onderzoek naar het thema gedaan. Zowel met het schrijven van het theoretisch kader als met het kiezen van een onderzoeksstrategie en –methode, werden geen gewaande paden bewandeld. Dit maakte deze bachelorthesis niet gemakkelijk, maar wel een interessante uitdaging. Doordat ik hiervoor op HBO-niveau ben opgeleid, maakt het uitdagende thema van deze bachelorthesis dat ik steeds meer gestimuleerd werd om academisch te denken. Hierdoor is deze bachelorthesis een belangrijke factor geweest in mijn pre-master.

Een tweede uitdaging tijdens deze bachelorthesis, was dat ik meerdere keren van onderwerp ben veranderd. Dit heeft impact gehad op de inleverdatum van deze bachelorthesis,

en hier en daar ook op het verzamelen van de data. Doordat de focus van de bachelorthesis een aantal keren is verschoven, is er tijdens een aantal interviews niet voldoende doorgevraagd naar de toekomstverwachtingen achter de genoemde motivaties. Bij de meeste casussen is dit geen probleem, omdat de interviewees uit zichzelf al spraken over de toekomstverwachtingen die hun motivaties beïnvloeden (vaak in anderen bewoording). Alleen bij de interviewees Eissens en Tielemans, van de provincie Gelderland, had beter doorgevraagd kunnen worden naar de toekomstverwachtingen en / of de beargumentatie achter hun motivaties. Wellicht dat er dan anderen resultaten uit deze interviews was gekomen.

De derde moeilijkheid van deze bachelorthesis, speelt bij meer sociaal wetenschappelijk kwalitatief onderzoek. Er is onderzoek gedaan naar de provincie Gelderland, de gemeenten Nijmegen en Apeldoorn en de burgerinitiatieven NovioVolta en deA. Hiervoor is interviews gehouden met twee of drie personen van deze casussen. Het lastige van interviews, is dat je met een persoon spreekt, en niet met 'de provincie', of 'de gemeente'. De resultaten zijn dus de meningen van de geïnterviewde mensen, en niet de meningen van de gehele provincie, de gehele gemeente en de gehele burgerinitiatieven. Er zou met iedereen gesproken moeten worden, en dan nog kunnen je resultaten beïnvloed worden door de persoonlijke omstandigheden waar de personen die je interviewt in zitten. Als iemand voor het interview net vervelend nieuws heeft gekregen, is het aannemelijk dat de antwoorden die deze persoon geeft anders zijn dan wanneer iemand net goed nieuws heeft gekregen. Deze moeilijkheid van sociaal wetenschappelijk, kwalitatief onderzoek is dus nauwelijks te voorkomen.

5.6 Toekomstverwachtingen in motivaties: een aanpassing van de operationalisatie

In de operationalisatie van het theoretisch kader staan de drie overkoepelende motivaties – economisch, ecologisch en sociaal-maatschappelijk – uitgewerkt in verschillende sub-categorieën en indicatoren. In de operationalisatie zijn een heel aantal indicatoren dikgedrukt weergegeven, wanneer er aangenomen was dat er toekomstverwachtingen meespelen in de motivaties. In de toelichting van de operationalisatie (paragraaf 2.5) staat het volgende: "Dit [mogelijke toekomstverwachtingen binnen de motivaties] wordt echter niet expliciet door de auteurs onderscheiden. Vanuit de empirie moet dus ook naar voren komen in hoeverre de toekomstverwachtingen die zijn onderscheiden in de operationalisatie, daadwerkelijk meespelen in de economische, ecologische en eventueel andere motivaties".

Met het analyseren van de toekomstverwachtingen van de interviewees, zijn bij verschillende indicatoren uit de operationalisatie van het theoretisch kader mogelijke toekomstverwachtingen aangegeven. De volledige toelichtingen van de toekomstverwachtingen staan in hoofdstuk 4 gepresenteerd. Hieronder (tabel 7) wordt een concluderend overzicht gegeven van de indicatoren uit de operationalisatie die – vanuit de empirie geanalyseerd – toekomstverwachtingen zijn en/of achter zich hebben liggen. Erachter staat bij welk overkoepelend motivatiethema de indicator hoort (economisch, ecologisch, sociaal-maatschappelijk of eventueel anders); de mogelijke toelichtingen van de toekomstverwachting, gegeven door de interviewees staat gepresenteerd, en de referentie naar de interviews waar deze toelichtingen in gegeven zijn staan aangegeven. In dit overzicht staat dus een eerste onderscheiding van motivaties, waar toekomstverwachtingen een rol in spelen. De overige indicatoren die in de operationalisatie van het theoretisch kader staan, zijn in dit overzicht niet meegenomen. Dit overzicht dient als hulpmiddel voor eventueel verbredend en/of verdiepend onderzoek.

Indicator met toekomstverwachtingen erin, voortkomend uit de operationalisatie	Economische, ecologische of sociaal-maatschappelijke motivatie	Mogelijke toelichting van de toekomstverwachting vanuit de empirie	Referentie
Lokale cohesie versterken	Sociaal-maatschappelijke motivatie	Doordat burgers samenwerken aan duurzaamheidsprojecten, wordt de sociale cohesie vergroot	Persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017
CO ² uitstoot verminderen	Ecologische motivatie	Klimaatverandering – door het verminderen van CO ² uitstoot - en de impact die het heeft op de leefbaarheid in Nederland, maar ook in minder ontwikkelde landen verminderen.	Persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017
CO ² uitstoot verminderen & een leefbare wereld behouden voor toekomstige generaties	Ecologische motivatie	CO ² uitstoot kan de leefbaarheid in het heden en in de toekomst benadelen.	Persoonlijke communicatie met Hustinx, 10 mei 2017
Het voorkomen van mitigatiestromen van klimaatvluchtelingen	Nieuwe motivatie, politiek getint: mitigatieproblemen voorkomen	De gevolgen van klimaatverandering en de (on)mogelijkheden om hiermee om te gaan, kunnen in de toekomst migratiestromen – richting de provincie Gelderland - veroorzaken	Persoonlijke communicatie met Tielemans, 19 mei 2017
Het tegengaan van de opwarming van de aarde	Ecologische motivatie	Door de opwarming van de aarde kan de zeewaterspiegel zo ver stijgen, dat de stad Nijmegen aan zee komt te liggen.	Persoonlijke communicatie met Kerckhoffs, 9 mei 2017
Onafhankelijkheid van fossiele brandstoffen	Ecologische motivatie	Omdat fossiele brandstoffen negatieve impact hebben op ons klimaat – het zorgt voor klimaatverandering die zo erg is, dat het voortbestaan van de mensheid in gevaar wordt gebracht	Persoonlijke communicatie met van der Meer, 26 mei 2017
Werkgelegenheid stimuleren door het creëren van groene banen	Economische motivatie	De oude economie, die is gebaseerd op fossiele brandstoffen, loopt ten einde. Een robuuste economie, is een duurzame economie	Persoonlijke communicatie met van der Meer, 26 mei 2017

Onafhankelijkheid van buitenlandse olie- en gaslanden	Economische / politieke motivatie	De macht van landen als Rusland gaat alleen maar stijgen, doordat de productie en verkoop van Russisch gas alleen maar gaat toenemen in de toekomst.	Persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017
Klimaatverandering terugdraaien	Ecologische motivatie	Het klimaat is neipende, en het broeikaseffect moet geremd worden. Hernieuwbare energie kan hier een positieve bijdrage aan leveren	Persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017
Klimaatverandering terugdringen door het gebruik van fossiele brandstoffen te verminderen	Ecologische motivatie	Fossiele brandstoffen hebben nu al een impact op ons milieu. Als we zo doorgaan dat gaat het verder mis: we maken het milieu en het klimaat ermee kapot	Persoonlijke communicatie met Fluitsma, 24 mei 2017
Het geld in eigen regio houden door middel van hernieuwbare energie	Economische motivatie	Je krijgt welvaart in de regio, wanneer je met lokale partijen samenwerkt om hernieuwbare energie op te wekken en te verkopen	Persoonlijke communicatie met van Nistelrooij, 9 mei 2017
Burgers moeten nu al hun verantwoordelijkheid nemen voor de Energietransitie	Sociaal-maatschappelijke & ecologische motivatie	Duurzame energie komt echt wel, in de toekomst. Dus kan iedereen net zo goed nu maar vast overgaan op hernieuwbare energie, om te voorkomen dat fossiele brandstoffen de aarde verder beschadigen. Burgers kunnen een impact hebben op het versnellen van de energietransitie, en moeten dit ook doen.	Persoonlijke communicatie met Hadderingh, 11 mei 2017
Je eigen verantwoordelijkheid nemen (als gemeente)	Ecologische motivatie	Omdat een duurzame maatschappij, met onder andere hernieuwbare energie, onvermijdelijk is. In de toekomst is er sowieso een duurzame maatschappij.	Persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017
Een leefbare omgeving behouden door zuiniger om te gaan met energie en grondstoffen, en beter te recyclen.	Ecologische motivatie	De mens is zijn eigen graf aan het graven is, wanneer er op deze manier door wordt gegaan met het verbruiken van fossiele brandstoffen, met het	Persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017

		verbruiken van grondstoffen, et cetera	
Het huidige niveau van welvaart behouden en de huidige manier van leven behouden	Economische motivatie	De voorraden grondstoffen raken op, en dit heeft een negatieve invloed op ons welvaartsniveau en onze manier van leven in de toekomst.	Persoonlijke communicatie met van Es, 22 mei 2017
Onze huidige leefstijl maakt het klimaat kapot	Ecologische motivatie	We verbruiken onze bronnen, onze grondstoffen, in sneltreinvaart. Dat is een manier van leven die niet deugd.	Persoonlijke communicatie met Boddeke, 24 mei 2017

Tabel 7: alle, door de interviewees genoemde, toekomstverwachtingen

Referenties

- Apeldoorn.nl, (n.d.). *Raadsfracties*. Opgehaald op 25 mei 2017 van <https://www.apeldoorn.nl/over-de-gemeenteraad-raadsfracties>
- Arts, B., Leroy, P. en Tatenhove, J. (2006). *Political Modernisation and Policy Arrangements: A Framework for Understanding Environmental Policy Change*. Public Organization Review(Volume 6), 93-106. DOI: 10.1007/s11115-006-0001-4
- Centraal bureau voor statistiek (2016). *Verbruik hernieuwbare energie toegenomen naar 5,8%*. Opgehaald op 15-02-2017 van <http://bit.ly/2meZ6TS>.
- De-A.nl. (n.d.) *Over deA*. Opgehaald op 21 juni 2017 van <https://www.de-a.nl/over-dea/>.
- Djerf-Pierre, M., Cokley, J. en Kuchel, L.J. (2016). *Framing Renewable Energy: A Comparative Study of Newspapers in Australia and Sweden*. Environmental Communication, 10:5, 634-655, DOI: 10.1080/17524032.2015.1056542
- Europees Parlement, informatiebureau in Nederland (n.d.). *Het EU wetgevingsproces*. Opgehaald op 14 juni 2017 van <http://www.europarl.europa.eu/thenetherlands/nl/pers/het-eu-wetgevingsproces>
- Gemeente Apeldoorn (2016). *Uitvoeringsagenda Apeldoorn Energieneutraal 2017-2020*. Opgehaald op 19 juni van <http://bit.ly/2rR3DdD>.
- Gemeente Nijmegen. (2010). *Quickscan Strategische Notitie Energie & Klimaat April 2010*. Opgehaald op 11 juni 2017 van <http://bit.ly/2svH7Jf>.
- Gelders Energie Akkoord, (n.d.). *Gelders Energieakkoord*. Opgehaald op 31 mei 2017 van <http://www.geldersenergieakkoord.nl/>
- Gifford, R., L. A. Comeau (2011). *Message framing influences perceived climate change competence, engagement, and behavioral intentions*. Global Environmental Change, issue 21, 2011, p. 1301-1307. DOI: 10.1016/j.gloenvcha.2011.06.004
- Hooghe, L. en Marks, G (2001). *Types of Multi-Level Governance*. European Integration online Papers (EIoP) Vol. 5 (2001) Nummer 11. URL: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2001-011a.htm>
- Hufen, H. en J. Koppejan (2015). *Local Renewable Energy Cooperatives: Revolution in Disguise?* Energy, Sustainability and Society, 2015, 5(18). DOI: 10.1186/s13705-015-0046-8
- Kemp, R., Rotmans, J. en Loorback, D., (2007). *Assessing the Dutch Energy Transition Policy: How Does it Deal with Dilemmas of Managing Transitions?* Journal of Environmental Policy & Planning Vol. 9, Nos. 3-4, September–December 2007, p. 315–331. DOI: 10.1080/15239080701622816
- Lochem.nl, (n.d.) *Wie zijn de raadsleden?* Opgehaald op 25 mei 2017 van [https://www.lochem.nl/bestuur-organisatie-nieuws/bestuur/gemeenteraad/wie-zijn-de-raadsleden/Lokale_Energie_Monitor_\(2017\)](https://www.lochem.nl/bestuur-organisatie-nieuws/bestuur/gemeenteraad/wie-zijn-de-raadsleden/Lokale_Energie_Monitor_(2017)).

- HIER Opgewekt. Opgehaald op 7 maart 2017 van <https://www.hieropgewekt.nl/lokale-energie-monitor#state-navbar>
- Jacobs, D., Janssens M. en Swyngedouw, M. (2003) *Optimisme en pessimisme in Vlaanderen. Op zoek naar determinanten van algemene en persoonlijke toekomstverwachtingen*. Universiteit Leuven en universiteit Brussel. Opgehaald op 14 juni 2017 van <http://bit.ly/2srR9x4>
- Jonker, J., Stegeman, H., Faber, N.R. en Kothman, I. (2017). *Eén zwaluw voorspelt veel goeds: Resultaten van het landelijke onderzoek 2016-2017 naar Business Modellen voor de Circulaire Economie*. Doetinchem: Stichting OCF 2.0.
- Nijmegen.nl, (n.d.). *Samenstelling gemeenteraad*. Opgehaald op 25 mei 2017 van http://www2.nijmegen.nl/content/1265145/samenstelling_gemeenteraad
- Nijsingh, E.L., (2013). *'Daadkracht voor windkracht': Een analyse van projectstagnaties bij windturbinepark 'De Grift' en het voorkomen hiervan bij toekomstige, soortgelijke projecten*. Radboud Universiteit Nijmegen, Nijmegen, Nederland. Opgehaald op 7 maart 2017 van <http://bit.ly/2mxnNu4>.
- Marks, G., Hooghe, L. en Blank, K (1996). *European integration from the 1980s: State-centric v. Multi-level governance*. Journal of Common Market Studies. Vol. 34, No. 3 (1996). URL: <http://bit.ly/2cCCTMa>
- Marquardt, J. (2017). Conceptualizing power in multi-level climate governance. Journal of Cleaner Production nummer 154 (2017) p. 167-175. Halle (Saale), Germany. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.03.176>
- Ministerie van Economische zaken, (2016). *Energierapport - Transitie naar duurzaam*. Opgehaald op 15-02-2017 van <http://bit.ly/2mkngco>.
- MobGIs, 2015-2018 - *Mobilizing grassroots capacities for sustainable energy transitions*. Radboud Universiteit Nijmegen, Nijmegen, Nederland. Opgehaald op 15 maart 2017 van: <http://www.ru.nl/gpm/onderzoek/research-projects/mobgis-project/>
- Oteman, M., H.-J. Kooij en M. Wiering (2017). *Pioneering Renewable Energy in an Economic Energy Policy System: the history and development of Dutch grassroots initiatives*. Sustainability, special issue: 9, 550. DOI: 10.3390/su9040550
- Parlementair Documentatie Centrum, Universiteit Leiden (n.d.). *Links en rechts*. Parlement en Politiek. Opgehaald op 16 maart 2017 van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wsy/links_en_rechts.
- ProDemos (n.d.) *Indeling van partijen*. Opgehaald op 16 maart van <https://www.prodemos.nl/leer/informatie-over-politiek/politieke-partijen/indeling-van-partijen/>.
- Provincie Gelderland. (2016-2019) *Energietransitie; 'Samen in versnelling!' Beleidsprogramma Energietransitie 2016-2019*. Bijlage bij Statenbrief - zaaknummer 2015-007744. Opgehaald van <http://bit.ly/2srMYPF>.

- Rooijen, S.N.M. en Wees, M.T. (2004). *Green electricity policies in the Netherlands: an analysis of policy decisions*. Elsevier, Energy Policy 34 (2006). p. 60-71. DOI: 10.1016/j.enpol.2004.06.002.
- Sardar, Z. (2009). The Namesake: Futures; futures studies; futurology; futuristic; foresight— What's in a name? Futures 42 (2010) p. 177–184. DOI:10.1016/j.futures.2009.11.001
- Schoor, T. en Scholtens, B. (2015). *Power to the people: Local community initiatives and the transition to sustainable energy*. Renewable and Sustainable Energy Reviews 43 (2015) p. 666–675. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2014.10.089>
- Schwencke, A.M., (2012). *Energieke BottomUp in Lage Landen:De Energietransitie van Onderaf Over Vrolijke energieke burgers Zon- en windcoöperaties Nieuwe nuts*. AS I-Search 21. Opgehaald op 7 maart 2017 van <http://bit.ly/2mBvtMx>
- Semetko, H.A., P. M. Valkenburg (2000). *Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News*. Journal of Communication, vol. 50, issue 2, p. 93-109. DOI: 10.1111/j.1460-2466.2000.tb02843.x
- Seyfang, G. en Smith, A. (2007). *Grassroots innovations for sustainable development: Towards a new research and policy agenda*. Environmental Politics, 16:4, p. 584-603, DOI: 10.1080/09644010701419121
- Sociaal-Economische Raad (SER), (2013). *Energieakkoord voor duurzame groei*. Opgehaald op 15-02-2017 van <http://bit.ly/1cb5r7n>.
- Späth, P., H. Rohracher (2010). 'Energy regions': The transformative power of regional discourses on socio-technical futures. Research Policy, issue 39, p. 449–458 DOI: 10.1016/j.respol.2010.01.017
- Steen, van der, M., Twist, van M., Chin-A-Fat, N. En Kwakkelstein, T. (2013). *Pop-up publieke waarde Overheidssturing in de context van maatschappelijke zelforganisatie*. Nederlandse school voor Openbaar Bestuur. isbn 978-90-75297-27-0.
- Timmen, B.M.M., (2013). *Burger Energie: burgerinitiatieven en de rol van de lokale overheid*. Radboud Universiteit Nijmegen, Nijmegen, Nederland.
- Trutnevyte, E., Stauffacher, M. en Scholz, R.W. (2011). *Supporting energy initiatives in small communities by linking visions with energy scenarios and multi-criteria assessment*. Energy Policy 39, Elsevier, p. 7884-7895. DOI: 10.1016/j.enpol.2011.09.038
- United Nations Treaty Collection, (n.d.). CHAPTER XXVII. ENVIRONMENT. 7. d Paris Agreement Paris, 12 December 2015. Opgehaald op 1 juni 2017 van: <http://bit.ly/2cCCTMa>
- Valentin, A. en Spangenberg, J. H. (2000). *A guide to community sustainability indicators*. Environmental Impact Assessment Review, Elsevier, 20(3), 381–392. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0195-9255\(00\)00049-4](https://doi.org/10.1016/S0195-9255(00)00049-4)

Verbong, G. en Geels, F. (2007). *The ongoing energy transition: Lessons from a socio-technical, multi-level analysis of the Dutch electricity system (1960–2004)*. *Energy Policy* 35 (2007), p. 1025–1037. DOI: 10.1016/j.enpol.2006.02.010

Yin, R. (2003). *Case study research: design and methods*. SAGE, London, p. 19-56.

Bijlage 1. Interview topic-lijst gemeentes en provincie

Introductie interviewer

- Bedanken voor de tijd;
- Voorstellen: naam, huidige opleiding, persoonlijke motivatie voor onderzoek;
- Reden interview toelichten: *onderzoek naar burgerinitiatieven; de redenen achter het duurzaamheidsbeleid; de aansluiting hiervan bij de betrokken actoren in Gelderland.*
- Agenda interview toelichten: proces oprichten en ontwikkeling project, motivaties achter het project, netwerk rondom het project en eventuele overige zaken.
- Toestemming vragen om het interview op te nemen.

Introductie interviewee

- Huidige functie(s) interviewee.
- Eventueel doorvragen op eerdere / andere relevante functies, gezien op LinkedIn.

Het duurzaamheidsbeleid

- Proces oprichten en ontwikkeling duurzaamheidsbeleid: het stappen plan / de ontwikkeling, verwachtingen/uitkomsten, wie er bij betrokken zijn/waren.
- De rol hierin van de interviewee en zijn/haar ervaringen hiermee;
- Knelpunten en kansen van het duurzaamheidsbeleid.

De context van de gemeente / de provincie

- Netwerk van de gemeente / de provincie (met wie, op basis waarvan, eventuele hiërarchie en op welke manier is er sprake van samenwerking).

Redenen achter het duurzaamheidsbeleid (luister goed naar eventuele guiding visions)

- Redenen achter het duurzaamheidsbeleid (aannames testen + eventuele verdere redenen bevragen);
- Doel, missie, visie van het beleid;
- Check: redenen achter duurzaamheidsbeleid anders of gelijk bij de collega's van de interviewee;
- Ontwikkeling / verandering van redenen achter het beleid + de redenen waarom er verandering plaatsvond bij eventueel veranderende motivaties.

Overige bespreekpunten

- Check of er voor de interviewee relevante punten nog niet zijn besproken.

Afsluiting

- Bedanken voor de tijd en antwoorden;
- Toelichten hoe antwoorden verwerkt en teruggekoppeld worden;
- Toestemming vragen om interviewee bij naam in mijn thesis te noemen;
- Vragen om nogmaals contact op te mogen nemen bij verdere vragen, en de voorkeurswijze voor contact opnemen vragen;
- Check of er afsluitende vragen zijn;
- Nogmaals bedanken voor tijd en antwoorden.

Bijlage 2. Interview topic-lijst burgerinitiatieven

Introductie interviewer

- Bedanken voor de tijd;
- Voorstellen: naam, huidige opleiding, persoonlijke motivatie voor onderzoek;
- Reden interview toelichten: *onderzoek naar burgerinitiatieven; de redenen achter het oprichten van burgerinitiatieven; de aansluiting hiervan bij de betrokken actoren in Gelderland.*
- Agenda interview toelichten: proces oprichten en ontwikkeling project, motivaties achter het project, netwerk rondom het project en eventuele overige zaken.
- Toestemming vragen om het interview op te nemen.

Introductie interviewee

- Huidige functie(s) interviewee.
- Eventueel doorvragen op eerdere / andere relevante functies, gezien op LinkedIn.

Het project

- Proces oprichten en ontwikkeling project: het stappen plan / de ontwikkeling, verwachtingen/uitkomsten, wie er bij betrokken zijn/waren.
- De rol hierin van de interviewee en zijn/haar ervaringen hiermee;
- Knelpunten en kansen van het project.

De context van het project

- Netwerk van het project (met wie, op basis waarvan, eventuele hiërarchie en op welke manier is er sprake van samenwerking).
- Impact duurzaamheidsbeleid / ondersteuning vanuit de provincie en de gemeente?

Redenen achter het project (luister goed naar eventuele guiding visions)

- Redenen achter het project (aannames testen + eventuele verdere redenen bevragen);
- Doel, missie, visie van het project;
- Check: redenen oprichten project anders of gelijk bij de collega's van de interviewee;
- Ontwikkeling / verandering van redenen achter het project en de redenen waarom er verandering plaatsvond bij eventueel veranderende motivaties.

Overige bespreekpunten

- Check of er voor de interviewee relevante punten nog niet zijn besproken.

Afsluiting

- Bedanken voor de tijd en antwoorden;
- Toelichten hoe antwoorden verwerkt en teruggekoppeld worden;
- Toestemming vragen om interviewee bij naam in mijn thesis te noemen;
- Vragen om nogmaals contact op te mogen nemen bij verdere vragen, en de voorkeurswijze voor contact opnemen vragen;
- Check of er afsluitende vragen zijn;
- Nogmaals bedanken voor tijd en antwoorden.

Bijlage 3. Verantwoording interviewees

Het eerste interview wat is gehouden in het kader van deze bachelorthesis is een oriënterend interview met mevrouw Oteman, PhD student aan de Radboud universiteit Nijmegen op het gebied van grassroots initiatives in Nederland, Duitsland en Denemarken. Er is met haar gesproken om te leren van haar kennis en ervaring met burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie.

Interviewees

Vanuit de geselecteerde casussen zijn er interviews aan de hand van de interview topic-lijsten (zie bijlage 1 en 2) gehouden met de volgende mensen:

- De provincie Gelderland:
 - Yvonne Tieleman, programmaleider Energietransitie, op het gebied van hernieuwbare energie. Geïnterviewd op: 19 mei 2017.
Als programmaleider heeft Yvonne Tieleman een hiërarchische positie binnen de provincie Gelderland wat maakt dat ze overzichtelijke kennis heeft over het duurzaamheidsbeleid van de provincie Gelderland. Hiernaast is ze al sinds het jaar 2000 met duurzaamheid gerelateerde thema's aan het werk binnen de provincie, waardoor ze kennis heeft van eventuele veranderingen in het duurzaamheidsbeleid in de afgelopen jaren.
 - Wido Eissens, projectleider Energietransitie, focus op zonne-energie. Geïnterviewd op: 11 mei 2017.
Wido Eissens staat hiërarchisch gezien onder Yvonne Tielemans, en focust zich in zijn dagelijks werk op zonne-energie projecten. Hiernaast is hij verantwoordelijk voor de subsidies voor burgerinitiatieven rondom hernieuwbare energie in de provincie Gelderland. Hier heeft hij uitgebreide kennis over, die interessant is voor dit onderzoek.
- De gemeente Nijmegen:
 - Jan van der Meer, ex-wethouder Ruimtelijke Ontwikkeling Waalsprong, Wonen, Klimaat & Energie, Groen & Water (GroenLinks). Geïnterviewd op: 26 mei 2017.
Jan van der Meer is sinds 1994 betrokken bij de gemeente Nijmegen. Hij is vier jaar fractielid geweest (1994-1998), acht jaar raadslid (1998-2006) en acht jaar wethouder van GroenLinks (2006-2014). Hij is altijd actief bezig geweest met het thema duurzaamheid binnen de gemeente, en heeft hierdoor uitgebreide kennis over de ontwikkelingen rondom het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Nijmegen.
 - Michiel Hustinx, projectleider Duurzame stad; Geïnterviewd op: 10 mei 2017.
Michiel Hustinx is al sinds 2001 betrokken bij de gemeente Nijmegen op het gebied van duurzaamheid. Als projectleider Duurzame stad staat hij direct onder de wethouder duurzaamheid van de gemeente. Hij heeft uitgebreide kennis over het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Nijmegen en de veranderingen die hierin hebben plaatsgevonden.
 - Kim Kerckhoffs, senior adviseur Duurzame Ontwikkeling. Geïnterviewd op: 9 mei 2017.
Kim Kerckhoffs is al tien jaar lang adviseur op het gebied van duurzaamheid binnen de gemeente Nijmegen. Hierdoor heeft ze als ambtenaar uitgebreide kennis over de verandering in het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Nijmegen.

- De gemeente Apeldoorn:
 - Theo van Es, senior adviseur Energieneutraliteit; Geïnterviewd op: 22 mei 2017.
Theo van Es is al sinds 2003 officieel aangesteld bij de gemeente Apeldoorn op het gebied van duurzaamheid. Als ambtenaar heeft hij veel kennis over het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Apeldoorn, de verandering die hierin heeft plaatsgevonden en het hij heeft veel kennis over het netwerk rondom de gemeente op het vlak van duurzaamheid.
 - Hessel Dooper, gemeenteraadslid CDA en woordvoerder voor o.a. milieuzaken; Geïnterviewd op: 24 mei 2017.
Hessel Dooper is sinds 2012 betrokken bij de gemeente Apeldoorn, maar sinds 2014 vanuit het CDA raadslid. Hij is onder andere woordvoerder op het gebied van milieu, waardoor hij kennis heeft van alle milieugerelateerde thema's die in de gemeenteraad worden besproken. Hierdoor heeft hij kennis van het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Apeldoorn.
 - Dennis Russchen, gemeenteraadslid D66 en voorzitter werkgroep windenergie; Geïnterviewd op: 10 mei 2017.
Dennis Russchen heeft als gemeenteraadslid kennis van het huidige duurzaamheidsbeleid van de gemeente Apeldoorn. Hiernaast is hij voorzitter van de werkgroep windenergie, waardoor hij kennis heeft over de tweestrijd tussen de wens voor duurzame energie en de beperkende factoren die de realisatie hiervan tegenwerken.
- Het burgerinitiatief NovioVolta, Nijmegen:
 - Bas van Nistelrooij, mede-oprichter en voorzitter. Geïnterviewd op: 9 mei 2017.
Bas van Nistelrooij is vanaf het begin betrokken geweest bij de oprichting van NovioVolta. Hij is één van de enige oorspronkelijke bestuursleden van het burgerinitiatief. Hierdoor heeft hij uitgebreide kennis over het oprichten en de ontwikkeling van dit burgerinitiatief.
 - meneer Hadderings, bestuurslid. Geïnterviewd op: 11 mei 2017.
Meneer Hadderings is sinds 2013 betrokken bij NovioVolta en heeft hierin verschillende projecten van NovioVolta meegemaakt. Hij heeft indirecte kennis over het oprichten van NovioVolta en uitgebreide kennis over de ontwikkeling van dit burgerinitiatief.
- Het burgerinitiatief de Energiecoöperatie Apeldoorn (deA):
 - Michael Boddeke, directeur energiebedrijf deA; Geïnterviewd op: 24 mei 2017.
Michael Boddeke is na zijn tijd als wethouder duurzaamheid bij de gemeente Apeldoorn, begonnen met het oprichten van deA. Samen met een aantal anderen mensen is hij initiatiefnemer van dit burgerinitiatief. Hierdoor heeft hij kennis van het oprichten en de ontwikkeling van deA, en van de redenen waarom dit initiatief is opgericht.
 - Paul Fluitsma, penningmeester coöperatie deA. Geïnterviewd op: 24 mei 2017.
Paul Fluitsma is vlak na het oprichten van deA penningmeester geworden van de coöperatie deA. Hierdoor heeft hij kennis van de ontwikkeling van deA en de redenen die gedurende de bestaandsperiode van deA zijn besproken.

Bijlage 4. Resultaten interviews

Onderstaand staan alle, door de interviewees van de verschillende casussen, genoemde motivaties en eventuele toekomstverwachtingen gepresenteerd. De genoemde redenen waar een toekomstperspectief in schuilt, zijn dikgedrukt weergegeven. Deze motivaties en toekomstverwachtingen zijn letterlijk uit de interviews gehaald, door gebruik te maken van de volgende codes:

- Economische motivatie;
- Ecologische motivatie;
- Sociaal-maatschappelijke motivatie;
- Argumentatie voor / toelichting op de genoemde motivatie;
- Toekomstverwachting;
- Argumentatie voor / toelichting op genoemde toekomstverwachting.

Bijlage 4.1 De provincie Gelderland - genoemde motivaties en toekomstverwachtingen

Genoemde reden	Overeenkomst operationalisatie	Motivatiereden: economisch, ecologisch of sociaal-maatschappelijk
Het besef dat het klimaat veranderd en de aarde opwarmt	Klimaatverandering terugdraaien / catastrofe vermijden	Ecologische motivatie
De onafhankelijkheid van externe partijen, van landen die olie en gas aan ons leveren	Onafhankelijk alternatief voor fossiele brandstoffen & onafhankelijkheid lokale community	Economische motivatie & sociaal-maatschappelijke motivatie
Werkgelegenheid	Ontwikkeling lokale regio of community & Lokale economie stimuleren	Sociaal-maatschappelijke motivatie & economische motivatie
Negatieve motivatie: het gaat om het terugverdienen van hernieuwbare energie, en dit werkt als een enorme rem voor de energietransitie	-	Negatief argument rrichting economische motivaties
Kansen voor innovatie voor bedrijven	Concurrentiepositie bedrijven vergroten	Economische motivatie
Het geld in eigen provincie houden	Economische groei door middel van hernieuwbare energie & Lokale economie stimuleren	Economische motivatie & sociaal-maatschappelijke motivatie
Besparing op de energierekening bij burgers	Het verlagen van de energierekening	Economische motivatie
De kans om de uitstoot van schadelijke stoffen te beperken	CO² uitstoot verminderen	Ecologische motivatie
Kansen voor de inbedding in sociale structuren , door samen met meerdere duurzaamheidsthema's aan de slag te gaan	Lokale cohesie vergroten & DIY: do it yourself. Je eigen verantwoordelijkheid nemen.	Sociaal-maatschappelijke motivatie

Klimaatverandering en de impact die het heeft op de leefbaarheid in Nederland, maar ook in minder ontwikkelde landen	Morele verantwoordelijkheid, hernieuwbare energie is ethisch belangrijk & Bijdragen aan een groene, leefbare planeet	Ecologische motivatie
Het voorkomen van mitigatiestromen van klimaatvluchtelingen	-	Nieuwe motivatie, politiek getint: mitigatieproblemen voorkomen.

Bijlage 4.2 De gemeente Nijmegen - genoemde motivaties en toekomstverwachtingen

Genoemde reden	Overeenkomst operationalisatie	Motivatiereden: economisch, ecologisch of sociaal-maatschappelijk
Het goede voorbeeld geven als gemeentelijke organisatie	DIY: do it yourself. Je eigen verantwoordelijkheid nemen.	Sociaal-maatschappelijk
Minder afhankelijk zijn van Rusland en het midden-oosten voor fossiele energie	Onafhankelijk alternatief voor fossiele brandstoffen	Economisch & sociaal-maatschappelijk
Het geld lokaal en nationaal verdienen, en daardoor de lokale economie en bedrijvigheid stimuleren	Kans voor winstgeneratie in de toekomst	Economisch
Eigen verantwoordelijkheid nemen voor een betere leefomgeving	DIY: do it yourself. Je eigen verantwoordelijkheid nemen. & Bijdragen aan een groene, leefbare planeet	Sociaal-maatschappelijk & ecologisch
Het tegengaan van de opwarming van de aarde	Klimaatverandering terugdraaien / catastrofe vermijden	Ecologisch
Kostenbesparen door energieverbruik te verminderen / grondstoffen te herbruiken	Het verlagen van de energierekening (en uitgaven aan grondstoffen, en dergelijke)	Economisch
Een wereld creëren die leefbaar is en blijft voor mensen	Bijdragen aan een groene, leefbare planeet & Een groenere wereld achterlaten voor toekomstige generaties	Ecologisch
Een gezondere leefomgeving voor de mensen van nu creëren	Bijdragen aan een groene, leefbare planeet	Ecologisch
Werkgelegenheid stimuleren door het creëren van groene banen	Economisch ontwikkelen lokale regio of community	Economisch
Onafhankelijkheid van fossiele brandstoffen, om de impact van fossiele brandstoffen op het klimaat	Klimaatverandering terugdraaien / catastrofe vermijden & Fossiele brandstoffen beschadigen het milieu	Ecologisch

Nijmeegs trots creëren (o.a. via het European Green Capital)	Branding regio of community	Sociaal-maatschappelijk
Niet bijdragen aan aardbevingen in Groningen door gasboringen	Leefbaarheid lokale omgeving vergroten / stabiliseren	Sociaal-maatschappelijk

Bijlage 4.3 NovioVolta - genoemde motivaties en toekomstverwachtingen

Genoemde reden	Overeenkomst operationalisatie	Motivatiereden: economisch, ecologisch of sociaal-maatschappelijk
We willen onze duurzame energie zelf in eigen hand hebben	Onafhankelijkheid lokale community & DIY: do it yourself. Je eigen verantwoordelijkheid nemen	Sociaal-maatschappelijk
We willen het lokaal opgewekt hebben	DIY: do it yourself. Je eigen verantwoordelijkheid nemen.	Sociaal-maatschappelijk
Omdat we minder afhankelijk willen zijn van de grillen van de markt en de grillen van buitenlandse energieleveranciers	Onafhankelijk alternatief voor fossiele brandstoffen & Energiezekerheid in de toekomst	Economisch en politiek
Duurzame energie leeft heel erg, het is een trend	-	Nieuw motief: het is een trend om met hernieuwbare energie bezig te zijn
We zijn een beetje klaar met de macht die in handen ligt van landen als Rusland of landen in het Verre-Oosten	Onafhankelijk alternatief voor fossiele brandstoffen	Economisch / sociaal-maatschappelijk
Het geld en de werkgelegenheid in eigen regio houden zorgt voor welvaart	Economische groei door middel van hernieuwbare energie & Ontwikkelen lokale regio of community	Economisch
De onafhankelijkheid van de eigen regio (...) het samen doen en de sociale cohesie vergroten	Onafhankelijkheid lokale community & Lokale cohesie vergroten	Sociaal-maatschappelijk
Het milieu is neipend en we willen het broeikas effect remmen	Klimaatverandering terugdraaien & Morele verantwoordelijkheid, hernieuwbare energie is ethisch belangrijk	Ecologisch
We hebben gekozen onze eigen verantwoordelijkheid te nemen, daarom duurzaam	DIY: do it yourself. Je eigen verantwoordelijkheid nemen.	Sociaal-maatschappelijk
Stroom en energie moeten betaalbaar zijn	Vorbereiding voor hoge olieprijsen	Economisch
Het draait voor de leden uiteindelijk om de centen, het geld	Het verlagen van de energierekening / stijgende energieprijsen	Economisch

Als burger je verantwoordelijkheid nemen voor de energietransitie	DIY: do it yourself. Je eigen verantwoordelijkheid nemen.	Sociaal-maatschappelijk
De versnelling van de energietransitie	Milieuvriendelijkheid & hernieuwbare energie is ethisch belangrijk	Ecologisch
De politiek doet onvoldoende.	-	Nieuw motief: onvrede met de politiek
Duurzaamheid lijkt een keuze: gaan we duurzaam of gaan we niet duurzaam? Het is geen keuze, we worden uiteindelijk echt wel duurzaam. De vraag is, hoe ver maken we de natuur kapot in de tussentijd?	Morele verantwoordelijkheid, hernieuwbare energie is ethisch belangrijk & milieuvriendelijkheid	Ecologisch

Bijlage 4.4 De gemeente Apeldoorn - genoemde motivaties en toekomstverwachtingen

Genoemde reden	Overeenkomst operationalisatie	Motivatiereden: economisch, ecologisch of sociaal-maatschappelijk
Een voorbeeldfunctie zijn voor anderen gemeentes	Branding regio of community	Sociaal-maatschappelijk
Eigen verantwoordelijkheid nemen als gemeente	DIY: do it yourself. Je eigen verantwoordelijkheid nemen.	Sociaal-maatschappelijk
Klimaatverandering tegengaan	Klimaatverandering terugdraaien	Ecologisch
De groene leefomgeving behouden	Een groene wereld behouden en achterlaten voor toekomstige generaties	Ecologisch
Niet bijdragen aan het kappen van oerwouden aan de andere kant van de wereld, en andere negatieve impact vermijden in anderen landen	Morele verantwoordelijkheid, hernieuwbare energie is ethisch belangrijk	Ecologisch
De transitie naar een duurzame wereld is onvermijdelijk, dus moet je nu al je eigen verantwoordelijkheid nemen	DIY: do it yourself. Je eigen verantwoordelijkheid nemen. & bijdragen aan een groenere, beter leefbare wereld.	Sociaal-maatschappelijk
Geld besparen door zuinig te zijn met energie en andere grondstoffen	Het verlagen van de energierekening / uitgaven aan verdere grondstoffen.	Economisch
De huidige welvaart en de huidige manier van leven veilig stellen en behouden	Energiezekerheid in de toekomst verzekeren; een groene, leefbare wereld achterlaten voor toekomstige generaties	Economisch en ecologisch
Het imago van de stad is duurzaam, onder andere als	Branding van de regio of community	Sociaal-maatschappelijk

branding van de stad: een manier om toerisme en inwoners aan te trekken		
De gemiddelde inwoner meenemen in de energietransitie, hen bij de veranderingen betrekken: het samen doen	Lokale cohesie vergroten / duurzaamheidskansen voor mensen zonder eigen dak/ onvoldoende financiële middelen	Sociaal-maatschappelijk

Bijlage 4.5 DeA - genoemde motivaties en toekomstverwachtingen

Genoemde reden	Overeenkomst operationalisatie	Motivatiereden: economisch, ecologisch of sociaal-maatschappelijk
Lokaal toevoegen aan de transitie naar hernieuwbare energie, in Apeldoorn het probleem oplossen	Lokale verantwoordelijkheid: DIY: do it yourself. Je eigen verantwoordelijkheid nemen.	Sociaal-maatschappelijk
Bijdragen aan een duurzamer Apeldoorn	Duurzaamheid	Ecologisch
Het samen als coöperatie doen, om meer impact te hebben op de Energietransitie	Lokale verantwoordelijkheid: DIY: do it yourself. Je eigen verantwoordelijkheid nemen.	Sociaal-maatschappelijk
Klimaatverandering tegengaan, en iets doen aan onze 'snelreinvart', consumerende levensstijl	Klimaatverandering terugdraaien	Ecologisch
De zichtbaarheid van energieopwekking vergroten en de menselijke maat hierin weer terugkrijgen	Nieuwe motivatie: de zichtbaarheid van energie versterken	Ecologisch en sociaal-maatschappelijk
De opwarming van de aarde, het effect van fossiele brandstoffen / CO² op het klimaat, terugdringen	CO² uitstoot verminderen & Klimaatverandering terugdraaien / catastrofe vermijden	Ecologisch
De overheid en energiemaatschappijen doen het niet / deden het niet	Nieuwe motivatie: onvrede met de politiek en onvrede met de huidige energiemaatschappijen	Sociaal-maatschappelijk / politiek gericht
Geld verdienen om de continuïteit van de coöperatie te verzekeren	Concurrentiepositie bedrijven vergroten	Economisch